

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Objekt pro prostor s funerální funkcí

Object for space with funeral function

Vypracovala: BcA. Marie Šilhavá
Vedoucí práce: Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Podpis studentky

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Karlu Řepovi, Ph.D. a ostatním pedagogům KVV za cenné rady, vstřícnost a připomínky v průběhu realizace mé diplomové práce. Velké díky patří i rodině a přátelům za podporu a trpělivost během celého studia.

Abstrakt

ŠILHAVÁ, M. Objekt pro prostor s funerální funkcí. České Budějovice, 2019. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra výtvarné výchovy. Vedoucí práce: Mgr. Karel Řepa, Ph.D.

Teoretická část se orientuje v současných projevech a fenoménech ve využívání a podobě funerálních objektů a prostorů s funerální funkcí, v oblasti pohřebnictví, a to s hlavním ohledem na území České republiky. Zamýšlí se nad historickými kulturně-společenskými východiskem, ze kterých současný stav pramení. Mapuje také, jakým způsobem se společnost vztahovala k mrtvému – v pohřebním rituálu a v zaopatření mrtvého. Zamýšlí se nad formami vyjádření úcty zemřelým skrze způsob, jakým je s jejich ostatky naloženo. Tyto úvahy jsou potom v praktické části aplikovány na postup při hledání vlastní formy vyjádření piety skrze funerální objekt.

Klíčová slova:

hřbitov – pohřbívání – komemorativní objekty – současné postoje ke smrti – úcta k zemřelým – funerální objekt – funerální kultura

Abstract:

ŠILHAVÁ, M. The Object for a Space with funeral Function.

The diploma thesis is divided into theoretical and practical section. The introductory theoretical part is a basic overview of current phenomenons and tendencies in the usage and the forms of the funeral objects and spaces with funeral function, in the field of funeral industry, mainly focused on the area of the Czech republic. It also reflects historical cultural and social circumstances as the sources of the current disposition. The thesis maps the relationship that living society has or had with their deceased in the rituals and the way of treating the dead bodies. It also reflects the variety of ways of honouring the deceased by the manners of treating the human remains. The analysis is then applied in the proces of seeking for an author's own form of expression of honouring one's memory through a design of a funeral object.

Key words:

Graveyard – funeral – commemorative objects – current beliefs about the death – honour of the deceased – funeral object – funeral culture.

Obsah

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Pietní místa a komemorativní objekty	11
1.1 Hřbitov a jeho funkce.....	11
1.2 Hřbitov jako veřejný prostor	18
1.3 Komemorativní objekty	22
1.3.1 Sepulkrální komemorativní objekty.....	22
1.3.2 Memoriální komemorativní objekty.....	32
2 Podoby pohřbívání v českém kulturním kontextu	34
2.1 Kultura pohřbívání v historii našich zemí	34
2.1 Současné praktiky české společnosti v pohřební kultuře.....	39
3 Aktuální tvůrčí reflexe a invence v komemorativním umění a designu .	53
3.1 Vybraní autoři v reakci na současný diskurs o smrti.....	53
3.1.1 Roman Týc a jeho <i>3 kila osudu</i>	53
3.1.2 Krištof Kintera a jeho <i>Memento mori</i>	54
3.1.3 Čeští designéři a inovátoři ve funerálním designu	55
3.2 Nové možnosti funerálního průmyslu.....	57
II. PRAKTICKÁ ČÁST	64
SCHÉMA NÁVRHU.....	68
ZÁVĚR.....	72

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	74
SEZNAM PŘÍLOH	80
PŘÍLOHY	81
PŘÍLOHY I. Obrazový materiál k teoretické části	82
PŘÍLOHY II. Obrazová dokumentace k praktické části	105
ZDROJE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	107

Úvod

Tato práce se zabývá konceptem objektu do hřbitovních prostor, který by za použití vhodných vizuálních vyjadřovacích prostředků citlivě odpovídal na současné vnímání české společnosti na fenomén smrti a prostor hřbitova. Objekt kromě funkce náhrobku má za cíl také vizuálně apelovat na návštěvníka hřbitova, interagovat s ním.

Důvodem, který mne vedl ubírat se cestou pátrání po stavu současné funerální kultury, byla otázka, nakolik se dá skrze nové umělecké formy komemorativních objektů v jejich estetickém i funkčním provedení proměnit vztah a vnímání takových míst jakými jsou hřbitovy. Podoba hřbitovní kultury by měla odrážet také podoby současného pojmání smrti a vztahu k zemřelým. Dá se ale uvažovat také recipročně? Lze změnou vizuality míst setkání se smrtí pohnout také vnímáním tohoto tabuizovaného tématu? Potenciál náhrobku jako artefaktu ve veřejném prostoru zůstává dnes nepovšimnutý a nevyužitý, a to hlavně v jeho informativní, edukativní, umělecko-estetické a kulturně-společenské rovině. Umění náhrobku v současné době volá po znovuorození stejně tak, jako je třeba nezapomínat na ty, kteří pod náhrobkem odpočívají.

Práce se dělí na teoretickou část, praktickou část a obrazové přílohy. Teoretická část se rozepisuje o současných i zaniklých tendencích, které se dotýkají tématu pohřbívání a projevování úcty vůči zemřelým v souvislostech naší společnosti. Společným jmenovatelem textů teoretické části je poskytnutí přehledového kontextu pro ukotvení návrhu představeného v praktické části.

V úvodní kapitole teoretické části jsou popsány různé významy hřbitovních prostor, funkce spjaté s historií i nadčasově přetrvávající. Je zde popsán význam hřbitova jako specifického veřejného prostoru. Dále je uvedena přehledová typologie základních komemorativních objektů, se kterými se na našem území setkáváme. V dalších oddílech jsou potom mapovány současné tradiční i méně tradiční trendy projevu úcty vůči zemřelým na území Čech z hlediska zachování jejich důstojné památky po smrti. Jsou uvedeny také historické souvislosti, které současné situaci přecházely. Hledá se souvislost mezi podobou funerální kultury a současnými postoji k fenoménu smrti. V závěrečném úseku teoretické části je formou krátkých kapitol

uvedena přehledová studie fenoménů nejen v pohřebnickém průmyslu a komemorativním umění.

V praktické části je prezentován návrh uměleckého objektu do prostor s funerální funkcí. Návrh si klade za cíl nový přístup k uměleckému ztvárnění materiálního řešení zachování vzpomínky na zemřelého, který má svojí formou návštěvníka hřbitova vizuálně zaujmout a přimět jej k interakci s objektem. Nevšední vizualita má propůjčit objektu kromě jeho komemorativní funkce také edukativní rozměr formou hravého objevování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PIETNÍ MÍSTA A KOMEMORATIVNÍ OBJEKTY

Objekt, který je prezentován v praktické části, má být určen do prostoru hřbitova. Nejprve je tedy vhodné získat přehled o současné situaci funerálních prostor tohoto typu. Proto se v úvodní kapitole práce zabývá nejprve analýzou pojmu hřbitova, píše o různých rolích, které toto místo zastává nejen v současné době. Kromě jeho základní funkce pohřbívání je zde přiblížena jeho funkce pietní, estetická, duchovní, společenská, historická, informativní, osobní a veřejnosprávní. První podkapitulu uzavírá text o hřbitově jako veřejném prostoru.

V druhé podkapitole jsou formou přehledu uvedeny základní pojmy a typologie týkající se komemorativních objektů. Komemorativní objekty jsou nejen ty funerální, tedy s úkolem připomínat zemřelé, ale v širším smyslu všechny umělecké artefakty a architektonická díla mající upomínat osobu, čin, událost.¹

Vzhledem k výslednému návrhu praktického výstupu práce, který plní funkci náhrobku, se také krátce zaměříme na vývoj proměn náhrobku. Dále jsou také uvedeny kameny zmizelých, které se nenalézají v prostorech hřbitovů, ale přesto plní také komemorativní funkci upomínky zemřelých podobně jako náhrobek.

1.1 HŘBITOV A JEHO FUNKCE

Pojmem *hřbitov*, který je občas též volně zaměňován se slovem *pohřebiště*, se označuje místo posledního spočinutí člověka, kde jsou jeho ostatky zpravidla uloženy do země. Hřbitov spojuje člověka opětovně s jeho tělesnou podstatou, zároveň však právě specifický *genius loci* tohoto místa otvírá ontologické otázky, které tělesnost dalece překračují. Jeho prostor intuitivně vyzývá ke ztišení, které je dnes tolik vzácné, ke kontemplaci a vzpomínání, a nakonec i ke smutku, ať už je zapříčiněn ztrátou blízké osoby nebo uvědoměním si vlastní konečnosti.

Slovo *hřbitov* je odvozeno ze slovesa *hřbít* neboli *hrabat*, což původně pochází z německého slova *graben* (tzn. *hloubit/hrabat/příkopová propadlina*). Ekvivalenty

---

¹ [Srov.] Blažíček Oldřich J.; Slovník pojmů z dějin umění; Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění; 1991; s. 105-106

tohoto označení získávají v cizojazyčných překladech další významové kontexty. Např. v řečtině se místem pro pohřbívání označuje *nekropolis* (*město mrtvých*), německé *Friedhof* se skládá z *Fried* (*mír*) a *hof* (*dvůr*), nebo též *Kirchhof*, kde *Kirche* znamená *církev* či *kostel* (česky lze expresivně či knižně použít výraz *krchov*). Ve francouzštině je výrazem pro hřbitov *cimetière*, slovo pochází z latinského *coemeterium*. Středověké označení *cimētērium* (též *coemētērium*)² mělo v té době dokonce i další význam než pouze místo pohřebiště v dnešním slova smyslu (viz kap. 1.2). Latinský výraz má svůj původ z řeckého podstatného jména *koiméterion*, které je odvozeno od slovesa *koimasthai* – *spát*.³ V angličtině se pak rozlišuje *cemetery* (také z řec. *koimasthai*), *graveyard* (doslova *hrobní pole*) a *churchyard* (hřbitov přiléhající k určitému kostelu). Španělština a italština mají též označení *camposanto*, který lze doslovně přeložit jako „posvátná půda“ či též „svaté pole“.⁴

Hřbitovní místo je specifický prostor se specifickým účelem a významem. Primárním účelem hřbitova či obecně pohřebiště se rozumí poskytnutí vyhrazeného místa pro ukládání ostatků zemřelých. Krom toho se ovšem v průběhu dějin existence lidstva k těmto místům díky různému sociokulturnímu a historickému vývoji a snad i kvůli jejich výjimečnému charakteru počala vázat celá řada přidaných významů, funkcí a rolí, které se napříč národy a kulturami v lecčems shodovaly, anebo se naopak staly zajímavou unikátností. Vyjmenujme si ty funkce, které se dají považovat za společné všem, tedy univerzálně platné, a tudíž také vztažné k podmínkám českých hřbitovů.

Pietní funkce hřbitova je jednou z klíčových a charakterizujících funkcí hřbitovních prostor. Hřbitov má za úkol pojmout nejen fyzickou schránu lidského těla, ale též uchovat v pamětech pozůstalých životní osudy těch, kteří je předešli. Hřbitov tedy v sobě nese lidskou důstojnost a odkazy zesnulých jednotlivců i celých generací navzdory neúprosnému zubu času a nenávratným procesům rozkladu. Jednou z nejdůležitějších funkcí hřbitova je tedy funkce pietní, tedy funkce vyjadřovat úctu a zbožnost zemřelým. V kontextu naší křesťanské tradice bývá pieta spojována se zobrazením Panny Marie Bolestné a jiné pietní náměty Kristova ukřižování. Najdeme

---

² KÁBRT, Jan. *Latinsko-český slovník*. 3. upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Střední slovníky jednostranné.

³ [Srov.] OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001, s. 185

⁴ [Srov.] Tamtéž.

tu i archanděla Michaela, který váží duše při posledním soudu. „Většina takových kalváriových sousoší stojí u kostelů, někde i za obcí na místech evokujících představu jeruzalémské Golgoty.“⁵

Estetická funkce v kultuře pohřbívání tvoří v dějinách umění nezanedbatelnou část. Estetika smutečních síní, krematorií, kolumbárií a dalších sepulkrálních staveb a objektů je podstatným rysem charakterizujícím pietní kulturu a dopomáhá i vizuálním působením na lidskou psychiku prožívat jedinečnost místa, které zpřítomňuje smrt, vzpomínky a životy minulých generací. Povinnost estetických cílů architektury je poskytnutí důstojného prostoru pro okamžiky setkání pozůstalých se zemřelými. Estetická funkce náhrobků a hrobek, které odolaly nepříznivým vnějším podmínkám, dodnes přitahuje i netruchlící návštěvníky do prostorů hřbitovů. Péče a kultivace vzhledu hrobů, aby působily udržovaně a esteticky, je základní morální povinnost pozůstalých. Minimální povinnost péče o pronajatý hrob i hřbitov je ukotvená řádem veřejného pohřebiště, který je specifikován každým provozovatelem. Současná hřbitovní estetika není u nás nikterak centrálně regulována. Nájemce je povinen starat se o zeleň svého pronajatého hrobového místa a jeho úprava nesmí bránit v přístupu k okolním hrobům.⁶ Požadavků na estetické provedení místa posledního odpočinku tedy skutečně není mnoho. V řemeslném provedení a výzdobě náhrobků a hrobů lze najít mnoho líbivosti a kýče, mezi nimiž jsou roztroušené i historicky a umělecky hodnotné architektonické, sochařské či kovolitecké objekty. Při komponování novodobých náhrobků v tradičním duchu se často objevuje přejímání forem historického slohu nebo některých jeho prvků, a to ve velmi libovolném uzpůsobení. Náhrobní kameny usilující o formy nové pak většinou dávají přednost redukované tvarovosti především s využitím tvarů základních geometrických těles a jejich kombinacím, přičemž výchozí uzpůsobení je zpravidla deskového charakteru náhrobku umístěného vertikálně, souběžně se zazší hranou hrobového místa z pohledu pozorovatele (obr. 1).

---

⁵ DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturnich%20artefaktu%20v%20Okrajině.pdf>

⁶ *Návrh vzorového řádu pohřebiště v souladu s novelou zákona o pohřebnictví* [online]. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR 2019 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/getmedia/7b9ddccc-eed7-40ac-bd30-49005a4aaa3b/Navrh-vzoroveho-radu-pohrebiste-v-souladu-s-novelou-zakona-o-pohrebnictvi.pdf?ext=.pdf>

Estetické formy pro výzdobu a označování pietních míst se v průběhu dějin různily. Po většinu českých dějin držely krok především se souvisejícím náboženským přesvědčením, a tedy souvisely s představami o posmrtném životě. Tato skutečnost se stává v dnešním sekularizovaném Česku zdrojem paradoxní rozpolcenosti, neboť tradiční forma pohřbívání bývá stále přítomna v prvcích a symbolice, které již nejsou konzistentní se současnou převládající mentalitou.

Místo posledního spočinutí těla má v průběhu celých dějin kultury lidstva neodmyslitelný **duchovní** přesah. Tak tomu bylo odedávna, od dob starých prakultur, které měly s pohřbíváním mrtvých spojeny celé řady rituálů. Rituál sám o sobě sice nemusí nutně nést duchovní podtext, nicméně můžeme říci, že kult mrtvých a víra v různé formy posmrtného života jsou nezanedbatelnými body všech náboženských a duchovních nauk. Typickým příkladem důležitosti vlivu náboženského smýšlení je období středověku, kdy se hřbitovy začaly soustřeďovat okolo kostelů či kostelních kaplí. Lidé, kteří zde pochovávali své zemřelé, umísťovali hroby co nejblíže kostelní zdi, nebo dokonce přímo do prostor kostelů. Konali tak v pevné víře, že si tím zajistí ochranu svých zemřelých příbuzných světcem, jemuž byl kostel zasvěcen.⁷

Hrob se stává svojí podobou výrazem osobní víry zemřelého, v některých případech také těch, kteří rozhodovali o způsobu pohřbení – příbuzných, známých, vlastníků hrobu. Například evangelická vyznání neměla ve zvyku nosit zapálené svíce na hroby, tento zvyk je spíše katolický. Novodobé tendence ale stírají striktnost.⁸

Hřbitovy, které postupem času opět vrostly do městské zástavby, symbolizují pro obyvatele místo, ve kterém *se zastavil čas*. Poskytují tak potřebný vyvažující kontrast k dnešnímu hektickému tempu života. Pravidlem chování na hřbitově je chovat se s ohleduplností a setrávat v tichu.

Hřbitovní prostory měly nezanedbatelnou **společenskou úlohu**. Hřbitov měl být blízko kostela, píše Ohler ve své knize *O umírání a smrti ve středověku* (odtud německé *kirchhof* a anglické *churtyard*). Cestou do kostela a v liturgickém „Memento“ („Pamatuj“) si člověk uvědomoval společenství živých a zemřelých. Blízkost hřbitova kostelu měla příznivý vliv na stmelování generací, které se u hrobu

---

⁷ ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti*. Přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život, sv. 7., s.

⁸ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013

setkávaly a společně o místo pečovaly. Díky tomu se také upevňovalo nejen vzájemné pouto, ale také se památka mrtvých lépe uchovávala ve vědomí živých.⁹

Každé pohřební místo nese poměrně podrobný **historický obraz** toho, jak se která kultura profiluje. Způsob nakládání s mrtvými tvoří analogický vztah k tomu, s jakou podobou sociálních, kulturních a duchovních zvyklostí a hodnot se národ identifikuje. Staré náhrobky jsou nositeli svědectví o materiálních a duchovních potřebách národa a o jeho morálním smýšlení. Vypovídají nejen o funerální a sepulkrální architektuře, umění, stupni vývoje řemeslných dovedností a technologií. Zrcadí informace o duchovním uvažování, o kulturních tradicích, o náboženství či životní filosofii, vztahu ke smrti či o rituálech. Také se z epitafů dozvíme leccos o jazyce, písmu, úrovni komunikace a celkově o míře rozvoje společenské infrastruktury. Podoba úpravy místa pohřbení samozřejmě podléhá ideologickým a estetickým měřítkům kultury, o zámožnosti pohřbeného a pozůstalých i o jejich vztahu, o posmrtné sebe prezentaci a o odkazu, který zemřelý po sobě zanechává. Z hmotných projevů pohřební kultury tedy vidíme nejen samotný způsob smýšlení, náboženské vyznání a celkovou filosofii života dané společenské skupiny (národa, kmene, subkultury...), ale lze také sledovat souvislosti při porovnávání jednotlivých kultur v procesech regionálního vývoje, např. procesy akulturace, tedy přejímání prvků z jiné kultury a jejich začleňování do kultury vlastní atd.

Síla **osobní dimenze místa**, kde spočívají generace předešlých na nás zaútočí především v momentu propojení místa hřbitova s osobní vzpomínkou, která se nás citově velmi dotkla. Intenzita definitivnosti a nezvratnosti smrti nás povětšinou ochromí v souvislosti s úmrtím někoho blízkého, či v jiných podobách přímé či nepřímé osobní zkušenosti. Smrt se v takovém případě stává něčím hluboce otřásajícím našimi každodenními životy, zvláště, nejsme-li s ní sami smířeni. Přestože je smrt, pragmaticky řečeno, jedinou jistotou života, její definitivnost a nepředvídatelnost si během života přizná málokdo. Smíření se s vlastní konečností je individuálním úkolem každého. Osobnímu setkání se se smrtí je dnes poměrně dost zamezeno. Smrt je široce medializovaná, což v praxi znamená, že jsme s ní neustále konfrontováni přes internet, televizi, tisk a jiná média, mluví se o teroristických útocích a četných obětech válečných konfliktů, násilí, úkladných vražd, z čehož by mohl vzniknout mylný dojem, že se nám s ní v osobní rovině bude o to lépe

---

⁹ OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001, s. 185

vyrovnávat, protože s ní budeme počítat, jelikož jsme jí tak často vystaveni. Tento předpoklad je ovšem pravým opakem současné situace vnímání smrti. Ve skutečnosti nás smrt děsí a šokuje, vyhýbáme se pomyšlení na vlastní smrt, dokud se nezačneme považovat za staré. Ano, smrt se v dnešním světě pokročilé medicíny má zřejmě týkat pouze starých lidí.

Máme zvláštní schopnost odosobnit se od toho, co jsme viděli ve virálním světě internetu, a nepřipadat si tím nijak zvlášť zasaženi, stejně tak, jako se umíme ve světě sociálních médií pustit do cizího oponenta opravdu silnými výrazy, které bychom si při konfrontaci názorů v živém rozhovoru jen stěží dovolili použít.¹⁰ Velkou roli v tomto zřejmě hraje mj. vliv anonymity a odosobněného zprostředkování zkušenosti, a to i zkušenosti se smrtí. Ve zpravodajství se v reportáži z válečného konfliktu zpravidla uvede počet obětí a raněných a následuje další rubrika o zcela jiném tématu. Každodenně jsme nuceni zpracovávat veliké množství informací, a tak jednotlivé ustavičně se kumulující novinky, pokud nás vůbec ještě dokáží šokovat, postupně jedna rozmělní druhou.

Touha dozvědět se něco více o tom, co každého z nás čeká, motivovala řadu lidí k systematickým průzkumům. Nová vlna zájmu o smrt v šedesátých letech 20. století vedla k započatí výzkumů v mnoha vědních disciplínách. O ztrátu a umírání se dlouhé roky zajímala švýcarsko-americká psychiatrička Elisabeth Kübler-Rossová, jež sbírala informace od mnoha umírajících pacientů a na základě analýzy zjištěných podobností popsala pět jednotlivých fází vnitřního procesu vyrovnávání se se smutkem, mimořádnou ztrátou či tragédií, které aplikovala i v kontextu smíření se s vlastní smrtí a ztráty někoho blízkého. Jsou jimi Denial (popření) – Anger (hněv) – Bargaining (smlouvání, vyjednávání) – Depression (deprese) – Acceptance (přijetí). V poslední fázi přichází smíření se situací. Je to velice náročný psychický proces, který zasahuje lidskou psychiku a poznamenává všechny její složky.

Hřbitov se pak při setkání se smrtí stává místem osobního uvědomění těchto skutečností přesahujících naše chápání a poskytuje také prostor k možnosti skutečného vnitřního prožití pocitu universálního společného údělu lidství.

---

¹⁰ Výzkumem změn chování člověka vlivem anonymity se zabýval Philip G. Zimbardo, své závěry z experimentu popisuje v knize *The Lucifer effect: how good people turn evil*

Snahy překonání či ohočení smrti se objevovaly a objevují napříč kulturami i staletími. Touha smrt ovládnout, přisoudit jí jen dočasnou moc nad tělem či duchem, podmanit si ji se projevovala především v rituálech a náboženských výkladech, mytologii, lidové slovesnosti atp. Za pocit, byť jen slabé kontroly nad smrtí, byli lidé ochotni platit nemalé částky v domnění, že jim svěřeni se do rukou povolovaných duchovních zajistí klidnou smrt, (tzv. smířenou), posmrtný život, vzkříšení, vyhnutí se očištění, či snad dokonce i vysvobození od věčného bloudění nebo od návratu zpět.¹¹

Dalším, méně poetickým rozměrem prostoru hřbitova je jeho **veřejnosprávní funkce**. Hřbitov označuje ohrazené prostranství, které spadá pod vyšší právní ochranu.¹² Toto prostranství je územím, které jako každé jiné podléhá určitému právnímu řádu, na nějž se váží určitá pravidla, a které je spravováno příslušným správním orgánem v závislosti na tom, zda je hřbitov veřejný nebo neveřejný, a podle toho, kdo je jeho majitelem a provozovatelem. V současnosti je právní problematika hřbitovů a pohřbívání ošetřena novým zákonem č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví.¹³ Zákon mj. ukládá povinnost obci zajistit provozování hřbitova. Ústředním orgánem státní správy řídicí odbory pro regionální rozvoj včetně oddělení pohřebnictví, je Ministerstvo pro místní rozvoj. Současně je oddělení pohřebnictví řízeno pracovníkem ministerstva ThLic. Tomášem Kotrlým, Th.D. Z výše uvedených fakt lze usoudit, že hřbitovy jsou místem, jehož podobu a koncept mohou svými rozhodnutími ovlivňovat mnohé politické subjekty. Vzhledem k charakteru hřbitovů jako míst pro ukládání mrtvých těl, by člověka sotva napadla myšlenka, že může být takové místo i lukrativním prostorem. A přece, i zde se míchají záležitosti světské do záležitostí duchovních. V současné době jsou na území ČR veřejná pohřebiště místem, které podléhá správě pověřeného správního orgánu. V ČR jsou veřejné hřbitovy a jejich řád pod správou obcí. Například v případě hlavního města Prahy platí na veřejných hřbitovech Řád veřejného pohřebiště schválený Radou hl. m. Prahy, ukotvený v zákoně č. 256/2001 Sb o pohřebnictví.¹⁴ Území hřbitova je

---

¹¹ [Srov.] ARIÈS, Philippe. Dějiny smrti. Přeložila Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život, sv. 7.

¹² OHLER, Norbert. Umírání a smrt ve středověku. Jinočany: H & H, 2001. s. 157

¹³ Pohřebnictví, zákon o pohřebnictví v souvislostech. [online], Praha, 1997 - 2019 by Dashöfer Holding, Ltd. a Verlag Dashöfer, nakladatelství, spol. s r. o. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.pohrebnictvi-zakon.cz/47/>

¹⁴ [Srov.] Tamtéž.

dnes z legislativního hlediska jakýmsi střetem veřejnoprávních a soukromoprávních předpisů, které v občanském zákoníku řeší vlastnictví, majetkoprávní vztahy mezi osobami a jejich ochranu (zákon č. 89/2012 Sb.).¹⁵ Nejen obec má pravomoci v rozhodování, do podoby hřbitova a hrobů mluví také památkáři architektury, vlastníci či pronajímatelé hrobů, církevní funkcionáři atp.

Hřbitovy jsou místem, které je určeno nejen ke vzpomínkám na zemřelé, ale také slouží jako jeden z nejvýznamnějších **informačních zdrojů** o zaniklých civilizacích. Nově přicházející generace sice často ničily a přebudovávaly stopy svých předchůdců, ale místům zemřelých se většinou pečlivě vyhýbaly. Proto jsou hrobky často jedinou zachovalou pozůstalostí, ze které si můžeme udělat jakýsi obraz o dané kultuře. Můžeme tak říci, že za mnohé archeologické nálezy vděčíme strachu a posvátné bázně ze smrti a mrtvých. Z nálezů pohřebišť prastarých kultur můžeme mapovat také osudy pohřbených jednotlivců. Hroby začaly být od určitého období nositeli osobní výpovědi konkrétních osob i reprezentace vznešených rodů. Nejen z nalezených tesaných hrobek a náhrobních kamenů se lze informovat. Také místa pohřbení, která nejsou označena nápisy, mluví beze slov. Samotné středověké období neoznačených mohyl a anonymních masových hrobů napoví o většinovém smýšlení o životě i o smrti, o důležitosti připisované tělesné schránce po smrti. Vezmeme-li v úvahu kulturní povahu hřbitova, vidíme množství informací plynoucí z celkové hřbitovní podoby, ale zároveň můžeme nahlédnout i do osobní roviny jednotlivců, rodin i celých generací a rodů. Často bývají na hrobech umístěny nejen iniciály, datum narození a úmrtí, ale i povolání, které osoby vykonávaly, zvláště jedná-li se o prestižní místo ve společnosti, a také sentiment, vyjádřený k odchodu zemřelého.

1.2 HŘBITOV JAKO VEŘEJNÝ PROSTOR

Role hřbitova jako veřejného prostoru do určité míry splývá s jeho společenskou funkcí. Veřejný prostor podle některých sociologů vzniká až sociálními interakcemi v tomto místě. Veřejný prostor je diskutován jak v sociologii, tak v urbanismu a

---

¹⁵ [Srov.] FOJTÍK, Lumír. Povinnost správy hřbitova. [online], 2017. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/dokument/25/fojtik.htm>

architektuře. Je to prostor, do kterého mají za běžných okolností přístup všichni.¹⁶ Ačkoliv je hřbitov místem se společenskou funkcí, ne všechny hřbitovy jsou veřejnými prostory. Jsou totiž rozlišována pohřebiště veřejná a neveřejná. Většina hřbitovů je podle současných údajů veřejnými, menší procento jsou soukromé hřbitovy vlastněné např. církvemi. Veřejná pohřebiště nesmí vymezovat cílovou skupinu nájemců hrobových míst a jejich činnost je dotovaná z rozpočtu obce.¹⁷

Hřbitovy byly dříve plnohodnotným společenským místem. Např. křesťanské hřbitovy byly během středověku i novověku prostorem, jenž poskytoval azyl a světskou ochranu živým.¹⁸ Městské hřbitovy mezi 11. a 18. stoletím byly neoddelitelným místem veřejného dění. Lidé si zde dávali dostaveníčka, procházeli se, hrály si zde děti. Hřbitov byl útočištěm nejen v duchovním slova smyslu, ale poskytoval i možnost ubytování pro uprchlíky, poustevníky či chudé. Na hřbitovech se konala také procesí a kázalo se zde o poutních příležitostech.¹⁹ Hřbitovní půda byla velkou posvátností a pohřbení na jejím území bylo výsadou, nikoliv samozřejmostí. Toto právo bylo zapovězené, pokud se jednalo o smrt zločincovu či sebevražednou smrt. V případě úmrtí nepokřtěného dítěte, se sice hrob směl umístit na hřbitov, ale někde na odlehlé místo.

Zed' hřbitova byla dlouhá léta jedním z nejdůležitějších prvků, oddělovala svět živých od světa mrtvých, a tudíž symbolizovala i ochranu proti jejich návratu. Postupem času se vlivem vývoje pohledu na zemřelé a na víru v jejich moc přeměnila také symbolika hřbitovní zdi. V 18. století racionálně smýšlejícího lidu se počalo víc než na spirituální ochranu dbát na hygienický dopad tlejících pozůstatků na obyvatele přilehlých částí, hřbitovy se již aglomerovaly s obytnými čtvrtěmi, docházelo k průsakům vody z hřbitovní půdy a lidé si stěžovali na zápach a na zdravotní rizika. U nás se začalo z nařízení císaře Josefa II. se systematickými výkopy a přesuny ostatků a hrobních artefaktů. Josefova nařízení byla prvopočátkem moderních právních úprav

---

¹⁶ ATKINSON 2003 in KOVÁŘ, Jan, Martina PEŘINKOVÁ a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Hřbitov jako veřejný prostor*. Praha: Gasset ve spolupráci s VŠB-TU Ostrava, 2014. S. 27

¹⁷ Pohřeb a pohřebiště, praktické rady a metodika pro obce. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2015.

¹⁸ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. S. 227

¹⁹ [Srov.] [ARIÈS, P. 2000 (I.): 60, 84-94] in NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2., s 227

zákonů o pohřebnictví.²⁰ Ke slovu se také v rámci císařových reforem dostala ekonomičnost způsobu pohřbívání. Nařízení, že těla již nesmí být pohřbívána ani v těch nejprostších dřevěných rakvích, kvůli úsporám na materiálu, nýbrž mají být pouze zašita do hrubých pláten, ve kterých mají být přenesena v jedné hromadné vhozena do hrobní jámy vysypané vápnem, bylo poměrně velkým zásahem do staletých tradic pohřebního ritu a navzdory velké oblíbenosti Josefa II. mezi českým lidem vyvolalo toto rozhodnutí poměrně silné rozhořčení.

Hřbitovy byly a zůstávají nezanedbatelným typem veřejného prostoru, čímž vzniká automaticky také jejich specifická sociální, prostorová a urbanistická role vázaná na všechny veřejné prostory. Přestože většina českých hřbitovů je veřejnosti přístupná, souběžně existuje rovněž množství soukromých, veřejnosti uzavřených pohřebišť. Pietním charakterem místa se však hřbitov významně diferencuje od zbytku veřejných prostor a konkretizuje tak daným účelem své nezaměnitelné poslání.

Specifický veřejný prostor, jakým je pohřebiště, váže určitý řád, který jeho návštěvníci jsou povinni dodržovat, přestože se tato pravidla dodržují bez dozoru a spíše jako součást všeobecně panující úcty k zemřelým. Záměrná poškození cizích náhrobků či jiné podoby zneuctění hrobů představují čin hluboce zasahující lidskou důstojnost a spadají do morálně nejpokleslejších činů i z pohledu kulturních společenství kterékoli lokality a historické epochy. Stejně tak i dnes, přes značnou přeměnu podoby hodnot současné evropské společnosti, negativní podtext tohoto činu vyvolává stejnou zlobu a pohoršení, přestože pachatelovy motivy k poškozování hrobů již mohou nést jiný význam. Proto jsou kvůli zamezení takových činů nejen u nás nastavena pravidla platná pro všechna veřejná pohřebišť, která jsou právně ukotvená a jejich porušení je trestné.

V praxi jsou pravidla řádu jednotlivých pohřebišť stanovena vyhláškami konkrétních obcí, pod jejichž správou pohřebiště spadá. Jsou zde definovány také nezbytné základní pojmy pojící se s funkcí, kterou má pohřebiště plnit: Dle vyhlášky č. 33 města Nymburk z roku 2002 je funkce veřejného pohřebiště, ke které je následně také vymezen závazný návštěvní řád, definována jako *„veřejné zařízení určené k pietnímu pohřbívání zemřelých nebo ukládání jejich zpopelněných ostatků*

---

²⁰ [Srov.] Tamtéž.

*a provádění rozptylů na rozptylové loučce.*²¹ Vyhláška dodává, že jeho „společenské poslání a úcta k památce zemřelých vyžadují, aby bylo dbáno všech zdravotních, hygienických a estetických předpisů“.²² Vyhláška mj. stanovuje provozní dobu a přístup na pohřebiště, chování na pohřebišti, povinnosti správce pohřebiště, způsob ukládání ostatků do hrobu, hrobky a ukládání zpopelněných ostatků, práva a povinnosti nájemce, určuje pravidla ke stavbě hrobek a k úpravě výsadby na pohřebišti, vymezuje tlečí dobu atd. Těmito opatřeními se zákonně ukotvuje vnější závazná forma zachovávání důstojnosti a estetiky pietního místa.²³

---

²¹ Obecně závazná vyhláška města Nymburka č. 33/2002. Řád veřejného pohřebiště. [online]. 2004 [cit. 2018-11-04]. Městský zpravodaj III., listopad 2004. Dostupné z: http://www.mesto-nymburk.cz/files/files_mestsky-zpravodaj/11_04/03.pdf

²² Tamtéž.

²³ [Srov.] Tamtéž.

1.3 KOMEMORATIVNÍ OBJEKTY

Hesla „*In memoriam*“, „*Memento mori*“, i české „*vzpomínáme*“ jistě evokují spojitost se smutečnými nápisy na funerálních předmětech. Komemorativní umění v prostorech hřbitova jako upomínka patří k jeho základním funkcím. Předměty sloužící k účelům uchovávat vzpomínku a pietu ovšem nemají vždy pouze onu funerální souvislost. Existují další skupiny komemorativních artefaktů, které nesouvisí s funerální kulturou, přestože mají stejně tak plnit funkci uchování vzpomínek. Komemorativní objekty mohou být sochařské objekty nebo i drobné architektonické stavby. V minulosti se v komemorativní kultuře jednalo často o tzv. *gesamtkunstwerk*, objekt s komemorativní funkcí navrhovaný a realizovaný jako celek včetně veškeré skulpturní výzdoby, řemeslného zpracování a vybavení.

V této kapitole se budeme zabývat základní typologií hmotných předmětů, uměleckých a řemeslných artefaktů, architektonických a sochařských objektů a jejich současných forem ve sféře funerálního a komemorativního umění a kultury, jimiž je u nás vyjadřována pietní či vzpomínková funkce. Dle metodiky identifikace kulturních artefaktů v krajině²⁴ spadají artefakty, které zde rozebíráme z hlediska jejich pietní a upomínkové funkce, do skupin sepulkrálních a memoriálních artefaktů.

1.3.1 SEPULKRÁLNÍ KOMEMORATIVNÍ OBJEKTY

Původ slova sepulkrální pochází z latinského *sepulchrum*, a je výrazem označujícím hrob, hrobky náhrobek nebo i místo pohřbení.²⁵ Slovenské autorky Cónová a Lacková jej ve své publikaci rozšiřují i na stavby sepulkrálního druhu (pohřební kaple, mauzolea, hřbitovní kaple a kostely, kostnice, márnice, židovské objekty „domy smutku“, drobnější objekty a součásti jiných staveb jako např. krypty).²⁶ Podle metodiky identifikace kulturních artefaktů v krajině jsou za kulturní

---

²⁴ [Srov.] DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturnich%20artefaktu%20v%20krajine.pdf>

²⁵ Tamtéž.

²⁶ [Srov.] CÓNOVÁ–LACKOVÁ (1999) in DOHNALOVÁ, Barbora a kol. 2015. S. 41

objekty sepulkrálního druhu považovány hroby, popř. soubory hrobů, náhrobky, náhrobníky, mohyly, hrobky a také v přechozím oddíle rozebírané hřbitovy.²⁷

Význam náhrobku se také často prezentuje jako totožný s náhrobníkem. Tato slova mají drobný, leč nezanedbatelný rozdíl, který ale z porovnání některých definic těchto pojmů není patrný. Např.: „Náhrobek je sochařské nebo architektonické dílo nad hrobem, nejčastěji spojení obojího.“²⁸ a „Náhrobek, či náhrobník (dříve také sepulcrum) je obvykle náhrobní kámen, architektonické či sochařské dílo, označující hrob.“²⁹ Užitečně zpracovaná metodika z brněnské univerzity vystihuje rozdíl mezi těmito objekty jasně: „Náhrobek je architektonický útvar nebo drobný objekt postavený nad hrobem nebo v rámci prostoru mimo něj. Označuje hrob, je zpravidla doplněn nápisem, znakem, vyobrazením apod....“ Existují různé typy náhrobků evropské sepulkrální kultury a jejich podoby. V minulosti měly např. často podobu pouhého kříže. Dle typologie historických náhrobků, kterou uvádí Sígl se „náhrobky rozlišují dle umístění – do exteriéru (mohyla, dolmen, mastaba, pyramida, mauzoleum), nebo do interiéru (tumba, sarkofág, epitaf, kenotaf).“³⁰ Středověké hroby králů bývaly označeny vyšším podstavcem (tumbou) překrytou výtvarně komponovanou náhrobní deskou, na které často byla ztvárněna ležící postava.³¹ „Od renesance začíná být [náhrobek] obohacován o další prvky sochařské výzdoby.“³² Náhrobky nejsou závislé svým umístěním jen na prostory hřbitovů. Jak upřesňuje metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině, „... mohou být umístěny i mimo hřbitov, zejména pokud jsou posledními pozůstatky hřbitova zaniklého, a tvoří tak soubor náhrobků, ale mohou stát i samostatně a označovat hrob známého i neznámého člověka. Důležité je, že nejsou jen připomínkou místa, tak jako

---

²⁷ [Srov.] DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturnich%20artefaktů%20v%20Okrajině.pdf>

²⁸ BLAŽÍČEK, Oldřich J a KROPÁČEK, Jiří. Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013.

²⁹ [ANON.] *Náhrobek* [online]. [nedat.] [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1hrobek>

³⁰ SÍGL, Miroslav. Co víme o smrti. Praha: Epoque, 2006, s. 180

³¹ [Srov.] CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 63, 95.

³² Tamtéž.

memoriální kulturní artefakty, ale označují reálný hrob.³³ K náhrobníku tato metodika píše, že je to „krycí deska hrobu obvykle podélného tvaru, nejčastěji z kamene. Její funkcí je kryt vlastní hrob většinou v úrovni podlahy, terénu nebo mírně nad ním. Pokud je hrob ve zdi, je určena k umístění na ni. Tuto funkci měly původní náhrobní kameny, které hrob nejen kryly, ale i označovaly. Dnes se transformovaly do podoby náhrobků.“ Náhrobník má primárně charakter desky, protože slouží jako fyzický kryt zakrývající hrobové místo³⁴, byl opatřen „nápisem označujícím zemřelého a datum jeho skonu, často s reliéfem zobrazujícím zemřelého – klečí-li před křížem, jde o epitaf – popřípadě jeho znak. Náhrobníky s figurální výzdobou jsou typické pro období pozdní gotiky a zvláště renesance.“³⁵

Náhrobníky se také v době reforem císaře Josefa II. očitly oddělené od hrobů, které byly přesouvány za město. Náhrobníky byly tedy z hrobů snímány a umísťovány i vertikálně, např. na zeď kostela u místa pohřbení.³⁶ Přesto se o náhrobnících uvažuje vždy jako o součásti hrobu.

Slova *hrob*, *náhrobek* i *pomník* zejména v období okolo roku 1800, byla v nápisích na hrobech často volně zaměňována, jako by snad znamenala totéž.³⁷ Dnes jsou nuance ve významech těchto pojmů současnými definicemi uvedenými ve slovnících výtvarného a architektonického názvosloví vymezeny tak, že často vysvětlují jeden pojem za použití druhého. Pro příklad uvádíme definici slova pomník ze *Slovníku pojmů z dějin umění*, kde *pomník* je vysvětlován specifikací druhu *památníku*: „Pomníkem je sochařský či architektonický a zpravidla kombinovaný památník, postavený na počest významné osoby nebo k trvalé připomínce významné

---

³³ [Srov.] DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. s. 41 Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturních%20artefaktů%20v%20Okrajině.pdf>

³⁴ [Srov.] ŠEFCŮ, Ondřej. Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla. Praha: Grada, 2013, s. 214

³⁵ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013, s. 267

³⁶ [Srov.] GOLDMANOVÁ, Anna. *Náhrobník* [online]. 2015 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <http://www.artsllexikon.cz/index.php?title=N%C3%A1hrobn%C3%ADk>

³⁷ [Srov.] PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, 2004. S.9

události.“³⁸ Pro odlišení pojmů *pomník* a *památník* uvádí dále k památníku: „Nemluvíme-li o památnících ve smyslu knih s pamětními záznamy, památníky jsou stavby obvykle náročně umělecky vytvářené, postavené na paměť, k oslavě nějaké události nebo osoby.“³⁹

Rozdíly mezi definicemi těchto pojmů tedy jsou nepatrné, více je upřesňuje ještě definice čerpající z *Muzeologického slovníku*: „V muzeologii označuje termínem "památník" architektonické monumentální dílo se sochařskou výzdobou (popřípadě i interiérovou), vytvořené záměrně na památku významné osobnosti nebo události. Pomník má podobnou funkci, ale menší rozměry. Ve funerálním umění můžeme o pomnících mluvit v souvislosti nejen se zmiňovanými památníky a náhrobků.“⁴⁰

Následující text popisuje, jak se některé **vývojové etapy společenského a náboženského uvažování** projevily na **výtvarných formách náhrobků** pro vytvoření představy o tom, jakou úlohu měla reciprocita vztahu poměrů ve společnosti na sepulkrálního umění. Vybrané popsané jevy dopomohou k stanovení relevantnějších východisek pro následující úvahy o formách a podobách použitých při navrhování objektu v praktické části.

J. F. Kunc ve své publikaci *Od počátků až do skonání světa* sleduje myšlenku, jak forma hrobů bývala obvykle upravována podobným principem, jakým byl upravován způsob obytných staveb.⁴¹ A většinou skutečně sepulkrální architektura i plastiky s ní související odrážely tehdejší architektonické formy staveb. Zdá se, že tento princip se počíná posledními desítkami let dostávat do určitého rozkolu, neboť navzdory dynamicky se měnícím moderním stavebním principům, užitým materiálů a technologiím si současné náhrobků uchovávaly téměř tu stejnou tradiční podobu, která trvá už desítky generací.

Pojmeme-li funerální umění a architekturu jako součást jednoho celku spolu s převládajícím architektonickým slohovým uvažováním, pak od okamžiku, kdy nastal

---

³⁸ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a KROPÁČEK, Jiří. Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013, s. 322

³⁹ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a KROPÁČEK, Jiří. Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013, s. 298

⁴⁰ BENEŠ, Josef. *Muzeologický slovník*. Praha: Nár. muzeum, Ústř. muzeologický kabinet, 1978.

⁴¹ [Srov.] KUNC, F. J. *Od počátku až do skonání světa*. 2.vyd. Praha: Spolek Pieta, 1937, s. 5

rozvoj umění náhrobku, můžeme lépe pojmenovat typické rysy určující estetické formy toho kterého slohu také v umění náhrobků.

Samotnou typologii architektonických a zdobných prvků objevujících se na náhrobcích je poměrně složité jednoznačně rozdělit dle klasického dělení architektonických slohů bez hlubší obeznámenosti s dějinami architektury a umění. Existují sice slohově vymezené typizující rysy stylů, jako renesanční, barokní, empírový či art deco, které se promítají i do sepulkrálního umění, avšak přechody z konce starého slohu do vzniku nového nebyly nikdy záležitostí náhlého převratu. Často docházelo k jejímu kombinování, překrývání a historizujícím návratům, a to včetně slohů, které na sebe chronologicky nenavazovaly. Příkladem je již zažitý pojem barokní gotika (též gotizující baroko), které s oblibou využíval český architekt J. B. Santini-Aichel zvláště na počátku 18. století (obr. 3). Baroko s sebou přináší specifické projevy zbožnosti. Umění je plné polarit, život a smrt je zásadní téma. Barokní náhrobky opěvují svojí formou smrt jako patos, vyjadřují fascinaci smrtí a exaltovanost. Tento duch se přes určité obměny a posuny ještě navracel v osvícenecké éře, a to mezi českými širšími vrstvami, které tímto odmítaly různé reformy v pohřebnictví od Josefa II.⁴² Osvícenská střídmost a niterná uměřenost se projevovala na architektonické formě hrobů. Okázalost vystřídala umírněná forma strohých tvarů a provedení. Již některé nápisy z této doby začaly předznamenávat ústup od upnutí se na posmrtné žití. Náboženské hodnoty vystřídaly pozemské, vztahy mezi pozůstalými a zesnulým byly tím, co se na náhrobcích proklamovalo. Nápis „pomník lásky“ je často vidět na hrobech pocházejících z let okolo roku 1800. Původní barokní fascinace smrtí jako mystéria se stává altruistickou láskou k veškerenstvu. Vznikají dokonce i „náhrobky“ fiktivním literárním postavám a budují se i náhrobky pro zvířecí miláčky. Úcta k zesnulým je projevována nejen na veřejných místech, vznikají také kenotafy určené do interiéru.

Mnohé historické náhrobky nebo jiné druhy sepulkrálního umění nebyly nutně zhotovovány ve stejné periodě, kdy dotyčný zemřel. Ani místo posledního odpočinku nemuselo být záležitostí jedné stálé lokace. Relikviáře s ostatky svatých mnohdy

---

⁴² [Srov.] PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, c2004. S. 23

různě putovaly, ať už se staly diplomatickým darem některému z panovníků⁴³ nebo se přesouvaly kvůli strategickým účelům získání přízně, vlivu či moci, neboť se jim přiřkládal až posvátný význam. V rámci přesouvání ostatků pak došlo k změně pohřební formy podle aktuální stavební logiky a estetiky. Například hrob knížete Vladislava I., zemřelého roku 1125, byl zprvu umístěn na knížecí přání v kostele Nanebevzetí Panny Marie v prostorách benediktinského kláštera v Kladrubech u Stříbra a zpracován v duchu zmiňované Santiniho barokní gotiky, avšak po přestavbě kostela dostal nové umístění a náhrobek v též gotizujícím stylu, ale o nějaký čas později a z dílny jiného autora, sochaře Mathiase Brauna.⁴⁴ (obr.1).

Z prvních evropských nalezišť víme, že hroby nebyly individualizované a estetika hrobu byla spíše vedlejší. Uložení do země bylo redukováno na nezbytné minimum, neboť označení místa pohřbení bylo učiněno zadost pouze navršením hlíny vykopané z jámy, ve které bylo vloženo a zasypano tělo zesnulého.⁴⁵ Opatření hrobu deskou se dočkaly pouze bohaté vrstvy. Po postupném vymanění se z pohanských zvyků a rituálů následuje jako světonázor jakási lhostejnost vůči tělesnosti a opovržení pozemskou krásou, tyto principy křesťanské nauky o tom, že to nejkrásnější nalezneme až na onom světě, byly dlouhá staletí platnými zákonitostmi určujícími tehdejší estetiku. Pocty honosné hrobky se dočkaly jen ti, kteří měli vysoký společenský nebo majetkový status. Panovnícké a šlechtické hrobky bývají postaveny v odpovídajícím velkolepém stylu a významnou součástí výzdoby tvoří heraldické symboly – štíty, erby atp. (krásným národním příkladem jsou královské hrobky Colinova mauzolea ukrytého uvnitř katedrály sv. Víta).

V průběhu formace architektonických slohů můžeme dobře pozorovat určitý opakující se cyklus střídavých tendencí inklinace od racionálních principů odvolávajících se na antické prameny (renesance, empír, neoklasicismus...) k principům opačným – kladení důrazu na citovost a prožívání (gotika, baroko, romantismus...). Od nástupu renesance, kdy se umění náhrobku počíná poprvé více projevovat, se každá epocha promítla i do uměleckých a architektonických sepulkrálních forem. Všechna období promlouvala jazykem symbolů, které se

---

⁴³ Pozn. Např. Karel IV. byl horlivým sběratelem relikvií světců.

⁴⁴ [Srov.] VÁLOVÁ, Marie. Editor: ROHÁČEK, Jiří. *Epigraphica & Sepulcralia*; VI. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií. 2015. Artefactum. S. 177-179

⁴⁵ [Srov.] KUNC, F. J. *Od počátku až do skonání světa*. 2.vyd. Praha: Spolek Pieta, 1937, s. 5

uplatňovaly zvláště v souvislosti se sepulkrálním uměním. Symbolika připisovaná různým předmětům a postavám byla přejímána a její význam se časem měnil spolu se změnou kontextu, ve kterém byl užíván. Příkladem je epocha neoklasicismu, která přejímala antické vzory, přestože se je snažila interpretovat v křesťanském duchu, výsledkem pokusů o jakousi jednotu mezi křesťanskými hodnotami a antikizující formou byla ⁴⁶ např. bohyně Venuše prohlížející si svůj odraz v manželově štítu, z níž se stává Viktorie – postava píšící na štít, a její přítomnost je naplněná novým obsahem – stává se z ní postava plačky nebo génia smrti, většinou držící onen štít na náhrobku, píšící nebo čtoucí nápisy na něm (obr. 2a, 2b). Barokní pohřby ještě obnášely přítomnost těchto plaček, najatých nebo dobrovolných žen, jejichž úkolem bylo naříkat během truchlení za zemřelého. Původ tohoto zvyku pochází ze starého Egypta, předchůdce antické kultury.⁴⁷

Křesťanská **symbolika** v různých měrách přejatá z antiky je ve hřbitovním umění v různých obměnách stále přítomna. Nejvyužívanějším symbolem je pochopitelně kříž jako centrální motiv víry křesťanů, ale najdeme také např. alegorie kardinálních křesťanských ctností, víru, naději a lásku (popř. pokoru). Znázorňované bývají nejen figurálními sovkulturami, ale i tesanými předměty – kříž, kotva a srdce. Dalšími motivy jsou andělé navazující na zmiňovaného *génia smrti* a *plačky*, které bývají zobrazeny jako plně zahalené ženské postavy většinou včetně zakryté tváře. Dále bývá přítomen *Erot* – okřídlené dítě, jež patrně odkazuje ke Kristu jako Božímu dítěti a *putto* – nahé dítě podobné andílku, ale bez křídel. Dalším symbolem je kamenná lebka – symbol vyzývající k meditaci. Bývá také střídaná s knihou.⁴⁸ Holubice je další alternativou k alegorizaci naděje, v křesťanské symbolice se jedná o Ducha Svatého. Dle výkladu lidových zvyků byla bílá holubice podobou duše zemřelého, která opustila tělo.⁴⁹ Dále se kromě různých stylů ornamentálních květinových dekorů (většinou bez hlubšího symbolického významu) lišících se v závislosti na regionu, vyskytuje vlčí mák jako

---

⁴⁶ [Srov.] Tamtéž.

⁴⁷ [Srov.] MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Knižnice Dějin a současnosti.

⁴⁸ [Srov.] FAIGLOVÁ, Barbora, SVÍTILOVÁ Dana. *Tafofil: krása a tajemství hřbitovů*. Praha: Grada Publishing, 2015. s. 59

⁴⁹ [Srov.] NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. S. 147

květina eufemizující význam věčného spánku. Často bývá na hrobech spící Erot třímající máky. Plod šišky znázorňuje plodnost a štěstí a zastupuje stálezelený strom, tedy nekonečný život.⁵⁰ Dalšími častými symboly jsou kalich (v křesťanství kalich utrpení, spásy, úcta k eucharistii, symbol člověka, jenž má být naplněn Bohem, jinde spojitost se stromem života), vinná réva (antické bacchanálie neboli „carpe diem“, křesťanská podobnost, symbol posledního soudu i plodnosti) a ratolest (odkaz naděje z příběhu o Noemově arše, ale i mučednická koruna zemřelého).

První zaznamenané **označování hrobů** kamenem mělo podobu ohrazení hrobového místa neopracovanými kameny. Další vývojovou etapou bylo zakrývání hrobů kameny, resp. kamennými deskami chránícími a zároveň označujícími hrob. Tuto funkci převzaly postupně náhrobníky.⁵¹ Náhrobní kameny nebyly ani potom doménou každého hrobu. Po dlouhá staletí se objevovaly pouze u těch nejvýše postavených osob ve společnosti. V kruhu českých zemí se počaly objevovat nejprve u nejmovitejších vrstev panovníků a církevních hodnostářů přibližně od 11. století. Náhrobní kameny měly občas vytesaný křížek, popř. jinou značku.⁵² Postupně se jejich používání vlivem rozmachu střední třídy rozšířilo mezi příslušníky vyšší šlechty, od 16. století byly již zcela běžnými i u nižší šlechty. U významnějších panských úředníků a bohatších měšťanů se začaly budovat hrobky.

Významným zdobným a funkčním prvkem a součástí komemorativního umění náhrobků jsou nápisy na nich. Nápisy na hrobech se označují slovem *epitaf*, které je řeckého původu, znamená původně náhrobní nápis, ale od středověku pod tímto označením můžeme najít také reliéfní nebo malovanou, dřevěnou nebo kamennou desku vsazenou do kostelní zdi k připomínce zemřelého. Označuje-li hrob, je epitaf druhem náhrobníku.⁵³

---

⁵⁰ [Srov.] FAIGLOVÁ, Barbora, SVÍTILOVÁ Dana. Tafofil: krása a tajemství hřbitovů. Praha: Grada Publishing, 2015. s. 61

⁵¹ DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturnich%20artefaktu%20v%20Okrajine.pdf>

⁵² [Srov.] PEŠLOVÁ, Jana. Pohřeb v průběhu staletí [online]. 2007 [cit. 2019-04-09] S.18 Dostupné z: https://is.muni.cz/th/109536/ff_b/pohreb_v_prubehu_staleti.pdf

⁵³ BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK. Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013, s. 108

Kratší či delší nápisy na náhrobcích se dochovaly z prvních staletí našeho letopočtu z římské kultury. Bývají také doplněny podobiznou nebo bustou zemřelého. Odtud pochází název *monumentum* nebo *memoria* – hrob sloužící také jako památník. Od 5. století začínají být hroby bezejmenné, mizí podobizny spolu s nápisy. Prohlubuje se anonymita hrobů také tím, že chudí jsou pohřbíváni mnohdy i bez obyčejné rakve. Lhostejnost vůči umístění hrobu s tím šla ruku v ruce.⁵⁴ Sígl k označování hrobů dále píše: „Návrat k tomuto po tisíciletí trvajícím kultu mrtvých se začíná projevovat až kolem 12. století. Historici tuto zálibu přisuzují znovuzrození středověké záliby v epitafech. Přechází se tak od bezejmenné mlčenlivosti někdy až k podrobné a rozvláčné životopisné mluvě, od nenápadného oznámení totožnosti až k vyjádření podrobné rodinné příslušnosti...”⁵⁵ Uvádí, že podobně je to také u úmrtních oznámení – parte. „...vznikají také dlouhá životopisná vyprávění o hrdinství a mravnosti zesnulého, jež mají uchovat jeho trvalou památku, nebo existují hroby jen s epitafem, stavějí se náhrobky od malých po velké patrové – a na nich zpodobení ležícího či modlícího se smrtelníka.“⁵⁶

„Kromě těchto náhrobků se na svatém poli (hřbitovní ploše) začínají v 17. a 18. století se přidávají k označení hrobů kamenné nebo aspoň dřevěné kříže, počínají být budovány kamenné stély (svisle stojící, výtvarně pojednané náhrobní desky s nápisem nebo reliéfem⁵⁷, mohly mít podobu hranolu, sloupky nebo desky⁵⁸). Tento zvyk se postupně rozšířil do značných rozměrů, zachoval se až do současných dnů, ale už lze také pozorovat určitou skromnost, střídmost, pokoru, ve zcela malých náhrobních kamenech s nápisy, ukládání uren s popelem zesnulých do zvláštních schránek na hřbitovech či přímo v areálu krematorií...“, píše Sígl⁵⁹. Otázkou zůstává, jestli správně interpretuje současnou skromnost, střídmost a pokoru projevovanou v pohřebnickém odvětví jako odraz ctnosti vládnoucí v současné společnosti. Z určitých jevů sledovaných na území ČR v pohřebnictví by se dalo spíše tvrdit, že ona

---

⁵⁴ SÍGL, Miroslav. Co víme o smrti. Praha: Epoque, 2006, s. 180

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ SÍGL, Miroslav. Co víme o smrti. Praha: Epoque, 2006, s. 180

⁵⁷ CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity. S. 89

⁵⁸ SÍGL, Miroslav. Co víme o smrti. Praha: Epoque, 2006, s. 180

⁵⁹ Tamtéž.

skromnost se projevuje spíše z ekonomických a ideových důvodů a z pozmeněného vztahu k zemřelým vyplývajícího z pozmeněného vztahu ke smrti. O těchto fenoménech se budeme později zmiňovat v kapitole 1.2.

Náhrobní kameny nebyly vždy doménou každého hrobu. Po dlouhá staletí se objevovaly pouze u těch nejvýše postavených osob ve společnosti. V kruhu českých zemí se počaly objevovat nejprve u nejmovitějších vrstev panovníků a církevních hodnostářů přibližně od 11. století. Náhrobní kameny měly často podobu vytesaného kříže, popř. jinou značku.⁶⁰ Postupně tuto hrobní formu přejímaly také vrstvy vyšší šlechty, následně od 16. století byly již zcela běžnými jak u nižší šlechty, tak také u majetných měšťanů. Od konce 16. století se také začaly u významnějších panských úředníků a bohatších měšťanů budovat hrobky, které svědčily o majetkovém rozmachu střední vrstvy.^{61 62}

---

⁶⁰ [Srov.] PEŠLOVÁ, Jana. Pohřeb v průběhu staletí [online]. 2007 [cit. 2019-04-09] S.18 Dostupné z: https://is.muni.cz/th/109536/ff_b/pohreb_v_prubehu_staleti.pdf

⁶¹ [Srov.] ANON. Staré náhrobní kameny v Českém Krumlově [online]. 2006–2019 [cit. 2019-04-08]. Přístupné z: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_stnaka.xml

⁶² [Srov.] S.16 https://is.muni.cz/th/109536/ff_b/pohreb_v_prubehu_staleti.pdf

1.3.2 MEMORIÁLNÍ KOMEMORATIVNÍ OBJEKTY

Memoriálními kulturními artefakty jsou takové objekty, které mají připomínat ať už konkrétní osobnost, nebo významné činy a události. Memoriální kultura je především záležitostí veřejných prostor. Jejimi klasickými formami jsou památníky a pomníky. V typologii památníků nalezneme artefakty votivní, oslavné sochy vítězné, osvobozenecká sousoší či architektonické nebo architektonicko-figurální kompozice. Menší formy objektů s oslavným účelem jsou také památné desky, památné kameny, či pilíře nebo reliéfy umístěné ve skalách.⁶³

Umístění objektu závisí na typu a připomínaném obsahu. Památné desky bývají často vsazeny do obvodové stěny domu, kde se dotyčná osoba narodila, žila či zemřela, nebo do tunelů, na mosty, přehrady, ale i do prostorů hřbitova. Hřbitovní memoriální objekty jsou však pouze ty, které nejsou spojeny s ukrytím ostatků.

Schopnost objektu připomínat některé okamžiky a osudy minulosti je spjatá s jeho fyzikální odolností. Většina takových objektů proto bývá zhotovena z trvanlivého materiálu jako je kov či kámen, s účelem co nejdéle uchovat vzpomínku nadcházejícím generacím. Objekty často chátrají, zacházejí nebo se stávají terčem pouličního vandalismu. Velký rozdíl postojů lhostejnosti a nedostatku úcty k memoriálním památkám se projevuje zvláště v porovnání k minulosti, kdy byla paměť brána jako ctnost, pamatovat si znamenalo neztrácet minulost. Panovalo přesvědčení, že bez paměti by se společnost rozpadla.⁶⁴ Dnešní snaha opatrovat nejen memoriální kulturní dědictví u nás je spíše předmětem zájmu úzkého okruhu společnosti, vede ke vzniku spolků nebo projektů jako je např. možnost adopce hrobu slavných, v Praze jej iniciovala Správa pražských hřbitovů. Občas se objeví i nečekané iniciativy ze strany jednotlivců. Jedním takovým poměrně rozšířeným, ačkoliv nenápadným způsobem, jak připomínat památku lidí, jejichž smutným koncem byla deportace do koncentračních táborů, jsou kromě hromadných památníků obětem válek tzv. Stolpersteine neboli **kameny zmizelých**. Mají podobu mosazných kostek s vyrytými údaji o oběti a bývají vsazovány do chodníku zpravidla v místech, kde

---

⁶³ [Srov.] DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <https://1url.cz/sMspG>

⁶⁴ ASSMANN, 2003 in MALÝ, Tomáš. Ku věčné památce: malované renesanční epitafy v českých zemích: [Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc, Galerie, 17. května - 26. srpna 2007: katalog. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2007.

člověk, na něhož má kostka vzpomínat, pobýval naposledy. Projekt započal německý umělec Gunter Deming. Na jeho úsilí oživit památku těchto lidí navázal také Brit Trevor Sage, který trvale žije v Praze, a jehož laskavým gestem a každodenním úsilím postupně jeden kámen po druhém očišťoval. Jeho iniciativa se stala inspirací pro mnohé další lidi, a tak se opět začal projevovat zájem pečovat o tyto objekty i po celé České republice.

2 PODOBY POHŘBÍVÁNÍ V ČESKÉM KULTURNÍM KONTEXTU

Aby bylo možno zhodnotit současnou situaci naší hřbitovní kultury z hlediska jejího vývoje, je nutno nejprve popsat, jakým způsobem se pohřbívalo a jaké byly dobové trendy, které se v průběhu dějin uplatňovaly. Forma pohřbívání zrcadlí totiž i postoj k zemřelým a naznačuje, jakým způsobem se dané společenství vztahuje ke smrti.

Podoby pohřbívání a jejich specifika se vyvíjely současně s lidskou historií. Pohřbíváním se myslí určitý obřad či ceremoniál spolu s pochováním zesnulého, konkrétní formy pohřbu už závisí na dané kulturním, individuálním či společenském specifiku.

Těmi nejpodstatnějšími determinanty přispívajícími k proměnám podoby pohřbívání jsou bezesporu vždy dobově dané ekonomické, politické a sociálně-kulturní, u nás pak zvláště náboženské faktory. Společným jmenovatelem, ze kterého tyto i další více méně doplňující faktory vzcházely, bylo ideové smýšlení dané society. Pro uvedení do vztahových souvislostí a jako obrázek o výchozí situaci, ze které pramení současnost, je zde jako samostatná podkapitola uveden nástin vývoje dějin pohřbívání ve vztahu k území dnešního Česka.

Ačkoliv od doby nejstaršího doložitelného období uplynulo mnoho času, podoba pohřbu se téměř nezměnila. Dva nejzákladnější způsoby, pohřeb mrtvol do země nebo jejich spalování zůstávají svou podstatou nezměněné do dnešní doby.

2.1 KULTURA POHŘBÍVÁNÍ V HISTORII NAŠICH ZEMÍ

Rituály okolo úmrtí byly vždy propojeny s náboženským pohledem na smrt a posmrtný život. Pohřby u nás, co se provedení pohřbu, loučení se zesnulým i formy uložení ostatků týče, byly tedy zásadně ovlivněny přítomností převládajícího vlivu katolické církve. Zvyky dlouholeté pohanské kultury však měly také svoji roli a některé prvky jejich víry a symboliky zůstávají trvale zakořeněny do paměti naší civilizace, aniž bychom si jich byli vědomi.

V prvním tisíciletí po Kristu se na území našich zemí souběžně vyskytoval jak inhumační, tak kremační způsob pohřbu. Někdy převažoval jeden na druhém v závislosti na zvyklostech národů obývajících území Čech, někde se vyskytovaly zároveň oba dva i v rámci jednoho pohřebiště. Lze pozorovat různé více či méně výrazné tendence, obecně však kontinuálním byl pohyb od spalování těl ke kosternímu pohřebnímu ritu. Zemřelí dostávají na poslední cestu výbavu uloženou do hrobů (tzv. *milodary*), která se obvykle skládá z mincí, zbraní, šperků, popř. dalších cenných předmětů. Mrtvý v představách lidí po smrti pokračuje dál, proto je třeba jej vybavit a tělo zachovat. Běžným jevem jsou hromadné hroby a hroby nepravidelně umístěné podél polí, lesů nebo cest, neboť v prostorách měst a obydlí nesměl být pohřben žádný zesnulý. Převládá strach z mrtvých, kteří jsou bráni jako nečistí. Mohou přinášet poskrnu a pohromu na živé. Živí si je drží v dostatečné vzdálenosti, ale zároveň vůči mrtvým projevují velikou úctu, která plyne z přesvědčení, že budou-li ji dostatečně prokazovat, zamezí tím vystoupení mrtvých z hrobu. Hromadné hroby nenesou žádná jména ani jakékoliv údaje o nebožtících zde uložených. V 5. století již převažuje už spíše kosterní způsob pohřbívání, těla jsou ukládána do dřevěných rakví, hrobová místa jsou orientována severojižně v nepravidelných řadách. Postupně se začíná měnit vztah k nebožtíkům, vzniká potřeba je mít v blízkosti a řádně je před odchodem zaopatřit a pohřbít a zabránit znesvěcení hrobu. Od 6. století byly doloženy první pohřební slavnosti. Také se rozšířilo zřizování mohyl. Některé z nich jsou v krajině patrné do dnešní doby.^{65 66}

Se zahájením šíření křesťanské víry, od 9. století počínaje, souvisí nejen změna ve způsobu nakládání s tělem, ale i v připisovaném významu místa uložení zemřelého. Zcela se upouští od pálení ostatků, zemřelý je místo toho vpraven do rakve a uložen do země. Namísto nahodilého výběru lokace pro uložení ostatků ve volné přírodě, jejíž jediným kritériem doposud bylo pouze docílit oddělení nekropole od obydlených oblastí (tedy umístit mrtvé mimo bezprostřední blízkost živých), se mrtvým snaží umístěním jejich hrobu zajistit potřebná posmrtná ochrana a přímluvy od příkladných světců. Hroby jsou zřizovány do tzv. svaté půdy, tedy podél kostelů, kaplí a také jsou již zřizovány individuálně, pro jednu osobu, s orientací hlavy směrem k západu. Do

---

⁶⁵ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. O smrti a pohřbívání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 111-113

⁶⁶ [Srov.] ARIÈS, Philippe. Dějiny smrti. Přeložila Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život, sv. 7.

hrobů se umisťují také svaté symboly.⁶⁷ Rychle se také rozšiřují křesťanské pohřební zvyklosti. Křesťanské myšlení se přesto však ještě dlouho hojně mísí s předkřesťanskou vírou a s ní souvisejícími zvyky.

S masivní výstavbou kostelů u nás v období 11. století se také častěji stává proti vůli církve, že se (zvláště movití) lidé nechávají pohřbít přímo do prostor kostela. Přibližně od 13. století se postupně vytváří a zahušťuje síť farních kostelů, začínají se také objevovat první náhrobky a přichází počátky budování hrobek. Stejně tak se jako pohřební místo ustálí pouze prostory okolo kostelů vyhrazené hřbitovní zdí. Takto je podoba pohřbívání zůstává prakticky neměnná po další čtyři století. Tehdy se vlivem osvěcenských reforem začnou projevovat racionální úvahy nad tím, jaký vliv mají čteně rozrostlé hřbitovy, které se nezdůvodnitelně propojují a slučují s městskou zástavbou, na kvalitu života ve městech. Argumentem pro oddělení hřbitovů od městského prostoru a také pro změny od inhumace ke kremačnímu způsobu nakládání se zemřelými oproti duchovním idejím a dlouholetým náboženským tradicím začíná být zdraví, hygiena a životní úroveň obyvatel měst.

Jak již bylo zmiňováno, s příchodem křesťanství se ustálila inhumace neboli ukládání mrtvého těla do země jako převládající způsob pohřbívání. Příkladem bylo Kristovo pochování do hrobu vyhloubeného ve skále, jehož vchod byl zavalen velkým kamenem. Spalování mrtvol v této době bylo spíše výjimkou a bylo prováděno jako trest.⁶⁸ Vliv šíření křesťanství měl za následek také to, že hroby, které původně bývaly vyhloubeny v řadách podél polí či lesů mimo města, se nyní přestěhovaly do blízkosti obydlení. Začaly se soustřeďovat podél kostelů, nebo i přímo v nich. Na našem území se výstavba nových venkovských kostelů, a tedy i hřbitovů k nim přilehlých, rozmohla hlavně během 12. století. Čím blíže kostelu byl hrob umístěn, tím více byla pohřbená osoba ekonomicky, duchovně nebo politicky považována za významnou.

Ani úcta k zemřelým lidem nebyla prokazována jedním rovnocenným způsobem vůči všem. Veškerá pozornost a úsilí se věnovaly uctívání pouze vybraných jedinců, kteří byli prohlášeni za svaté. Souviselo s tím vytváření relikviářů, zdobených schrán,

---

⁶⁷ [Pohřební služba Praha](#), [online] 1997 – 2014, [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: [NejInfografiky.cz](#)

⁶⁸ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 110

které v sobě uchovávaly částičky ostatků, roucha nebo jiné předměty světců.⁶⁹ Od 9. století se stalo zvykem ukládat v kostele ostatky světce, kterému je kostel zasvěcen.⁷⁰

Náboženské ideje měly v pohřebních rituálech hlavní slovo ještě stále i v průběhu 19. a 20. století a s nimi jako převládající způsob zůstal pohřeb těla do země. Pohřbívání bylo konáno v doprovodu náboženských rituálů za přítomnosti pozůstalých. Mělo jasná pravidla, o jejichž dodržování dbali sami pozůstalí, kteří tím prokazovali úctu zemřelému. Zároveň se tím také pojišťovali, aby zemřelý nemohl po smrti živým škodit. Na samotné přípravě pohřbu se ještě počátkem 20. století podíleli pozůstalí i sousedé, a náboženský obřad byl vykonáván knězem. Lidé se také mohli s tělem rozloučit a strávit poslední chvíle, neboť bylo vystaveno v domě. Upomínáno bylo také zvonem umíráčkem, pozůstalí se modlili za zemřelého, na rakev spuštěnou do země každý přítomný vhodil na rakev tři hrstky hlíny. Celý průběh pohřbu byl veden v čistě náboženském duchu, oproštěn od jakýchkoliv individualizujících specifik spojených s osobností zemřelého. Byl kladen akcent pouze na jeho sociální status, který se měl také odrážet v míře honosnosti vystrojení pohřbu.⁷¹

Moderní hnutí pro pohřeb žehem začalo být v Evropě aktuální až v druhé polovině 19. století, i když první návrhy na kremaci lidských pozůstatků pocházejí již ze 17. století. To, že pohřbívání bylo po dlouhá léta monopolem výhradně katolické církve, jí zároveň dávalo moc determinovat podmínky, jaké má řádný rituál pohřbu splňovat – pohřeb do země, rituál doprovázený knězem, neindividualizované vyprovázení nebožtíka. Podíváme-li se na kontinuitu vývoje postojů ke křesťanskému vyznání u nás, narazíme na důsledky pramenící z osvícenskou racionalitou započaté **sekularizace**, která v konečném důsledku měla veliký vliv i na podobu pohřbívání.⁷²

---

⁶⁹ [Srov.] ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti*. Přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život, sv. 7.

⁷⁰ CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity, s. 69

⁷¹ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 115

⁷² [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013

„Sekulární pohřební obřady začaly vznikat v souvislosti se zavedením nového způsobu pohřbívání...“ uvádí Nešporová, figurovala snaha odlišit se od církve, včetně způsobu provádění obřadů. K postupnému prosazování kremace v její moderní podobě přispěl vynález nového hořáku Friedricha Siemense v roce 1874.⁷³ První sekulární obřady na našem území přišly spolu se vznikem Společnosti pro spalování mrtvol (1899). Jejich podstatou bylo nahlížet pohřeb jako tzv. „pohřební slavnost“, jak jej nazývali, a s tím místo ponurosti oslavovat život zemřelého.⁷⁴ „V 50. letech 20. století byly podle ruského protináboženského modelu zaváděny občanské pohřební ceremonie, které měly nahradit církevní...“ píše příspěvek Brněnský deník čerpající též z výzkumů Nešporové.⁷⁵ Dodává, že pro komunisty nebylo jednoduché církevní obřady nahradit novými i proto, že v nich se smrtí uměla zacházet. Povolení kremace římskou katolickou církví nabylo platnosti až v r. 1969, čtyři roky po jeho vyslovení na II. vatikánském koncilu.⁷⁶ Nešporová uvádí, že i po převratu v r. 1989 téměř polovinu pohřbů zajišťoval stále kněz nebo jiný duchovní.⁷⁷ Tato čísla dnes nabírají už poněkud jiné tendence, např. v roce 2012 už nejčastější formou obřadů konaných v České republice byly obřady sekulární, což je ve srovnání mezinárodního měřítka velmi ojedinělé.⁷⁸

První kontroverzním chrámem smrti na území našeho Československa se stalo liberecké krematorium z rukou česko-německého architekta Rudolfa Bitzana. Kontext zavádění kremace u nás zhodnotil při příležitosti nedávného 100. výročí založení prvního krematoria současný ředitel Severočeského muzea v Liberci Jiří Křížek. *„Budova krematoria je pro Liberec významná v mnoha ohledech. Můžeme ji vnímat jako architektonickou památku, dílo významného česko-německého architekta Rudolfa Bitzana nebo i v širším kulturním kontextu jako, řekněme,*

---

⁷³ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. O smrti a pohřbívání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 158-159

⁷⁴ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. Obřady loučení se zesnulými: Sekulární, náboženské nebo raději žádné pohřby? Sociální studia, 2011, roč. 8, č. 2, s. 59.

⁷⁵ Brněnský deník: *Monopol na pohřby měly církve* [online]. 2016 [cit. 2019-04-08]. Přístupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2016/160317.htm>

⁷⁶ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 116-117

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s.158

industrializaci fenoménu smrti. Zpopelnění těla bylo dlouho nepřijatelné, protože české země byly pod vlivem římskokatolické církve. Ta ovšem v Liberci tolik nedominovala, a místní samospráva tak snadněji podpořila stavbu krematoria, přestože tehdejší rakouské zákony zpopelnění nedovolovaly. Takže až v jakémisi chaosu zániku Rakouska-Uherska a vzniku Československa došlo k prvnímu zpopelnění.“⁷⁹

Dalším fundovaným pohledem na kremaci u nás od člověka, který má do naší funerální kulturní situace podrobný vhled, je komentář Martina Červeného, dnes již bývalého ředitele SPH. „Náš vztah k funerální kultuře je ovlivněn i naší nedávnou historií. Stěžejní roli hraje trend kremace, která se stala v průběhu minulého století naprosto dominantním způsobem pohřbu...“ uvádí Červený, „z původního volnomyšlenkářského a průkopnického hnutí, které prosazovali Němcová, Neruda nebo Náprstek, zbyl do dnešních dnů praktický, rychlý a levný způsob, jak se zbavit těla. Vytěsněním smrti převážně do zdravotnických zařízení se společnost jednoduše zbavila všech těžkostí, které obnáší doprovázení blízkých v jejich posledních dnech. Kremace jim zase umožňuje vyhnout se rituálům, zamést stopy, nevázat se kořeny, bořit kult mrtvých. Funerální kultura se tím redukuje na nezbytné minimum.“⁸⁰

2.1 SOUČASNÉ PRAKTIKY ČESKÉ SPOLEČNOSTI V POHŘEBNÍ KULTUŘE

Až do 19. století bylo charakteristické vnímání smrti jako něčeho přírodního. Umírající člověk byl smířen s tím, že smrt je jeho údělem, byl na ni v rámci možností připraven. Smrt nebyla údajně obávána, protože lidé přesně věděli, jak s ní zacházet.⁸¹ Smrt byla blízká, důvěrně známá a často přítomná. Francouzský historik P. Ariès ji ve

---

⁷⁹ TESAŘ, Tomáš. *Chrám smrti, který monarchie i církve odmítaly, slaví výročí 100 let, stejně jako samostatná republika*. [online] 30.10.2018. [Cit. 2018-11-17]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/chram-smrti-ktery-monarchie-i-cirkev-odmitaly-slavi-vyroci-100-let-stejne-jako-samostatna-republika-59218>

⁸⁰ ČERVENÝ, Martin in MATĚJKOVÁ, Karolína [online]. 2015 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/citim-zodpovednost-za-uroven-funeralni-kultury>

⁸¹ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. S. 9

své dvoudílné publikaci *Dějiny smrti* pojmenovává jako smrt *ochočenou, zkrocenou, zneškodněnou*, protože smrt byla vnímána spíše jako přirozené pokračování života. Umírání bylo věcí veřejnou, umírající byl obklopen nejen svými nejbližšími, ale přítomni mohli být jacíkoliv lidé z jeho okolí, aby jej doprovázeli na jeho poslední cestu.

Zhruba v 60. letech 20. století můžeme zaznamenat zvýšení zájmu o problematiku smrti a umírání. P. Ariès, E. Kübler-Rossová, G. Gorer, N. Elias aj. byli předními osobnostmi přispívajícími do diskurzu. Reflekovali stav, který téměř nezměněný trvá až do současnosti. Je to až chorobný strach ze smrti.⁸² Zájem o proměnu nahlížení na smrt se děje i u nás. Vzhledem k materialistickému založení společnosti není jednoduché vnášet novou osvětu do tohoto nepopulárního odvětví, pochopitelně chybí většinou motivace k zájmu o takové téma, dokud nevystane potřeba řešit tyto záležitosti, např. kvůli událostem v rodině. Pokud se volání po pozvednutí ke změně nedotkne lidí skrze promluvu jazyka umění, náboženství či životní filosofie, pak tato snaha o změnu nemá příliš možností, jak se zviditelnit než pouze ve zredukované podobě na úrovni komerce, a to např. prostřednictvím rozšíření nabídky nových konceptů v pohřebnickém průmyslu. V Čechách se v současnosti hlavně díky humanitně orientovaným neziskovým organizacím začínají rozšiřovat možnosti paliativní péče, služby provázející umírajícího a následně pozůstalé, startupové projekty s cílem vyvinout důstojné virtuální prostředí pro vzpomínky na zemřelé, vznikají různé nápady na nové koncepce pohřbívání, hřbitovů či designérské inovace již existujících funerálních předmětů. Uvedeme si některé nejdynamičtější pokusy inovovat situaci v kapitole o fenoménech dnešního pohřebnictví.

Vzhledem k minulým staletím, kdy byla představa tzv. **dobré smrti** výrazně jiná, než je dnes, je užitečné srovnání těchto postojů, z nichž vyplývá mnoho dalších faktorů ovlivňujících podobu kultury pohřbívání. Pojem dobré smrti uvádí P. Ariès ve svém pátrání po historii smrti a užívá jej v souvislosti s určitým přáním či představou o podobě toho, v jaké situaci bude člověk při příchodu smrti zastižen.

Středověký člověk si pod dobrou smrtí toužebně představoval přání, že jej smrt nezaskočí, že bude mít za sebou dobrý život, který bude moci opustit smířen se

---

⁸² [Srov.] PŘIDALOVÁ, Marie. *Proč je moderní smrt tabu?* Sociologický časopis, 1998, Vol. 34 (No. 3: s. 347-361) Brno: FSV – MUV

světem a se všemi se stihne rozloučit a bude moci před odchodem všechny své záležitosti dát do pořádku. Toto přání se mezi lidmi drželo ještě do raného novověku.

Nynější průzkum ukazuje, že jednoznačným přáním většiny lidí je zemřít bez jakéhokoliv předcházejícího utrpení, smrtí rychlou nebo nejlépe ve spánku. Nechtějí prožívat dlouhá muka, nepovažují za nejpodstatnější vědět o blížící se smrti, na kterou by se tak mohli zavčas připravit.⁸³

Dalším dějem modernity přispívajícím k změněnému vnímání smrti je, že se smrt stáhla ze soukromí našich domovů a přesunula se do prostor hospiců, nemocničních zařízení nebo i domů s pečovatelskou službou. V českém prostředí v průběhu první poloviny 20. století a v ostatních zemích již s 19. stoletím se v souvislosti se společenskými, ideovými i demografickými změnami začaly měnit okolnosti, v jakých se smrt v této moderní společnosti odehrávala – ze smrti provázené duchovními, vnímané jako duchovní pouť, se stal proces kontrolovaný lékaři.⁸⁴ Medicína pokročila natolik, že dokáže zabránit již většině případů kojenecké úmrtnosti a většina lidí se začala dožívat pokročilejšího věku. Toto nové období charakterizované převzetím autority a kontroly nad smrtí lékařskou vědou, které O. Nešporová (2013) označuje jako **medikalizaci smrti**, vedlo k počátkům skrývání přirozené smrti a umírání. Jestliže bychom hledali nějaké heslo, které by dokázalo vystihovat přístupy minulé doby ke smrti jako všudypřítomné a přiznávané, pak bychom se mohli dost dobře spokojit s heslem „memento mori“, tedy „pamatuj na smrt“. Myslet na smrt je ale naprosto opačným pólem toho, k čemu se vztahujeme dnes. Bylo-li by výstižným heslem minulosti ono *memento mori*, pak můžeme říci, že dnešním motivem by se stalo heslo „carpe diem“, „užij si dne“, tedy v interpretaci „žij přítomností“ neboli soustředění se na to urvat si ze dne co nejvíce. Ačkoliv by se mohlo zdát, že obojí stojí na podobném principu upozorňovat na určitý vymezený čas, posláním se staví vůči sobě do kontrastu, a to i ve způsobu, jakým se smýšlí o mrtvých a o životě po smrti.

---

⁸³ NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s.32-33

⁸⁴ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 15

Postoj ke smrti je ukazatelem smýšlení společnosti o životě a celkové převládající mentality kultury. Naše evropská společnost sama sebe poměřuje určitými moderními konvenčními normami „správnosti“, nepsanými společenskými pravidly a měřítky, s nimiž jsme každodenně konfrontováni. Takto jsme vystavováni tlaku hodnocení, který má vliv na způsob, jakým si nastavujeme náš hodnotový systém, v jehož duchu smýšlíme a následně se podle něj i chováme. Jak bylo v předchozí podkapitole zmiňováno, jedním z hlavních rysů naší mentality by se dalo přirovnat k jakémusi *carpe diem*, mottem urvat si ze dne maximum, žít z prospěchů, které život přináší, což navádí k určitému přivření očí nad věcmi nepříjemnými, nebo skutečnostmi, z nichž se nedá nic vytěžit. Druhým jsou pak požadavky vést úspěšný pracovní a kariérní život, potažmo na to být něčím viditelný, a tedy společností uznávaný. Nikdy nebyla taková míra světové globalizace, jako je dnes, ať už se jedná o možnosti šířit trendy sociálními sítěmi, či vytvářet specifické, rádoby objektivní obrazy o dění ve světě, a to skrze média či jiné cesty. Nikdy nebyla společnost do takové míry individualizovaná. Jedinec už není vnímán jako nevýznamná součást většího celku, kde jde o vyšší cíl, na kterém se všichni bez ohledu na vlastní motivy a preference a bez rozdílu podílí, ale jako jedinečná individualita mající práva, přednosti a potřeby, které by si měl prosadit, osobnost s neopakovatelnou výpovědí, pěstuje se požadavek vyčnívat z davu, být originální, anebo alespoň umět se tak navenek prezentovat. Z hesel, které rezonují dnešními lidmi, je patrné, že jedinými motivy k dosažení úspěchu a společenské prestiže, jsou ty, jichž můžeme dosáhnout během života, nejvíce protežovanými jsou mladí lidé v produktivních letech. Na stáří se nehledí příliš pozitivně, protože je vnímáno jako nepotřebné a neužitečné, a protože po něm následuje již jen jediné. Ono vyhýbání se stáří a smrti, která není dostatečně „sexy“, trefně reflektuje ve své eseji už z šedesátých let autor Geoffrey Gorer. Nazývá ji dokonce pornografií smrti – smrt je novým společenským tabu nahrazujícím dřívější tabu tématu sexuality.⁸⁵ Tato **tabuizace** však platí dodnes prakticky se stejnou měrou.

Vznikem hospiců, domovů důchodců a institucí zaměřených na paliativní péči jsme se připravili o přirozené možnosti kontaktu se smrtí. Umírání a pohřbívání dříve bylo proměněno ve společenskou událost, při níž se kolem umírajícího soustředili nejen příbuzní a přátelé, ale celé okolí z vesnice. Přesunem většiny obyvatel do

---

⁸⁵ [Srov.] GORER, Geoffrey. *Pornography of Death* [online]. 1955 [cit. 2019-04-15] ISSN: 1802-4734 Dostupné z: <https://www.romolocapitano.com/wp-content/uploads/2013/08/Gorer.pdf>

větších měst se vytratila intimita a kontakt s lidmi ze sousedství. Vlivem nejen toho se zvýšila anonymita, odcizení a lhostejnost. Častým jevem je bohužel i to, že ani nejbližší příbuzní často nebývají přítomni v poslední okamžiky umírajícího. Život je v podání ateistické většiny to jediné, co máme, a proto se o to víc děsíme smrti.

Ruediger Dahlke shrnuje jádro změny postojů k umírání na Západě do tří bodů: „Umíráme utajeně a izolovaně.“ Smrt je nám představována sice často (filmy, zpravodajství), za to jen ve svých abnormálních podobách. Divák pak získává na dojmu, že se ho tato smrt (a potažmo jakákoliv smrt) rozhodně nemůže týkat.⁸⁶

„Umírající je obelháván a zbavován svéprávnosti.“ V konečném stádiu života, např. při těžké nemoci jsou pacient i jeho rodina informováni, přesto dochází k často mylnému předpokladu, že ho před tímto faktem musí příbuzní chránit nebo jej „šetřit“. O smrti se nemluví a dotyčný, který by tento fakt i třeba chtěl diskutovat, se podřídí s mentalitou malého dítěte, které nemá stejná práva jako dospělí. Dle současného výzkumu také 70 procent lidí přemýšlelo, jak by chtělo trávit své poslední dny a jen 36 procent si jich o tom dovolilo s někým mluvit.⁸⁷ Lékařský personál má dle průzkumů častěji větší strach z umírání, a tak se snaží domněle chránit pacienta před zdrcujícími zprávami o zhoršujícím se stavu. Veškeré rozhodování je podmíněno strachem. Podle Dahlkeho zhruba tři čtvrtiny lékařského personálu považují podmínky, v jakých se na klinikách umírá, za nedůstojné a přitěžující. Přičítá k tomu i fakt, že personál obklopující umírajícího není odborně vyškolen v zvládnání situace jinak než medicínsky. To znamená, že se všechna pozornost a péče koncentruje na prodloužení životaschopnosti, ale nikdo již nemá potřebné kapacity, aby připravil člověka na odchod, metaforicky jej vybavil potřebnými „milodary“ k poslední pouti.⁸⁸

„Zrušení smutku.“ Rituálům je dáván stále menší prostor a důležitost. Nedostatek času vymezeného ke zdravému zpracování negativních zážitků obecně

---

⁸⁶ DAHLKE, Rüdiger. *Životní krize jako vývojové šance*. Přeložil Eduard SVĚTLÍK. Brno: CPress, 2017. S. 167-168

⁸⁷ [Srov.] *Nejnovější data o postojích veřejnosti a zdravotníků k umírání a smrti* [online]. STEM/MARK&Cesta Domů. 2015 [cit. 2019-03-04] Dostupné z: <https://www.umirani.cz/data>

⁸⁸ [Srov.] DAHLKE, Rüdiger. *Životní krize jako vývojové šance*. Přeložil Eduard SVĚTLÍK. Brno: CPress, 2017. S. 167-168

vede často v transformaci problému do úrovně somatických obtíží. V případě ztráty blízkého člověka se zvyšuje u pozůstalých procento sebevraždy.⁸⁹

Tabuizace smrti se děje už během výchovy dětí, a to nejen rodiči, ale také během edukativního formování **ve školství**. Nejvýznamnějším zdrojem získávání prvních zkušeností s něčím úmrtím bývá pro dítě zpravidla prostředí užší či širší rodiny nebo okolí známých. Oznamování takových tragických skutečností dítěti bývá úkolem rodičů nebo jiných pečovatелů dítěte. Vzhledem k zmiňovaným postojům ke smrti panujícím mezi dospělými a k jejímu odsunutí mimo domácí sféru se ovšem stává, že dítě nemusí mít příležitost se smrtí nikterak přijít do styku. Rodiče často považují za příliš traumatizující vystavit své potomky konfrontaci s fakty, že někdo, koho znali, zemřel, proto zvolí méně „násilnou“ cestu, což se děje prostřednictvím mlžení faktu, že už se dotyčný nikdy nevrátí, že spí, odjel a podobně. Dítěti neprezentují smrt jako něco přirozeného a oherou jej tak o možnost začít integrovat zážitky a zkušenosti se smrtí jako běžný cyklus života v tomto tvárném a fantasijním období. Nejen úmrtí blízkého, ale často úhyn domácího zvířete, ke kterému si dítě vytvořilo úzkou citovou vazbu může vést rodiče k tomu, že odchod domácího mazlíčka zdůvodňují vyhýbavě nebo jej pojmenovávají eufemisticky, čímž dítěti neumožní prožít a zpracovat svůj pocit ztráty a stesku. Také návštěva hřbitovů je pro děti často zapovězena, a to ze stejných důvodů.

Pokud nenastane u dítěte proces vyrovnávání se se smrtí z podnětu rodičů, na řadě je další nejčastější autorita – škola. Možnost detabuizovat téma smrti a vnést do něj pro dítě trochu srozumitelnosti pak zbývá na pedagozích a vychovatelích v rámci vzdělávání. Ani tam se však učitelé příliš nehrnou do těchto didakticky těžko uchopitelných, a hlavně psychologicky velice náročných úkolů. Dokladem tohoto problému je článek z časopisu *Gymnasion* z r. 2017, jehož celé číslo vydání je věnováno tematice smrti ve školním prostředí:

“Smrt je pro nás stále tabu. Je to okrajové téma, o němž se nemluví otevřeně ani v rodině, natož aby se o něm diskutovalo v prostředí výchovně vzdělávacích institucí či situací. Sociologové v této souvislosti popisují tzv. Dvojí vytěsnění smrti – sociální a individuální (Elias, 1998). Sociální vytěsnění je důsledkem odsunutí smrti na okraj společnosti, přesunu smrti z rodiny do neosobních institucí – jako jsou

---

⁸⁹ [Srov.] Tamtéž.

nemocnice, LDN, hospice, domovy pro seniory apod. Smrt není součástí společnosti, není členem komunity, rodiny (Možný, 1990). Lidé žijí a chovají se tak, jako by byli nesmrtelní, jako by se jich smrt vůbec netýkala...⁹⁰ píše Špatenková.

Prostými školními výlety na hřbitov se sice vztah se smrtí u dětí automaticky nevytvoří, avšak i tak je nesporně přínosné uvádět záměrně žáky do tohoto zcela jinak podnětného prostředí, které se může v kombinaci s vhodným přístupem učitele stát určitým zdrojem zprostředkování konfrontace se smrtí. Edukativní funkce hřbitovních prohlídek se tak z těchto důvodů nemusí nutně vztahovat jen na úzké kroužky výběrových seminářů pro dějiny umění a výtvarnou výchovu. Stejně můžeme uvažovat i z pohledu tvorby funerálních objektů, jejichž podstatnou částí je informovat a zanechávat paměť pro ostatní. Takové objekty by se měly stát dobrým a přiměřeně atraktivním zdrojem vzpomínek pro veřejné okolí sloužící nejen pro příbuzné zemřelého. Není zbytečné zdůraznit, že náhrobek je věcí veřejného prostoru, není určen pouze pro soukromé pietní připomínání památky zemřelých příbuzných. S pohřbíváním svého zesnulého na veřejném pohřebišti přichází pozůstalí do určité míry o intimitu při truchlení a vzpomínání, na druhou stranu toto zveřejnění pocitových projevů (třeba formou epitafu) může být kompenzováno útechou v kolektivitě spoluprožívání.

Dnešní podoba hřbitovní kultury nese známky sekularizace, ale stále i křesťanství. Stopa dlouholetých tradic pohřbívání u nás nepochybně zůstává nejvíce určena křesťanským myšlenkovým základem spolu s vírou v posmrtný život. Byl jí určen proces smrti od rituálu zaopatření mrtvého, typu obřadu, až po výběr nápisu na náhrobku. Během uplynutí sedmdesáti let se tu však tyto zvyky radikálně proměnily. Češi se více než kterékoli další evropské národy odklánějí celkově od religiozního modelu smýšlení o životě a smrti a rovněž i od způsobu, jakým náboženství se smrtí zacházejí, tedy upouští od úvah o životě budoucím a přiklání se spíše k od Boha oproštěným představám, často k jednoduchému pragmatismu, kterým smrt znamená konec těla i všeho, co tělo přesahuje.⁹¹ Dle výzkumů ISSP Religion III. z roku 2008, nakolik je rozšířena víra v posmrtný život, vyšli mezi všemi čtyřiaadvaceti srovnávanými zeměmi Evropy Češi (resp. obyvatelé České republiky)

---

⁹⁰ ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Tabuizace smrti. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. Praha: Prázdninová škola Lipnice, 2017, 11(20), 9-13.

⁹¹ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, S.

jako národ nejméně věřící v posmrtný život. Víra v posmrtný život je známkou celkové **míry religiozity země**. Převažující typ konfese v dané zemi určitý dopad na víru v posmrtný život má.⁹² V Česku tedy v posmrtný život věří méně než každý třetí člověk. Mohlo by se zdát, že tato skutečnost vychází jako výsledek protináboženského působení komunistického režimu, avšak tuto souvislost vyvrací výsledky výzkumu mezi obyvateli sousedních zemí, Polska a Slovenska, které se v porovnání s mírou věřících v posmrtný život mezi dalšími 24 státy Evropy zařadily na druhou a čtvrtou příčku.⁹³ Sekularizace a křesťanská tradice žijí vedle sebe v určitém rozporu. Naskýtá se otázka, jak se promítá tato skutečnost do situace v pohřbívání nevyznávajícím žádné náboženství, hroby těch, kteří žili přítomností a pragmatismem jednoho pozemského života?

Přehled vybraných **fenoménů v českém pohřebním kontextu**, kterými se následně budeme zabývat, demonstuje určité rysy, jakými se vyznačuje kolektivní úvaha nad pohřbíváním v několika posledních desetiletích. Nejedná se o tendence projevující se pouze ve fyzické formě způsobů naložení s tělem zesnulého, ale také o koncepty a projevy současné kulturní mentality vedoucími k výsledně užitým podobám pohřebních forem. Nežli se pustíme po stopách současných specifických jevů, které se dostávají ke slovu v posledních desetiletích, je třeba také popsat výchozí stav.

Dnešním mottem tolik protlačovaným v individualisticky orientovaném světě je možnost volby. Volíme si životní styl, image, studijní obor a profesní zaměření. Přesto si nevybíráme nebo snad nechceme vybrat, jaké bude naše místo posledního spočinutí.⁹⁴

Péči o jednotlivé hroby se nejčastěji věnují zejména pozůstalí, často to bývají vdovělé ženy. Důvodem tohoto jevu bývá jednak to, že ženy se statisticky vzato dožívají delšího věku a jsou většinou se staršími partnery, než jsou ony samy. Často tedy přežívají svého partnera. Jednak také lze s určitou rezervou říci, že pečovatelsví

---

⁹² [Srov.] Tamtéž.

⁹³ [Srov.] Tamtéž.

⁹⁴ [Srov.] ŠPINKOVÁ, Tereza. Katalog k výstavě *Mezera v designu aneb konec pohřebního pesimismu* v Galerii 1. Praha: Městská část Praha 1, 2017.

o druhé lidi, ač po smrti, je dosud více méně držící se dominantou a tradiční rolí spíše ženského pokolení, zvláště starších generací vychovávaných v duchu těchto tradic. A v duchu těchto tradic se také nadále odvíjí charakter výzdoby. Tradiční role starat se o hroby a o všechny náboženské úkony byla společensky vyhrazena ženám již v době antického Řecka.⁹⁵

Dalšími častými návštěvníky jsou rodiny s dětmi, které se tímto prostřednictvím učí předávat dalším generacím zprostředkovat, v případě, že se tyto dvě generace nepotkaly, alespoň jednostranný vztah k jejich předkům. Rodiče s malými dětmi jsou po úmrtí svých rodičů také poprvé postaveni do role, která je nutí přijmout plně jejich vlastní dospělost a zodpovědnost za další generaci. Často návštěva hrobů přináší prostor pro vyrovnání se s touto rolí a postupné přijetí uvolněného místa v rodinné hierarchii.

Podoba současných způsobů pohřbívání se v posledních letech počíná měnit radikálněji než kdy dřív. V pohřebnictví a pohřbívání v kontextu české společnosti můžeme pozorovat nové různorodé přístupy, všechny však svým obsahem nebo formou svým způsobem reflektují povahu smýšlení a postojů českého národa k fenoménu smrti, stejně jako implikují životní filosofie, vzájemně se lišící či prolínající, se stejnou měrou, s jakou je dnes aktuální mít osobitý a individuální přístup. Některé trendy ovšem nabírají na četnosti a popularitě, některé zůstávají jedinečné až bizarní. V následujících podkapitolách si zmíníme přehled vybraných fenoménů a trendů v pohřbívání, které budou mít za úkol alespoň z části ilustrovat pestrost současného spektra komemorativního průmyslu a umění.

Od devadesátých let až do současnosti narůstá u nás počet **pohřbů bez obřadu**. Online deník uvádí, že se jedná až o padesát procent takových případů.

Blanka Dobešová, spoluzakladatelka organizace Les Vzpomínek, mluví v souvislosti s Čechy dokonce o krizi pohřebních rituálů. Lidé se nechtějí rozloučit se svými zemřelými v odosobněném prostoru smutečních obřadních síní, kde loučení

---

⁹⁵ [Srov.] PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, 2004. S. 34

probíhá v doprovodu profesionálního řečníka bez vztahu k nebožtíkovi, a kde není dostatek času pro osobní vyjádření smutku či vzpomínek všech pozůstalých.⁹⁶

Stejně se rozrůstá i počet vystrojení tzv. **sociálního pohřbu** místní obcí. Stát ročně obcím přes ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) proplatí téměř 10 milionů korun. Průměrné náklady na jeden sociální pohřeb dosáhly loni 6724 korun.⁹⁷ Sociální pohřeb má za povinnost vystrojit příslušné město nebo obec v případě, že se k zemřelému nepřihlásí žádný příbuzný či pozůstalý po dobu čtyř dní. Marek Kerles v článku pro *tyden.cz* píše o praktice některých Čechů, kteří se k nebožtíkovi přihlásí až po proběhlé kremaci, kterou již musel uhradit stát.⁹⁸ Za deset let, od roku 2007 do 2017, se počet sociálních pohřbů zvýšil ze 140 na 1450, tedy desetkrát.⁹⁹

Podle Martina Červeného, bývalého ředitele Správy pražských hřbitovů, je Česko evropskou špičkou v počtu nevyzvednutých urn.¹⁰⁰ Nevyzvednuté urny mají podle zákona stanovenou lhůtu dvanácti měsíců, během níž jsou pohřební službou uchovávány, ovšem některá pohřební zařízení bývají vstřícnější a nechávají urnu uloženou k vyzvednutí značně déle. Stává se, že se po ostatcích zemřelých pátrají pozůstalí i až po 6 letech, uvádí Nymburské krematorium. Zaměstnanci pohřebních zařízení se domnívají, že to má souvislost s rozhodováním o dědictví.

S jistou ironií se v Čechách souběžně s rostoucími čísly sociálních pohřbů (ať už jsou jejich příčinou omezené finance či vypočítavost pozůstalých, osamocenost pozůstalého a ztráta vazeb na žijící příbuzné, či jiné důvody), čím dál více pozornosti a finančních prostředků vynakládá na péči o domácí mazlíčky. Dochází k rozšiřování poptávky po stejných nebo alespoň obdobných službách a produktech, jaké jsou k dispozici pro člověka, a na ni začínají reagovat nabídky na trhu pohřebního

---

⁹⁶ KLINGOHR, Jakub. *Dělníci smrti: Les vzpomínek*. [online]. 2015 [cit. 5.12.2018]. Dostupné z: <https://1url.cz/9MoZi>

⁹⁷ HOLÝ, Jan; VAVROŇ, Jiří. *Právo: Pohřbů na státní útraty přibývá* [online]. 2018 [cit. 2018-12-10] dostupné z: <https://1url.cz/qMN1R>

⁹⁸ KERLES, Marek. Vychytralí Češi. Někteří zneužívají sociální pohřby [online]. 2017 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/vychytrali-cesi-nekteři-zneužívají-socialní-pohřby_441611.html

⁹⁹ HOLÝ, Jan; VAVROŇ, Jiří. *Právo: Pohřbů na státní útraty přibývá* [online]. 2018 [cit. 2018-12-10] dostupné z: <https://1url.cz/qMN1R>

¹⁰⁰ ŠOPFOVÁ, Kristýna. *Češi šetří na pohřbech a urny zemřelých si často ani nevyzvednou, říká bývalý šéf pražských hřbitovů*. Atlas.cz [online]. 2017 [cit. 2018-12-10], dostupné z: <https://1url.cz/uMNWr>

průmyslu. Vznikají zakázky na zvířecí rakve, na obřadní prostory k rozloučení se se zvířetem stejně jako se vyrábějí zvířecí urny, zřizují se zvířecí krematoria i rozptylové loučky pro zvířata a takzvané **psí hřbitovy**. Proč právě psi?

Pes je v Čechách nejčastěji chovaným domácím mazlíčkem. Zřízené zvířecí hřbitovy jsou málokdy specializované na jeden druh zvířat a takovým hřbitovům, které jsou smíšené, se pro převládající zastoupení pohřbených psů povětšinou říká psi. Pohřbeno zde může být jakékoliv zvíře, jež nepřesahuje stanovenou hmotnost. Nárůst domácností, kde pes či jiné domácí zvíře získává statut plnohodnotného člena rodiny je nepopíratelný. Leckdy se z členů zvířecí říše stane bez nadsázky středobod rodinného života i pozornosti, která je mu věnována, že se stává jeho výsadní postavení rozhodující i po jeho úhynu. Pro zvíře dnes u nás existuje už vícero možností v pohřbívání, může být pochováno se všemi náležitými formalitami, včetně např. zdobeného náhrobku s portrétem (obr.4). Ne náhodou ale čeština v souvislosti se zvířaty užívá jiné termíny než u lidských bytostí, mluví-li o nich. Jedná se o mentální nastavení lidského společenství, jež skrze jiná označení jinak stejného biologického jevu odlišuje lidskou rasu od té zvířecí. Toto vydělení se dnes poměrně výrazně stírá. Například, jak uvádí správce zvířecího hřbitova v Hradci Králové, pan Jaroměřský v rozhovoru pro www.hradec.idnes.cz, není ani ojedinělým jevem zakoupit si pro uhynulé domácí zvíře dětskou rakvičku.¹⁰¹ Pro psy a další zvířata existují jak specializované rakve (obr. 5a, 5b) spolu s klasickým pohřbem do země, tak také zvířecí krematoria (obr. 6). Služeb v této oblasti v ČR není zatím mnoho, ale jsou využitelné zejména lidmi, kteří se chtějí se svým zvířetem rozloučit důstojně a nemají vlastní zahradu, kde by mohli pohřbít ostatky, či pro důchodce, kteří nedisponují dostatkem sil k vyhloubení hrobu.

Nevyhnutelným okamžikem v moderních dějinách pohřbívání je také **přesunutí hřbitova do virtuálního prostředí**. I v Čechách se tyto projekty pomalu probouzí a rozvíjí. Virtuální realita se snaží zpřístupnit, zprostředkovat a zpříjemnit veškeré možné životní procesy. Ve vývoji webových aplikací se dostalo ke slovu i funerální odvětví. Ve jménu úspory času si kdokoliv s přístupem k internetu může zajít zavzpomínat či uctít památku na digitální stránku, kde si lze vytvořit hrob či pomník z předem vytvořených návrhů. Je třeba zadat potřebné informace, které mají být o

---

¹⁰¹ TŮMOVÁ, Štěpánka. *Náchodská firma vyrábí rakvičky pro zemřelé psy, kočky i králíky*. Hradec.iDNES.cz [online]. 2012 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <https://1url.cz/uMoZK>

zemřelém zveřejněny, doplnit libovolnou výzdobou a upomínkovými předměty a dát tak vzniknout virtuálnímu hrobu, který mohou navštěvovat kromě zakladatele také všichni registrovaní uživatelé. Virtuální pohřebiště zatím existují jako webové stránky s možností zaregistrovat mrtvého, např. na virtualnecropolis.cz (obr. 7).¹⁰², virtualnihrbity.cz (obr. 8)¹⁰³, dále byl nedávno uveřejněn projekt aplikace virtuálního hřbitova, který měl obsahovat hřbitov ve virtuální realitě (obr. 9)¹⁰⁴, tento projekt ovšem skončil z důvodu nedostatečné finanční podpory pro vývoj. Web měl za cíl vytvořit takové uživatelské prostředí, které umožní mj. procházky virtuálními prostory a prohlížení si ostatních hrobů, třeba i z ptačí perspektivy, nastavení synchronizace s aktuálním počasím a denní dobou anebo zanechání personalizovaného předmětu se vzkazem, který si mohou zobrazit všichni. Součástí měla být také možnost poměrně podrobně a přehledně zpracovat údaje o zemřelém, a to formou online kroniky, nahrávání vzpomínkových videí či fotek a zadání zdravotní dokumentace. Byly by tak zachovány informace o předchozích generacích i o vlastních genetických predispozicích. Vyhlídkou autorů projektu by bylo taky vytvoření společného virtuálního místa pro uctění památky slavných osobností. Další doplňkovou, ale velice pozoruhodnou funkcí, by bylo zprostředkování údržby fyzického hrobového místa.

Tendence převádět záznamy o zemřelých na online úložiště se projevují také v oblasti sociálních médií. Rozvíjejí se již také formy, jak existovat v prostředí života sociálních sítí i po smrti. Takový účel má bezplatná sociální platforma *DeadSoci.al.*, jejímž provozovatelem je londýnský podnikatel James Norris. Tato služba umožňuje zasílat předem naplánované vzkazy a příspěvky přes Twitter i Facebook.¹⁰⁵ Autor příspěvku závěrem vznáší otázku, jestli jsou účely této sociální sítě spíše užitečné nebo nevkusné. Je velmi pravděpodobné, že je pouze otázkou času, než se podobných konceptuálních tendencí chopí také čeští autoři a inovátoři. Doba, kdy

---

¹⁰² *Virtual Necropolis – nejste sami*. REXIDEA, s.r.o. [online]. [Nedat.] [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://www.virtualnecropolis.cz/clanek.php?id=1&lang=cz>

¹⁰³ Virtuální hřbitov. *Oficiální portál Českých hřbitovů* [online]. Doxor s.r.o. 2006 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://www.virtualnihrbity.cz/>

¹⁰⁴ [ANON.] *Virtuální hřbitov – Vzpomínky na Vaše blízké na jednom místě* [online]. [cit. 2019-03-11]. Dostupné z: <https://www.startovac.cz/projekty/virtualni-hrbity-vzpominky-na-vase-blizke-na-jednom-miste/>

¹⁰⁵ [Srov.] RŮŽIČKA, Jan. Sociální síť pro mrtvé DeadSoci.al umožňuje poslat vzkaz ze záhrobí. *Hospodářské noviny* [online]. 2012 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://tech.ihned.cz/c1-55919260-socialni-sit-pro-mrtve-deadsoci-al-umoznuje-poslat-vzkaz-ze-zahrobi>

informace je klíčovým bohatstvím, zasahuje do „života“ i již zemřelým. Populárním se stává vyhledávání genealogických rodů, příbuzenských vztahů a souvislostí, katalogizace sepulkrálních a epigrafických památek a jejich digitalizace jsou už nějakou dobu v chodu, a tak se digitalizaci dat zřejmě nevyhnou ani ti na věčném odpočinku.

Můžeme se jen domnívat, jaký potenciál v tomto způsobu zpřítomňování zemřelých a zachovávání jejich posmrtné památky v dimenzích virtuálního prostoru skutečně spočívá a jaké dopady i úskalí mohou mít tendence přesunu zaniklé tělesnosti do „nezničitelné“ schránky v kyberprostoru. Těžko lze webovými aplikacemi plnohodnotně nahradit návštěvu hřbitova v celé jeho estetické, psychologické i zážitkové šíři. Mají však určitý potenciál, který je sice spíše doplňkového charakteru, přesto přináší užitečné možnosti, jež hřbitov neposkytuje a není to ani jeho účelem. Jaké důstojnosti se však dostane pohřbenému tělu, budou-li zasluhující péči o hrob poskytovat zaměstnanci údržbových firem bez jakékoli vztahové vazby na zemřelého? Zbude ještě něco z morální povinnosti starat se o zemřelé nebo něco z ochoty podstoupit nepohodlí a vymezit si čas k udržení patřičného stavu místa i citové vazby k zemřelým předkům?

Dalším speciálním jevem, kdy se občané rozhodnou svépomocí vystavět pomník či alespoň umístit upomínkové předměty mimo hřbitovní půdu, jsou **pomníčky u silnic** značící případy úmrtí při dopravních nehodách. Četnost těchto případů je poměrně vysoká, ze statistik Policie ČR však vyplývá, že od roku 1994 má vývoj naštěstí klesající tendenci.¹⁰⁶ Jedná se vždy o náhlu, nečekanou a tragickou smrt, a často v mladém věku, proto takové úmrtí vyvolá v okolí daleko větší sentiment a prudší reakce než u člověka pokročilého věku, nebo u člověka vážně nemocného, kdy se s takovou událostí spíše počítá. Zjitřenost emocí se potom promítne i v podobě, jakou je místo úmrtí označeno. Nešporová uvádí, že se tyto projevy nových forem ritualizovaného chování značně rozšířily až v devadesátých letech minulého století, tedy v období vysoké četnosti výskytu úmrtí způsobených dopravními nehodami.¹⁰⁷ Nejčastěji se na místech objevuje kříž, kamenný náhrobek, květiny, svíce, nádoby na ně, ale také jsou zde předměty spojené s úmrtím, např. části automobilu (obr. 10, 11). Jsou-li zřízené

---

¹⁰⁶ [Srov.] Statistika nehodovosti za rok 2017 [online]. 19. 01. 2018. [cit. 2018-11-07]. Dostupné z: <https://www.bezpecnecesty.cz/cz/clanky/78-statistika-nehodovosti-za-rok-2017>

¹⁰⁷ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, S. 267 - 268

pomníčky z trvalejších materiálů, můžeme na nich s větší frekvencí než na hřbitovech zaznamenat daleko více citově zbarvené personalizované vzkazy zemřelému a různé předměty, které mají mít pro zemřelého nebo pozůstalé osobní hodnotu. Tyto předměty pak zvláště kontrastují s okolím, většinou s šedými plochami asfaltu nebo se zelení, upozorňují na sebe, čímž mohou varovat řidiče před opakovaním rizika, ale zároveň strhnutí pozornosti během řízení nápadným a nečekaným pomníčkem může paradoxně způsobit další tragédii. Přestože u nás tento projev truchlení bývá zřizován valnou většinou bez srozumění majitelů pozemku nebo silničních komunikací stejně jako není regulován vzhled, velikost, užití materiály ani umístění či doba trvání těchto pomníčků, ve výjimečných případech se rozhodnou místní autority eliminovat četnost těchto objektů, popř. přemístit pietní místo někam bezpečněji.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, S. 267–268

3 AKTUÁLNÍ TVŮRČÍ REFLEXE A INVENCE V KOMEMORATIVNÍM UMĚNÍ A DESIGNU

Tato kapitola sleduje různé projevy současné hmotné kultury ve funerálním a komemorativním odvětví jako určitou výpověď toho, kam se o věcech posledních ubírá uvažování nejen u jednotlivých českých tvůrčích osobností současnosti (v oblasti umění i designu), ale i v nabídce pohřebnického trhu u nás i v zahraničí (komemorativní produkty, služby spojené s pohřbíváním).

3.1 VYBRANÍ AUTOŘI V REAKCI NA SOUČASNÝ DISKURS O SMRTI

V této kapitole jsou uvedeni někteří přispěvatelé jako výběr, který podhaluje přístupy reflektující skrze své umělecké objekty a design současnou problematiku spojenou se smrtí.

Uvedené konceptuální umění i produktový design reagující na současné pojetí smrti zde táhnou za jeden provaz: Chtějí svými realizacemi vzbudit otázky, které si má člověk položit, rozproudit veřejnou diskuzi, upozornit a zviditelnit mnohá tabu v otázce smrti, pohřbívání a funerální estetiky. Ukázky autorů designerských rakví posouvají hranice domněnkám, že všichni pohřbení musí skončit ve stejné normalizované rakvi a zároveň berou téma pohřbívání s lehkostí a nadsázkou. Dílo Romana Týce otevírá nebezpečné téma nakládání s lidskými ostatky v praktikách krematorií. Kinterovo *Memento Mori*, pomník, který je nekonvenční svojí formou i umístěním do veřejného prostoru, citlivě upozorňuje na místo, kde velice nedůstojným způsobem skončil život mnoha lidí.

3.1.1 ROMAN TÝC A JEHO 3 KILA OSUDU

Velkou úlohu současného experimentování ve zprostředkování otázek o smrti hraje existenciální umění.¹⁰⁹ Dílo *3 kila osudu* má upozorňovat na skutečnost, že

---

¹⁰⁹ [Srov.] ČERVENÝ, Martin in MATĚJKOVÁ, Karolína. Cítím zodpovědnost za úroveň funerální kultury [online]. 2015 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/citim-zodpovednost-za-uroven-funeralni-kultury>

všechno, co po nás zůstane, se vejde do zhruba tříkilové standardizované urny. Týc zároveň konfrontuje, co se v pohřebnickém průmyslu bez větší pozornosti společnosti běžně praktikuje, a to, že mají-li ostatky nebožtíka po kremaci větší objem než pojme kapacita urny, vznikají přebytky, jež jsou následně vyhozeny do popelnic spolu s ostatním směsným odpadem.¹¹⁰ Týcovo dílo funguje skvěle jako upozornění na skutečnost, jak lhostejný nám může být osud i toho jediného, co z nás na světě zbyde, a kde se důstojnost lidského těla vytrácí, aniž by se společnost pohoršovala (obr. 34).

3.1.2 KRIŠTOF KINTERA A JEHO *MEMENTO MORI*

Krištof Kintera svým dílem *Memento mori – Z vlastního rozhodnutí* (2009–2011) umístěným pod Nuselským mostem vyjadřuje pietu (v tomto smyslu zbožnou úctu) všem, kteří se rozhodli zde ukončit svůj život z vlastního rozhodnutí. Používá motiv věčného světla – pouliční lampa, která je ale obrácena od ulice směrem ke hvězdám. Umělec prostřednictvím své práce upozorňuje na místo neštěstí mnoha lidí. Jemně se dotýká citlivého tématu v minimalistickém pojetí.¹¹¹ Umístění do každodenně hojně využívaného veřejného prostoru je dobrým způsobem, jak vyburcovat společnost k diskusi o tomto tíživém sociálním jevu i jak dát alespoň posmrtně důstojnost těm, kteří ji sami v sobě vidět nedokázali (obr. 35).

Příspěvky do světa funerálního průmyslu se dnes čím dál dynamičtěji rozvíjejí a přibývají. Aktuálním tématem funerálního průmyslu už není důstojnost zemřelého ve způsobu, jakým bude naloženo s jeho ostatky, tedy rozhodně ne v té míře, v jaké tomu tak bylo dříve. Status základního práva lidské důstojnosti zachování piety vůči tělu zemřelých utrpěl vlivem událostí dějin mnohokrát, ovšem jedním z mála momentů naprosté podřadnosti hodnoty lidského těla po smrti byl ten mezi stěnami koncentračních táborů. Smrt kvůli rasovému původu zatřásla s ideami o důstojném nakládání s lidskými ostatky na dostatečně dlouho, nicméně sedmdesát let od konce války a jen o pár generací později se nikdo zabývat smrtí už příliš nechce. Ať už

---

¹¹⁰ [Srov.] BOLF, Josef, KUPČÍKOVÁ, Alena, TÝC, Roman. *ROMAN TÝC: 3 Kila osudu* [online]. [nedat.] [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/roman-tyc-3-kila-osudu/>

¹¹¹ [Srov.] SCHMELZOVÁ, Radoslava, Dagmar ŠUBRTOVÁ a Radek MIKULÁŠ. *Současná umělecká díla v krajině*. Praha: Academia, 2014. Průvodce (Academia).

byl toto směru příčinným faktorem odtažení se společnosti od smrti komunistický režim, který Čechy směřoval od křesťanských hodnot a tradic, nebo to byl následek nástupu kapitalismu a s ním spojeného materiálního rozvoje, ve funerálním průmyslu se více než smrt a pieta diskutuje záchrana planety a ekologizace všech možných výrobních procesů včetně recyklace ostatků. Na mezinárodním trhu je již poměrně rozsáhlá nabídka ekologických způsobů pohřbu. Vysoká čísla sociálních pohřbů a nevyzvednutých uren (viz. kapitola 2.1) u nás svědčí spíše o tom, že vynaložit vyšší finanční částky na jiné, než standardní vystrojení pohřbu, zřejmě mnoho českých občanů neláká. Také proto se současné komemorativní produkty uváděné na veletrzích a ve specializovaných designových obchodech málokdy dostanou do skupiny pro pohřby reálně využitých produktů. Vzniká mezera mezi nabízeným, které nemá odbyt, a tudíž nemá ani jak prosperovat, a poptávaným, které, na rozdíl od jiných odvětví průmyslu, již dlouho nemění podobu, jako určitý důkaz tabuizace smrti a neochoty pozůstalých vynaložit zvláštní finanční prostředky do funerálního umění a designu.

Druhým možným výkladem neměnné situace ve volbě při výběru pohřebnických produktů je ritualizace zvyku, ke které máme spíše tendenci přilnout právě v době truchlení a smutku.¹¹²

3.1.3 ČEŠTÍ DESIGNÉŘI A INOVÁTOŘI VE FUNERÁLNÍM DESIGNU

V roce 2015 Správa pražských hřbitovů ve spolupráci s CZECHDESIGN vyhlásila soutěž Funerální design, jejíž účelem bylo pozvednutí zájmu o funerální téma. je Zadáním bylo kreativně uchopit návrh náhrobku, urny či jiných funerálních produktů. Výsledkem byl vznik mnoha nadějných konceptů: Partnerské urny od Zuzany Knapkové (obr. 12), URNYY Romana Kvity z pražské VŠUP (obr. 13), ekologická urna od Tomáše Rybníčka pro první přírodní hřbitov Les vzpomínek v Praze (obr. 14), kobaltem ručně zdobené urny Hany Vinklárkové (obr. 15), žertovná kolekce nádob „The very last collection“ od Silvie Luběnové (obr. 16), vkusné bio urny od výrobce Memory urny (obr. 17) či náhrobek ze korodované oceli, tzv. cor-tenu, od Veroniky Šilhavé (obr. 18). V grafickém designu začala dokonce dvojice tvůrců Tereza

---

¹¹² [Srov.] NEŠPOROVÁ, Olga. O smrti a pohřbívání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

Bredlerová a Jiří Hanek navrhovat nové podoby parte (obr. 19a, 19b). Jejich iniciativou vznikl také projekt „Umění se rozloučit“, který spojuje české pohřební služby s výrobou parte a upomínkových předmětů.

Další objekty, které vznikaly pod rukama českých umělců a návrhářů, studentů a absolventů, a v českých návrhářských dílnách se soustředily na nevšední formu, která by se vyhnula obvyklé kýčovitosti či laciným plastovým materiálům: Skleněná broušená urna Blažek (obr. 20), urna Lindy Vránové zhotovená z taveného čediče, která byla oceněna speciálním oceněním Univerzity Tomáše Bati (obr. 21), kolumbárium Aeternum jako diplomová práce studentky Lenky Tomanové z ČVUT, získalo ocenění novinářů a cenu časopisu Architekt+ v soutěži „Národní cena za studentský design 2017“ (obr. 22), dva návrhy na netradiční náhrobek „Povídkář“ a „Neukončená“ od Táni Kubíkové (obr. 23, 24), osobním dotykem inspirované sochařské urny na míru od Martina Chmelaře (obr. 25), luxusně vypadající pohřební schránka pro více rodinných účastníků od Sebastiana Sticzaye (obr. 45a, 45b), urna ve tvaru kapky dopadající na hladinu ztvárňující zároveň lidskou postavu (firma Acheron, obr. 46) a další nápadité koncepty.

V rámci každoroční mezinárodní přehlídky designu v roce 2017 proběhla v Galerii 1 výstava nazvaná *Mezera v designu aneb konec pohřebního pesimismu*. Byly na ní vystaveny modely návrhů pohřebních truhel od osmi autorů (Jakub Berdych, Jiří Ďuriš, Antonín Hepnar, Hanuš a Zlata Lamrovi, Ladislav Plíhal, Jan Stolín a Martina Špínková). Iniciátorem je A. Hepnar, který se tímto chtěl dotknout již několik staletí neměnné podoby (viz obrazové přílohy).¹¹³ Sám si vytvořil rakev – raketu, ve které plánuje být doopravdy pohřben (obr. 30). Je zdobena pro něj charakteristickými předměty, jeho designovými návrhy. L. Plíhal vytvořil rakev pro nenarozené děti, která je ve tvaru papírové loďky (obr. 32). Jiří Ďuriš vytvořil návrh pro českého vlastence – turistu, celodřevěná truhla má na víku horu Říp včetně malé rotundy – pochopitelně také zasvěcené Jiřímu (obr. 31). Také vystavil jednu z jeho stylových barevných rakví, jejíž první návrh byl zároveň jeho bakalářskou prací (obr. 28). Hanuš a Zlata Lemrovi vytvořili kuklu jako symboliku začátku dalšího života (obr. 26). Posledním, více konceptuálním než použitelným rakevním návrhem, byl objekt občas chrlící mlhu.

---

¹¹³ [Srov.] ŠPINKOVÁ, Tereza. Katalog k výstavě *Mezera v designu v Galerii 1*. Praha: Městská část Praha 1, 2017.

Autor ke konceptu píše: „Vítej vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš odkud přichází a kam směřuje. Tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha.“ Mlha symbolizuje pomíjivost, mizivost a prázdný prostor. Autorem je sochař Jan Stolín. Výstava skutečně vypadala tak, že v žádném ohledu neevokovala vizuál klasické funerální nabídky, což bylo zřejmě záměrem. Dle zápisů v návštěvní knize byl ohlas veřejnosti vesměs pozitivní, což se dá také vyložit jako důsledek toho, že designové veletrhy jsou zpravidla spíše navštěvovány právě těmi, kteří jsou otevřeni novým formám a s nadšením přijímají změnu pohledu na tradiční design předmětů.

3.2 NOVÉ MOŽNOSTI FUNERÁLNÍHO PRŮMYSLU

V této kapitole se budeme zabývat aktuálními, rozšiřujícími se možnostmi na poli funerálních služeb a způsobů pohřbu. Mezi tendencemi v moderním pohřbívání se objevují zejména snahy ekologické a ty, které těží z inovací v poli technologií. Technologie samotné už nutně nemusí být nejnovějšími průlomovými objevy současné doby, ale nově jsou aplikované také do funerálního průmyslu.

Ekologické téma ve společenském diskurzu zasahuje do českého pohřebnictví již poměrně dlouho. Také v okolních zemích Evropy se stávají tendence udržitelného způsobu života novou normou. Ve Velké Británii vznikl v roce 2005 spolek propagující tzv. *green burials* (zelené pohřby), neboli ekologicky udržitelné způsoby pohřbívání. V Itálii rozvíjejí koncept pohřbu zvaný *Capsula Mundi* (obr. 36). Slovenská firma prodává tzv. *Bios Urn* (obr. 39), 100 % ekologicky rozložitelné urny se semínkem stromu, které se živí z popela a z dalších přidávaných minerálů a látek, podobný princip, jaký využívá *Capsula Mundi*, avšak v praktičtějším, méně objemném provedení. Dalším typem urny s více psychologickým přesahem je urna *POETREE*, ze které také začne rašit strom, resp. keř, znázorňující obdobu fází smutku definovaných Kubler-Rossovou. Autorkou je Margaux Ruyant (obr. 37a, 37b). Bio urny jsou již širší záležitostí a jsou nabízeny i ve vkusných variantách na českých e-shopech (obr. 42). V Čechách vzniká čím dál více možností výběru způsobu pohřbu, který se vrací k přírodnímu koloběhu neustálých zrození a smrti a k navrácení zemřelého těla do přírodních procesů rozkladu, a tedy k jeho dokonalému materiálnímu zužitkování. Pohřební trendy pamatující na udržitelnost se také objevují mimo Evropu, např. v Číně a v Jihoafrické republice se rozšiřuje poptávka po eko-rakvích z mořské trávy nebo

z vrbového proutí. Je také možnost nebožtíkům do rakve pořídit oblek z rozložitelného papírového materiálu.¹¹⁴

Šetrnost vůči životnímu prostředí má nyní ve společnosti, a zvláště mezi mladšími ročníky, velké slovo. Proto se ekologie nevyhnutelně dostává ke slovu i v odvětví pohřbívání. Toto strojení pohřbů ve jménu biologické rozložitelnosti ovšem může v extrémním pojetí vést až k úplnému vymizení smyslu pro řádné uctění památky zemřelého a zachování důstojnosti při nakládání s jeho tělem.

Jednou z ekologicky přínosných inovací, které se v současné době objevují na trhu pohřebnictví, je dříve zmiňovaný návrh italské designérské dvojice Anny Citelli a Raoula Bretzela, kteří přišli s nápadem kapsle z ekologicky dobře rozložitelného materiálu, nazvané **Capsula Mundi** (obr. 36), do níž jsou vloženy ostatky spolu se semenem vybraného druhu stromu, a takto jsou zapuštěny do půdy, kde se později semeno ujme a začne využívat živiny z kapsle, včetně živin z popela. Autoři odnímají tradici nedotknutelnosti ostatků a potřebu je uchovat a zároveň mění charakter klasického uměle vystavěného hřbitovního prostoru. Zesnulý po sobě zanechává vybraný strom rostoucí jako odkaz zelené budoucnosti pro další generace. Rodina a přátelé se mohou starat o vzrůst stromu, pozorovat vývoj a další formu přerodu života, který vzešel ze smrti.¹¹⁵ Autoři, kteří s konceptem přišli, jej považují za překročení kulturních i náboženských hranic, avšak, jak bylo zmiňováno v kapitole *Les vzpomínek*, je možné dopátrat se k pradávným zvykům keltských národů, jež své zemřelé zanechávaly v půdě u posvátných stromů, které si z jejich ostatků pak braly živiny pro růst.

Tento směr ekologického úsilí se počíná pomalu popularizovat i u nás, a to zatím v možnostech zakoupit si ekologickou urnu. Nabízené urny jsou např.

---

¹¹⁴ [Srov.] [ANON.] HKG FUNERAL EXPO [online]. 2017 [cit. 2019-04-11] <http://www.aparchive.com/metadata/youtube/e3403aef8e9e5c5b459a75c3273fe4e1>

¹¹⁵ [ANON.] Capsula Mundi [online]. 2018 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <https://www.capsulamundi.it/en/project/>

z biologicky rozložitelné hmoty na bázi ligninu zvané ARBOFORM (obr. 42).¹¹⁶ Další možnosti se nabízejí ze zahraničí a jsou pro zájemce zatím dostupné přes internet.

Stranou definic, pod nimiž míníme klasické komemorativní objekty, najdeme k principu komemorace využívány také **stromy**. Stromy plnící upomínkovou funkci byly vysazovány na určitých důležitých místech, či ke zvláštním příležitostem, i když často důvod jejich výsadby zůstal znám pouze zasvěceným jednotlivcům či soukromým okruhům lidí, kterých se událost týkala. Můžeme je označit jako památné stromy, tento pojem je ovšem poněkud zavádějící, protože se pod ním častěji rozumí, že je památným stromem označen strom kvůli jeho vzezření – musí splňovat určitá kritéria jako je vzrůst, unikátní vzhled či stáří. Stromy, které mohou být vysazeny na vzpomínku určitého člověka, ale i události, také bývají střeženy, ovšem kvůli vzpomínce, kterou představují.^{117 118}

Památné, tzv. rodové lípy byly sázeny již starými národy Slovanů a Keltů. Obě kultury přistupovaly ke stromům jako k posvátným objektům. Zejména staré stromy byly předmětem úcty a měly symbolický význam. Představy animistického charakteru, že ve stromech se zdržují duše zemřelých a jsou tedy hodny patřičné úcty, jsou součástí českého lidového folkloru, zvláště v době, která předcházela křesťanskému uvažování.¹¹⁹

Možná v nás z těchto dob něco zůstalo, neboť zřejmě právě tato důstojnost a majestátnost starých stromů zaujala Hanse Grässela, který se v roce 1907 rozhodl jako „gesamtkunstwerk“ pro koncept prvního lesního hřbitova, a to v Mnichově, kde se namísto vsazování stromů na hřbitov vsazovaly hroby mezi stromy. Vzniklo tak pohřební místo harmonicky scelené a respektující přirozenou krajinnou dispozici.

---

¹¹⁶ [ANON.] Weburny: Ekologické urny [online]. 2018 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <https://www.weburny.cz/kategorie-produktu/ekologicke-urny/>

¹¹⁷ [Srov.] [ANON.] Památné stromy. [online]. [Nedat.] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.pamatnestromy.cz/>

¹¹⁸ [Srov.] [ANON.] Památný strom v Česku. [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://1url.cz/AMkU3>

¹¹⁹ [Srov.] NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha: Vyšehrad, 2004. s. 147

V tomto duchu pohřbívání byla smrt chápána jako „...osudová pomíjivost v rámci přírodních zákonů“. Hřbitov měl zůstat bez přehnanosti výzdoby a pompy.¹²⁰

Za zřízením **prvního ekologického lesního hřbitova** na území Čech pojmenovaného *Les vzpomínek* stály Blanka Dobešová a Monika Suchánská. Tato dvojice, která byla před otevřením vlastního projektu zaměstnána v pohřebnických službách, měla podrobný obraz toho, jak neutěšená je situace v možnostech rozloučení se pro pozůstalé.¹²¹ Přírodní hřbitov se nachází v pražských Ďáblicích a je součástí místního klasického hřbitova. Na projektu se podílí *Správa pražských hřbitovů (SPH)* spolu s organizací *Ke kořenům*, kterou Dobešová se Suchanskou mj. také iniciují.

„Les vzpomínek je i prostorem pro umění, které nám pomáhá vyrovnat se s tématy spjatými se smrtí. Ústředním dílem a hlavním architektonickým prvkem tohoto prostoru je „Skořápka“ (obr. 40), objekt z pískovce s mělkou prohlubní pro vodu, u které se pozůstalí mohou setkávat při obřadech posledního rozloučení či v čase Dušiček a pokládat na vodní hladinu svíčky. Vodní hladina v sobě také zrcadlí nebe a koruny stromů, čímž pozvedá pohled pozůstalých vzhůru...“ píše autorky konceptu. Jejich přáním do budoucna je postupně začleňovat do prostor hřbitova land-artová umělecká díla, přičemž počítají s tím, že by díla v přírodních procesech rozkladu postupně zanikala, zatímco by vznikala jiná, čímž by se místo stalo „galerií nenásilně rozvíjející umění ztrácet – umění přijmout pomíjivost, rozpoznat konečnost a vzácnost života i umění nechat věci odejít.“ K tvorbě zvou nejen umělce, ale i běžné návštěvníky.¹²² Kromě *Lesu Vzpomínek* v ČR existuje v současné době dalších nejméně jedenáct lesních hřbitovů, neexistuje však zatím žádná jejich společná internetová databáze.¹²³

Organizace *Ke kořenům* hledá i další alternativy, jak z pohřbů udělat smysluplné rituály, které mají stmelit komunitu pozůstalých. Vychází z principu *Do It Yourself*

---

¹²⁰ JÖCKLE, Clemens. *Memento mori: historie pohřbívání a uctívání mrtvých*. Praha: Euromedia Group, 2000, s. 46

¹²¹ KLINGOHR, Jakub. *Dělníci smrti: Les vzpomínek*. [online]. 2015 [cit. 5.12.2018]. Dostupné z: <https://1url.cz/9MoZi>

¹²² [Srov.] DOBEŠOVÁ, Blanka, SUCHÁNSKA, Monika. *Les vzpomínek* [online]. 2015 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://lesvzpominek.cz/>

¹²³ [ANON.] *Lesní hřbitov* [online]. 2018 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://1url.cz/IMkfu>

(princip svépomoci).¹²⁴ Spolupracují s řadou dalších organizací a pohřebnických služeb, kromě SPH zmíníme projekt *Cesta Domů*.¹²⁵ Můžeme tedy vysledovat, že v současných tendencích změnit situaci ve vnímání umírání, smrti i pohřbívání nefiguruje pouze snaha ekologického myšlení. Propojování jednotlivých nezávisle vznikajících projektů je pravděpodobně známkou potřeby celkově a systematičtěji jinak vnímat a prožívat současný stav.

Netradiční a v Česku zatím ne obecně známou cestou, jakou lze s pomocí moderních technologií dát ostatkům tvůrčím způsobem netradiční formu, a to jejich podobou i umístěním, je nabídka americké organizace **Eternal Reef**. Její nápad slučuje ekologické záměry pomoci s obnovou ubývajících korálových útesů se stále trvajících přáními být pohřbeni do moře. Místo rozprášení popela na hladině je kremační popel zpracován do formy kopírující strukturu korálových útesů spolu s životnímu prostředí neškodnou betonovou směsí. Ve výsledné podobě jsou tyto umělé korály umísťovány do oceánu v povolených oblastech (obr. 41a, 41b). Autorem nápadu je Floridan Don Brawley.¹²⁶ Tento způsob pohřbu se zřejmě nikdy nestane nejčastěji voleným pohřbem obyvatel vnitrozemských území, přesto na něm lze najít principy, jejichž modifikací pro kontext našeho prostředí by se dala najít pozitivní cesta pro změnu našich pohřbívacích rituálů. Eternal Reef sice nepatří mezi nejlevnější varianty pohřbu vzhledem k tomu, že náklad už představuje samotná doprava na příslušné místo v oceánu, avšak tato forma pozůstalé skutečně přiměje ke společným momentům – spouštění objektu do moře, stejně jako rozprašování popela, se děje jen jednou a je nenávratné. Všichni pozůstalí se ocitnou v onen okamžik na jedné lodi. Tato silně symbolická chvíle může být vnímána jako jedinečná příležitost k obnově příbuzenských vztahů a společnému prožití smutku.

---

¹²⁴ SLAVÍK ŽIVÁ, Alžběta, DOBEŠOVÁ, Blanka, SUCHÁNSKA, Monika, GROFOVÁ, Kateřina. Ke kořenům [online]. 2012 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.kekorenium.cz/>

¹²⁵ *Cesta domů* [online]. 2017 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/>

¹²⁶ Eternal reefs, An Approved 501C3 Charitable Organization [online]. 2014 [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.eternalreefs.com/>

K uchování popela z kremace nejsou dnes vyhrazeny jen urnové nádoby. Zvláštní nabídkou na trhu smutečních předmětů je totiž odvětví osobních šperků. Zachovávání památky se věnuje specializovaná **šperkařská výroba**, kde je část z křemáčnického popela uložena do předem vyrobeného medailonku nebo přívěšku.¹²⁷ Na výběr je mnoho variant. Tvarem ovšem valná většina nabídnutých přívěšků vůbec nevypráví o své specifické úloze (obr. 43a, 43b).

Dalším typem klenotu, který je finančně oproti předchozímu zhruba devadesátinásobně nákladnější, je výroba diamantu z ostatků (obr. 44). V Česku ji poskytuje zatím jediná pobočka švýcarské firmy Algordanza, jež je členem Švýcarské asociace pohřebních služeb, Evropské federace pohřebních služeb (EFFS) a Světové organizace provozovatelů pohřbů (FIAT-IFTA). Společnost si velice zakládá na dodržení norem a etiky zahraničních pohřebních center. Zakladateli jsou Frank Ripka a Rinaldo Willy.

Na výrobu jednoho diamantu o velikosti 0,3 – 1 karátu je potřeba 500 gramů křemáčnického popela nebo 5 gramů vlasů zemřelého. Výroba probíhá nejprve izolováním uhlíku z ostatků, jeho přeměnou na grafit a následnému vystavení vysokému tlaku a teplotě o 3000 °C po dobu několika dní (stroje technologie HPHT), dokud se nepřemění na diamant. Varianta výroby drahého kamene z vlasů je nabízena dokonce kvůli respektu zákazu kremace z náboženských důvodů.¹²⁸

Někteří movití lidé, které postihla zatím nevyléčitelná nemoc, se s vidinou brzkých lékařských pokroků a objevů nechají zamrazit. Tato technika se nazývá **kryonika** je finančně vysoce náročná, nicméně je schopná dlouhodobě zakonzervovat tělo pomocí jeho skladování za velice nízkých teplot. Ke kryoprezervaci se využívá teplota bodu varu tekutého dusíku. Tato metoda zachování těla není pohřbením v pravém slova smyslu, neboť se doufá, že s budoucností se rozšíří pokrok ve vědě, takže bude možné tělo zpět oživit. Je to tedy zatím spíše metoda oddalování rozkladu

---

¹²⁷ [Srov.] [ANON.] [online]. [cit.2019-03-12] <https://www.weburny.cz/kategorie-produktu/sperky-s-popelem/>

¹²⁸ [Srov.] Památeční diamanty ALGORDANZA [online]. Algordanza 2018 [cit. 2019-4-4]. Dostupné z: <http://www.algordanza.cz>

těla (**obr.**). Někteří lidé si s vidinou technického i medicínského pokroku nechávají kryonikou ošetřit pouze hlavu. Této kryonice se říká neuroprezervace.^{129 130}

Velice kontroverzním a stále diskutovaným tématem způsobu, jakým lze specificky nakládat s ostatky zemřelých za účelem jejich prezervace je technika zvaná **plastinace**. Osobností stojící za jejím vývojem je Gunther von Hagens, od roku 1977 se z ní stal postup aplikovaný na světové výstavě Bodies.¹³¹ Tento postup představuje náhradu tělesné vody a tuku v preparátu určenému k zakonzervování nejdříve acetonem, který je potom vystřídán silikonem. Vystavování těl probudilo velkou debatu o důstojném nakládání s těly, vyvstala dokonce otázka, zdali byla vystavená těla získána legitimním způsobem a s dobrovolným souhlasem jejich dárců.

Poslední zmiňovanou a zároveň nejnákladnější záležitostí je v současné době také pohřeb vysláním kremačního popela na oběžnou dráhu Země nebo jeho umístěním za vrstvu atmosféry tak, že zde zůstane po dobu jednoho roku, než se vrátí směrem k Zemi, kde se po proniknutí do atmosféry ostatky shoří. Popel je v podobě malých kompresně stlačených urniček o velikosti psací potřeby dopravován do vesmíru při některém z komerčních letů pořádaných společnostmi.¹³² Česko je zatím v tomto směru odkázané na zahraniční poskytovatele – Francie, Rusko nebo USA.

---

¹²⁹ [Srov.] [ANON.] Cryonics [online]. 2009 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cryonics?oldid=286958241>

¹³⁰ [Srov.] DIVINOVÁ, Jana. *Chcete pohřbít, nebo se necháte zmrazit? Kryoniku čeká boom, věří firmy* [online]. 2018 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/zmrazovani-lidi-kryonika.A180316_123238_eko-zahranicni_div

¹³¹ Plastination technique. <https://bodyworlds.com/plastination/developments/>

¹³² Celestis, Inc. [online]. 1994–2019 [cit. 2019-04-08] <https://www.celestis.com/experiences-pricing/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Úvodní myšlenka k tvorbě objektu do funerálních prostor

Důvodem, který mne vedl ubírat se cestou pátrání po stavu současné funerální kultury, byla otázka, nakolik se dá skrze nové umělecké formy komemorativních objektů v jejich formálním i obsahovém provedení proměnit vztah a vnímání takových míst jako jsou hřbitovy. Podoba hřbitovní kultury by měla odrážet také podoby současného pojmání smrti a vztahu k zemřelým. Lze však změnou vizuality míst setkání se smrtí také zpětně pozměnit vnímání tohoto tabuizovaného tématu? Umění náhrobku v současné době volá k znovuoživení. Stejně tak je třeba překonat strach ke smrti a opět obnovit zájem o kulturní dědictví hřbitovů skrze prokazování úcty k památce zemřelých.

Hřbitov jako veřejný prostor v dnešní době poztrácel tolik ze svého původního potenciálu. Vnímáme ho jako tísnivé místo, kam se chodí s určitým sebezapřením a z obligátnosti. Málo vztahu dokážeme mít k těmto místům, přitom s těmi, kteří tam našli svoje poslední místo odpočinku, mnoho sdílíme a sdílet budeme. Vyhýbáme se vlastní smrtelnosti, jako by se nás snad netýkala. Možná právě proto současný stav hřbitovní kultury zůstává tak dlouho ve svých tradičních ale už vyprázdněných formách, které lidem neevokují nic osobního. Důvody, že o smrti a o tom, co bude po ní, jinak uvažujeme, nám ale zabraňují příležitostí se s ní přirozeně potkat a smířit se s ní dřív, než na to bude příliš pozdě.

Současné funerální objekty většinou nevyprávějí nic osobního o těch, jejichž pozůstatky se v nich ukrývají. Náhrobky, stejně jako rakve či urny, pocházejí z jednotvárné továrenské tvorby jako polotovary, na výběr je pouze druh písma a nápis, jehož rozsah máloco dokáže obsáhnout. Tradiční náhrobky stále ještě používají ve výzdobě křesťanské symboly a tvary, aniž by nějak tato forma souvisela s náboženským přesvědčením pohřbených nebo těch, kteří pohřeb zařizují. Často se do rodinného hrobu pohřbívá několik generací, že nejen konfesní příslušnost, ale i smysl pro tradiční postoje a hodnoty katolické víry ochladly a zcela se vytratily. Tato nesourodost mezi vizuální stránkou pietních míst a novými individuálními postoji ke smrti a k náboženskému přesvědčení dalších generací prohlubuje odcizení se od vztahu k této stránce kultury.

Naučit se vztahovat k předešlým generacím, k našim předkům i k vlastní rodové linii je nejen prokázáním patřičné úcty a vzpomínky, ale je to základní motto lidství. Nechceme-li jednou ztratit vlastní tvář před zraky živých, probudme zájem o zmizelé

tváře a osudy našich předchůdců. Proto by hřbitovní místo mělo být místem setkání, místem aktivního zájmu o druhé. Pohřeb známého nebo příbuzného ještě nemusí znamenat ztrátu významu s ním pobýt. Na hřbitov přece nechodíme jen kvůli péči o místo uložení těla zesnulého, ale nakonec hlavně sami kvůli sobě.

Popis konceptu

Výstupem zadání praktické části práce je návrh objektu do funerálních prostor. Možných cest návrhů bylo více, všechny vycházely z motivu *hledání tváří zemřelých*. Objekt má za cíl vzbudit u diváka zájem, divák má s ním vstoupit do interakce, pokud chce spatřit podobu zemřelého. Návrh je určen pro ozvláštnění statického a neměnného místa hřbitova.

Motivem ke ztvárnění objektu byla snaha recipročně pozměnit dynamiku vztahů komemorativních objektům vůči jejich divákovi. Jako naše rituály, obřady, tradice zvyky a celková složka kulturních projevů pramenící z postojů, hodnot a ideálů společnosti určuje to, jak bude vypadat fyzická podoba hmotných kulturních projevů, tak může fungovat reciprocita opačně jdoucí od fyzických podob ke konceptu uvažování nad problematikami. Od návštěvníka hřbitova se zpravidla nečeká aktivita, kterou by musel vynaložit při vstupu do prostoru, hřbitov je svojí vizualitou jaksí pasivní, nepočítáme-li onu potřebu údržby hrobů, nevybízí nikterak návštěvníka k interakci.

Cílem, který jsem si touto prací uložila, bylo pokusit se zviditelnit místo hřbitova a spolu s ním zviditelnit ty, jímž se hřbitov stal místem posledního odpočinku. Chtěla jsem důstojným způsobem oživit místo, navrátit mu alespoň část návštěvnosti z dob, kdy toto místo bylo opravdu *res publica*, věcí veřejnou, prostory, jež byly Římany používány ke shromáždění obce, kde se konaly trhy, kde si lidé dávali dostaveníčka, kde nuzní hledali útočiště, zkrátka kde bylo vždy rušno. Interakce, do které divák vstupuje, musela být uzpůsobena místu. Hledala jsem formu, jakou jsem volila pro interakci, musela být taková, aby nenarušila ducha místa. A zároveň, aby stále dostatečně apelovala na návštěvníka.

Ztvárnění

V tvarovém pojetí jsem zůstávala u základních geometrických tvarů, aby svou přítomností daly vyniknout středové vizuální dominantě stínové siluety (viz. Obr. „Schéma“, č. 3).

Pro vytvoření stínu, který by ještě umocnil účinek ostrých paprsků slunce používám jako rám různé výseče válcového oblouku nebo celý útvar dutého mělkého válce, které se klenou nad hlavní deskou a vrhají na ni tak stín (viz. Obr. „Schéma“, č. 3). Obloukové tvary ctí pohyb slunce po obloze jako spojitost s funkcí objektu. Motiv symboliky kruhu hovoří za nekonečno, absolutno, věčnost, neustálý koloběh přírodních cyklů, stejně jako cyklu zrození a zániku, života a smrti.

Kruhová tvarová variace, na jejímž základě byl model realizován, obsahuje dva kruhové prvky, které jsou postaveny za sebe a je mezi nimi mezera, kterou má pronikat denní světlo (viz. Obr. „Schéma“, č. 1,2). Takto nasvícené tvary připomínají scénu zatmění slunce. Tento přírodní úkaz není tak často možné spatřit a význam jeho výskytu často lidé připisovali různá nadpřirozená nebo magická vysvětlení. V Bibli je uvedeno, že se v den Kristovy smrti po celé zemi setmělo, přesto, že byla doba okolo poledne, což se interpretuje dnes jako zatmění slunce. Odůvodnění spojení symbolických významů zatmění životodárného zdroje světla se zánikem a smrtí je dobře patrné. Barevné provedení modelu ctí škálou neutralitu, pastelové odstíny šedé a béžové spolu s bílou dají vyniknout tmavé siluetě, která se zjeví na zadní ploše uvnitř rámu (viz. Obr. „Schéma“, č. 3). K ukotvení nestabilního kruhového prvku slouží hranolová podstava, která rovněž funguje jako plocha pro epitaf (viz. Obr. „Schéma“, č. 4).

Navržený objekt mění koncept klasického náhrobku. Objekt není pouhým médiem zprostředkování základních údajů o pohřbeném, označením hrobu. Stává se důvodem navštívit hrob zemřelého přímo uprostřed dne, který se váže k jeho významnému životnímu jubileu, objekt mohou být na hrobovém místě nastaveny nejen na den úmrtí, ale den narozenin nebo svatby zemřelého. Návrh rozehrává interakci s divákem, který musí opravdu stát v takové blízkosti hrobu, aby mohl spatřit podobiznu pochovaného. Na stínohru je třeba i vyčkat na okamžik nejintenzivnějšího denního světla, abychom siluetu viděli v celé její plné ostrosti. Místo hřbitova by se touto koncepcí proměnilo v slunci přístupný otevřený prostor, který byl plný kulatých a různě poskládaných objektů by neevokoval nic z klasických pravoúhlých půdorysů hrobů.

SCHÉMA NÁVRHU

1 Zdroj přirozeného světla

2 Rámový a stínící kruhový prvek

3 Odras světla na zadní stěně směrovaný pomocí zrcadla

4 Kotvící prvek s čelní plochou pro nápis

Umístění objektu

Univerzálnost použitého symbolu kruhu jej umožňuje začlenit do jakéhokoliv typu hřbitova či pohřebiště, nebo třeba i do volné krajiny. Jedinou podmínkou k umožnění funkce objektu je dostatečný zdroj slunečního světla, tedy nikoliv v blízkosti stromů nebo jiného vyššího porostu. Objekt může být umístěn na hrob jako náhrobek, ale i jako označení vpichu na kremační popel na rozptylových loučkách nebo i do volné krajiny, soukromých zahrad, vzhledově by nenarušil ani prostředí městských veřejných prostor.

Realizací konceptu hřbitova vystavěného pouze z těchto typů objektů by znamenalo zrušit typický charakter přísně pravoúhlého uspořádání hřbitova, které z něj dělá typicky vyhlížející prostor. Každý objekt by byl natočen do takového úhlu vůči slunci, aby vytěžil maximum z nejsilnějšího okamžiku denního světla v datum, kdy daný člověk zemřel. Ve slunném dni by tak bylo dobře znát, kdy, který člověk má výročí úmrtí. Místo „oslav“ výročí úmrtí ve znamení smutku a povzdechnutí, by mohly být objekty nastavené např. i podle data narození nebo vedle sebe pohřbení manželé podle data svatby, což by velice rázně pozměnilo charakter, jakým způsobem se připomíná pieta u nás.

Prvek zobrazování tváře zemřelého se v průběhu historie pohřbívání objevuje v různých kulturách a epochách. Gombrich ve své knize *Příběh umění*¹³³ píše, že nejen sochám, ale i obrazovým reprezentacím se přikládala mystická moc. Starý Zákon jasně zakazoval zpodobovat si Boha, v čemž byla viděna hříšná tužba Boha si tímto „přivlastnit“. Přesné, realistické zpodobení tváře pohřbeného ovšem najdeme na málokterém hrobu, přestože od 18. století se na náhrobcích a ve funerální architektuře objevuje spousta figurálních plastik a soch. Spíše se jedná o idealizované či silně stylizované podoby pohřbených lidí. Příkladem může být podobizna krále Karla IV., jenž je v Čechách notoricky známý. Mnoho lidí se mylně domnívá, že takto panovník skutečně vypadal.

---

¹³³ [Srov.] GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Argo, [1997].

Nechat se zpodobnit na svůj vlastní hrob bylo značně komplikované. Byla to práce pro mistra sochařského řemesla, později pro umělecké sochaře, která stála velké množství času, materiálu a umu. Výsledné dílo mělo být věcí veřejně vystavenou, a proto se vyhledávali ti nejzručnější a nejproslulejší sochaři. Pro finanční i technickou náročnost zpracování materiálu na zpodobnění celé figury v životní nebo i v nadživotní velikosti se zadavatel mohl obejít alespoň s variantou busty. Logicky vzato tato pocta věčného zachování podob tváře mnohdy náležela jen těm nejvýše postaveným a movitým občanům. V moderním pohřebnictví se sice spíše ojediněle, ale stále poptávají různé formy konzervace podoby těla nebo alespoň tváře. Mnoho pozůstalých objedná líčení tváře zemřelého, ať se jedná o muže či ženu, zmrazení těla, ani plastinace, balzamování a další postupy zachování těla v jeho původní podobě nejsou pro movité tabu. Širší a běžně dostupná a využívaná varianta zachování tváře na hrobu je fotografie portréту osoby, většinou zarámovaná v okrasném rámečku nebo fotografický portrét přenesený pomocí CNC stroje, laseru nebo jiných počítačově řízených technologií do materiálu (obvykle kámen nebo sklo).

Edukativní využití objektu

Navržený komemorativní objekt se chápe možností využít objekt náhrobku k vytvoření jednoduchého vizuálního zpodobnění tváře zemřelého, tak, aby si tvář zanechala prvek určité mystičnosti. Vzpomínky na postavy a tváře zesnulých generací našich předků získávají vlastně bez metaforického nadsazení jasnější obrysy zvláště v den, kdy jejich připomínka nabývá aktuálního významu – když nastane den výročí jeho smrti. Magičnost zjeveného zemřelého je určitě ozvláštňujícím prvkem, který by se mohl využít ve edukativních aktivitách při práci se symbolikou smrti a jejího přiblížení dětem. Návštěva hřbitova za účelem oživené vzpomínky na zemřelého, který se při příležitosti svého jubilea objeví, aby se setkal s pozůstalými, by byla dítětem snáze interpretována než obvykle se odvíjející návštěvy uvozené větami jako „Pojď, musíme uklidit babičce hrob.“, doprovázené ještě onou dítětem zpravidla negativně vnímanou aktivitou jako je zametání, zahradnické práce atp.

Zpodobení tváře zemřelého za použití pouhé siluety profilu tváře by se mohlo zdát jako nedostatečně názorná vizuální informace. Objekt ovšem nemá zástupně plnit funkci fotografie. Fotografických vizuálních zdrojů má dnešní generace dětí vybavených chytrými telefony s fotoaparátem dostatek, resp. je jimi zahlcená. Proto je zde posloužit takový princip vizuálního zpodobňování, který se od tohoto

masivního druhu vizuálních materiálů odlišuje. Fotografie sděluje příliš doslovně, není potřeba nic doříkávat, ani si domýšlet. Silueta rozvíjí představivost a aktivizuje mozek daleko komplexněji než fotorealistická podoba. Dojde k vytváření vlastních projekcí podoby zemřelého, které se živěji propojí s emočními prožitky a reálnými vzpomínkami ze společného života.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zorientovat se v současném pojetí hřbitovní kultury českou společností a zasadit do souvislostí minulosti. Vyústěním této přehledové studie situace byl autorský návrh objektu do prostoru hřbitova, který by vhodně odpovídal na současnou situaci percepce smrti, úcty k zemřelým a hřbitovního prostoru.

Smrt a umírání jsou náročně uchopitelné fenomény, jelikož se dají zkoumat pouze z pohledu vnějších projevů. Na téma vzniklo mnoho výzkumů, teorií, úvah, uměleckých artefaktů. Práce proto vybírá z velkého množství architektonicky, kunsthistoricky, sociologicky, antropologicky a filosoficky zaměřených, historických i současných textů o smrti a o funerální kultuře především okamžiky poskytují vhled do historických souvislostí a poznatků o vnímání smrti, proměnách v kultuře pohřbívání a celkový průřez vývojem událostí ve funerální oblasti území českých zemí a kombinuje jej s online dostupnými informačními zdroji, ze kterých sestavuje přehled těch nejnovějších fenoménů v pohřebnickém průmyslu a na poli současné autorské umělecké a designérské tvorby filosofující o dnešních podobách smrti. Jednotlivé fenomény jsou zasazovány do vzájemných souvislostí a komentovány.

Výzkum o současné podobě funerální a komemorativní kultury u nás získaný v teoretické části mě vedl k návrhu objektu, který bude důstojně připomínat podobu zemřelého, bude aktivizovat návštěvníka hřbitova a bude mít nadčasovou estetiku, která bude svojí symbolikou univerzálně promlouvat nehledě na náboženskou příslušnost zemřelého nebo návštěvníka hřbitova.

Návštěva hřbitovů dnes není příliš atraktivně vnímaná náplň volného času. Těmi pár příležitostmi najít si cestu za zemřelými bývá, když se návštěva hřbitova uskutečňuje společně s účelem splnění povinnosti údržby hrobu, což jsou zpravidla narozeniny, výročí nebožtíkova úmrtí nebo svátky Dušiček. Dnes už ani údržbu hrobů není nutné vykonávat osobně, existují služby a firmy, které hrob budou udržovat za majitele, takže návštěvě hřbitova se lze i zcela vystříhat. Mnozí také nechávají hroby svých příbuzných ležet ladem, z nichž alespoň někteří zvolí takovou úpravu hrobu a jeho výzdoby, aby byla „bezúdržbová“. Naštěstí se stále nacházejí tací, kteří hřbitov navštěvují bez utilitárních důvodů, jen tak, pro potěchu oka i duše, pro zklidnění, kvůli jedinečnosti a kráse místa, prohlížet si náhrobní výzdobu, číst si jména zesnulých, hledat známé osobnosti a posláná vepsaná v epitafech, či se jen tak dívat a nechat na

sebe působit zvláštní emoce spojené s tím místem. Hřbitovy mají lidem stále co říci, ovšem jazyk, kterým promlouvají, je tichý a klidný. Proto doufám, že každý, kdo se o místo zajímá, ocení iniciativy ke změnám, a že postupně dojde ke změnám i ve smýšlení širšího společenství nejen v pohřebnické kultuře, ale i v přemýšlení nad smrtí.

Lidská povaha se bude pravděpodobně navždy neúnavně snažit porazit nebo alespoň částečně obejít smrt a zachovat lidskému pokolení možnost žít dál, byť by to bylo jen ve formě vzpomínek. Je to určitý sebezáchovný pud, který je zároveň ukazatelem smyslu našeho každodenního počínání. Motiv zanechat po sobě na světě nejen fyzickou stopu, ale především „neztratit tvář“ a důvod být vzpomínán, silně působí ve směřování našeho konání. Stává se z něj možná nejen touha, ale také nové filosofické pojetí života saturující do určité míry lidskou potřebu spirituality. Trvalejší změna ve vnímání vizuality náhrobků a celého ducha hřbitova není lehký úkol. Proto apeluji zejména na toto bytostné lidské nutkání, které se má stát zdrojem motivace k iniciaci změn v situaci. Zatímco většinové náboženské založení mnoha evropských států svůj smysl bytí sleduje i v životech mimo ten pozemský, pragmatické pojetí silně sekularizovaného českého národa vybízí k o to zuřivějšímu boji za uchování vlastního odkazu. Mnoho lidí touží zůstat pamatováni, ale k tomu je zapotřebí těch, kdo by byli ochotni vzpomínat. Odosobnění se od kultu uctívání zemřelých se projevuje skrze hřbitovní kulturu. Osudy zesnulých často upadají v zapomnění rychleji než jejich fyzická schránka, a tak je potřeba se o ně starat a oživovat stejně jako místo jejich posledního odpočinku. A tak možná hlavním přáním, na něž odkazují svým příspěvkem, je neztratit zájem společnosti o bohatství dřímající na našich hřbitovech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné zdroje:

ARIÈS, Philippe. *Dějiny smrti*. Přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ. Praha: Argo, 2000. Každodenní život, sv. 7. ISBN 80-7203-286-0.

BENEŠ, Josef. *Muzeologický slovník*. Praha: Nár. muzeum, Ústř. muzeologický kabinet, 1978. [ISBN neuvedeno]

BLAŽÍČEK, Oldřich J. a KROPÁČEK, Jiří. *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013. ISBN 978-80-7299-104-4.

CONOVÁ, I., LACKOVÁ, D. a kol.: *Terminologický slovník unifikovaných názvov urbanizmu, architektúry a nehnuteľných výtvarných diel*, Pamiatkový ústav Bratislava, 1999 (nepublikované)

DAHLKE, Rüdiger. *Životní krize jako vývojové šance*. Přeložil Eduard SVĚTLÍK. Brno: CPress, 2017. ISBN 978-80-264-1631-9

CHODURA, Radko, Alois KŘIŠŤAN a Věra KLIMEŠOVÁ. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity. ISBN 80-7192-530-6.

JÖCKLE, Clemens. *Memento mori: historie pohřbívání a uctívání mrtvých*. Praha: Euromedia Group, 2000. ISBN 80-242-0108-9.

KÁBRT, Jan. *Latinsko-český slovník*. 3. upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Střední slovníky jednostranné. ISBN 80-04-26000-4.

KOVÁŘ, Jan, Martina PEŘINKOVÁ a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Hřbitov jako veřejný prostor*. Praha: Gasset ve spolupráci s VŠB-TU Ostrava, 2014. ISBN 978-80-87079-44-7.

KUNC, F. J. *Od počátku až do skonání světa*. 2.vyd. Praha: Spolek Pieta, 1937 [ISBN nezjištěno].

MALÝ, Tomáš. *Ku věčné památce: malované renesanční epitafy v českých zemích: [Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc, Galerie, 17.*

května - 26. srpna 2007: katalog. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2007. ISBN 978-80-85227-88-8.

MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-422-x.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3.

NEŠPOROVÁ, Olga. *O smrti a pohřbívání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Přeložil Vladimír PETKEVIČ. Jinočany: H & H, 2001. ISBN 80-86022-69-2.

PRAHL, Roman. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1188-9.

PŘIDALOVÁ, Marie. Proč je moderní smrt tabu? *Sociologický časopis*, 1998, Vol. 34 (No. 3: s. 347-361) Brno: FSV – MUV

SCHMELZOVÁ, Radoslava, Dagmar ŠUBRTOVÁ a Radek MIKULÁŠ. *Současná umělecká díla v krajině*. Praha: Academia, 2014. Průvodce (Academia). ISBN 978-80-200-2275-2.

SÍGL, Miroslav. *Co víme o smrti*. Praha: Epoque, 2006. ISBN 80-87027-11-6.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. Tabuizace smrti. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. Praha: Prázdninová škola Lipnice, 2017, **11**(20), 9-13. ISSN 1214-603X.

ŠPINKOVÁ, Tereza. Katalog k výstavě Mezera v designu v Galerii 1. Praha: Městská část Praha 1, 2017.

VÁLOVÁ, Marie. Editor: ROHÁČEK, Jiří. *Epigraphica & Sepulcralia*; VI. Fórum epigrafických a sepulkrálních studií. 2015. Artefactum. ISBN 978-80-86890-83-8

Pohřeb a pohřebiště, praktické rady a metodika pro obce. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2015. ISBN – 978-80-7538-036-4

Elektronické zdroje

BOLF, Josef, KUPČÍKOVÁ, Alena, TÝC, Roman. *ROMAN TÝC: 3 Kila osudu* [online]. [nedat.] [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/roman-tyc-3-kila-osudu/>

ČERVENÝ, Martin in MATĚJKOVÁ, Karolína. Cítím zodpovědnost za úroveň funerální kultury [online]. 2015 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/citim-zodpovednost-za-uroven-funeralni-kultury>

DIVINOVÁ, Jana. *Chcete pohřbít, nebo se necháte zmrazit? Kryoniku čeká boom, věří firmy* [online]. 2018 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/zahranicni/zmrazovani-lidi-kryonika.A180316_123238_eko-zahranicni_div

DOBEŠOVÁ, Blanka, SUCHÁNSKA, Monika. Les vzpomínek [online]. 2015 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <http://lesvzpominek.cz/>

DOHNALOVÁ, Barbora a kol. Metodika identifikace kulturních artefaktů v krajině [online]. Mendelova univerzita v Brně. 2015 [cit. 2018-18-4]. Dostupné z: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20identifikace%20kulturních%20artefaktů%20v%20krajině.pdf>

FOJTÍK, Lumír. Povinnost správy hřbitova. [online], 2017. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/dokument/25/fojtik.htm>

HOLÝ, Jan; VAVROŇ, Jiří. Právo: *Pohřbů na státní útraty přibývá* [online]. 2018 [cit. 2018-12-10] dostupné z: <https://1url.cz/qMN1R>

KERLES, Marek. Vychytralí Češi. Někteří zneužívají sociální pohřby [online]. 2017 [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/domaci/vychytrali-cesi-nekteri-zneuzivaji-socialni-pohrby_441611.html

KLINGOHR, Jakub. *Dělníci smrti: Les vzpomínek*. [online]. 2015 [cit. 5.12.2018]. Dostupné z: <https://1url.cz/9MoZi>

RŮŽIČKA, Jan. Sociální síť pro mrtvé DeadSoci.al umožňuje poslat vzkaz ze záhrobí. Hospodářské noviny [online]. 2012 [cit. 2019-04-06]. Dostupné z:

<https://tech.ihned.cz/c1-55919260-socialni-sit-pro-mrtve-deadsoci-al-umoznuje-poslat-vzkaz-ze-zahrobi>

ŠOPFOVÁ, Kristýna. *Češi šetří na pohřbech a urny zemřelých si často ani nevyzvednou, říká bývalý šéf pražských hřbitovů*. Atlas.cz [online]. 2017 [cit. 2018-12-10], dostupné z: <https://1url.cz/uMNWr>

TESAŘ, Tomáš. *Chrám smrti, který monarchie i církve odmítaly, slaví výročí 100 let, stejně jako samostatná republika*. [online] 30.10.2018. [Cit. 2018-11-17]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/chram-smrti-ktery-monarchie-i-cirkev-odmitaly-slavi-vyroci-100-let-stejne-jako-samostatna-republika-59218>

TŮMOVÁ, Štěpánka. *Náchodská firma vyrábí rakvičky pro zemřelé psy, kočky i králíky*. Hradec.iDNES.cz [online]. 2012 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <https://1url.cz/uMoZK>

VAŠKŮ, Jan. *Historie pohřbívání v českých zemích – infografika*. [Online]. 7.3.2018. [cit. 2019-02-16] Pohřební služba Praha, [online] 1997 - 2014, [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: <https://nejinfografiky.cz/historie-pohrbivani-v-ceskych-zemich-infografika/>

Brněnský deník: *Monopol na pohřby měly církve* [online]. 2016 [cit. 2019-04-08]. Přístupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2016/160317.htm>

Capsula Mundi [online]. 2018 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <https://www.capsulamundi.it/en/project/>

Cesta domů [online]. 2017 [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/>

Cryonics [online]. 2009 [cit. 2019-04-05]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cryonics?oldid=286958241>

Eternal reefs, An Approved 501C3 Charitable Organization [online]. 2014 [cit. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.eternalreefs.com/>

[ANON.] HKG FUNERAL EXPO [online]. 2017 [cit. 2019-04-11]
<http://www.aparchive.com/metadata/youtube/e3403aef8e9e5c5b459a75c3273fe4e1>

Obecně závazná vyhláška města Nymburka č. 33/2002. Řád veřejného pohřebiště. [online]. 2004 [cit. 2018-11-04]. Městský zpravodaj III., listopad 2004. Dostupné z: http://www.mesto-nymburk.cz/files/files_mestsky-zpravodaj/11_04/03.pdf

[ANON.] Lesní hřbitov [online]. 2018 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://1url.cz/IMkfu>

[ANON.] Památeční diamanty ALGORDANZA [online]. Algordanza 2018 [cit. 2019-4-4]. Dostupné z: <http://www.algordanza.cz>

[ANON.] Památné stromy. [online]. [Nedat.] [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.pamatnestromy.cz/>

Památný strom v Česku. [online]. 2018 [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://1url.cz/AMkU3>

Pohřební služba Praha, [online] 1997–2014, [cit. 2018-11-25]. Dostupné z: NejInfografiky.cz

Pohřebnictví, zákon o pohřebnictví v souvislostech. [online], Praha, 1997–2019 by Dashöfer Holding, Ltd. a Verlag Dashöfer, nakladatelství, spol. s r. o. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <https://www.pohrebnictvi-zakon.cz/47/>

Staré náhrobní kameny v Českém Krumlově [online]. 2006–2019 [cit. 2019-04-08]. Přístupné z: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_stnaka.xml

Statistika nehodovosti za rok 2017 [online]. 19. 01. 2018. [cit. 2018-11-07]. Dostupné z: <https://www.bezpecnecesty.cz/cz/clanky/78-statistika-nehodovosti-za-rok-2017>

[ANON.] *Virtual Necropolis – nejste sami*. REXIDEA, s.r.o. [online]. [Nedat.] [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://www.virtualnecropolis.cz/clanek.php?id=1&lang=cz>

[ANON.] *Virtuální hřbitov – Vzpomínky na Vaše blízké na jednom místě* [online]. [Nedat.] [cit. 2018-11-11]. Dostupné z:

<https://www.startovac.cz/projekty/virtualni-hrbitov-vzpominky-na-vase-blizke-na-jednom-miste/>

Virtuální hřbitov. *Oficiální portál Českých hřbitovů* [online]. Doxor s.r.o. 2006 [cit. 2018-11-11]. Dostupné z: <http://www.virtualnihrbitovy.cz/>

Weburny: Ekologické urny [online]. 2018 [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: <https://www.weburny.cz/kategorie-produktu/ekologicke-urny/>

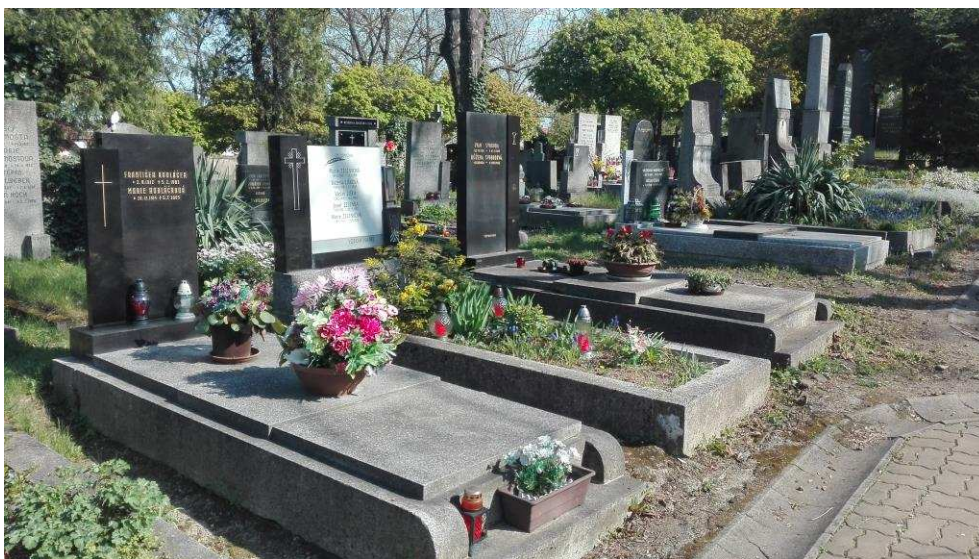
SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHY I.: OBRAZOVÝ MATERIÁL K TEORETICKÉ ČÁSTI	82
PŘÍLOHY II: OBRAZOVÁ DOKUMENTACE K PRAKTICKÉ ČÁSTI	105

PŘÍLOHY

PŘÍLOHY I. OBRAZOVÝ MATERIÁL K TEORETICKÉ ČÁSTI

Obrázek 1: moderní jednoduché formy náhrobku (Vršovický hřbitov)

Obrázek 2a, 2b: figurální výzdoba: postava plačky z původní Viktorie se štítem (Vršovický hřbitov)

Obrázek 3: Gotizující náhrobek císaře Vladislava I. z dílny Mathiase Brauna, klášter Kladruba u Stříbra

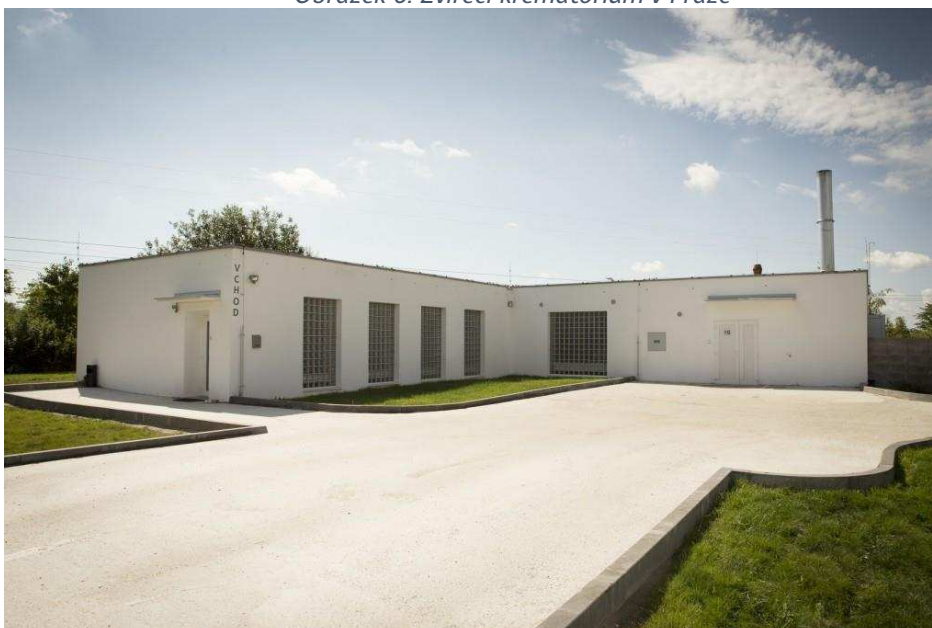
Obrázek 4: Ukázka péče o vzhled zvířecího hrobu.

Obrázek 5a, 5b: Ukázky zpracování zvířecích rakví – lepenka/dřevo s kovem

Obrázek 6: Zvířecí krematorium v Praze

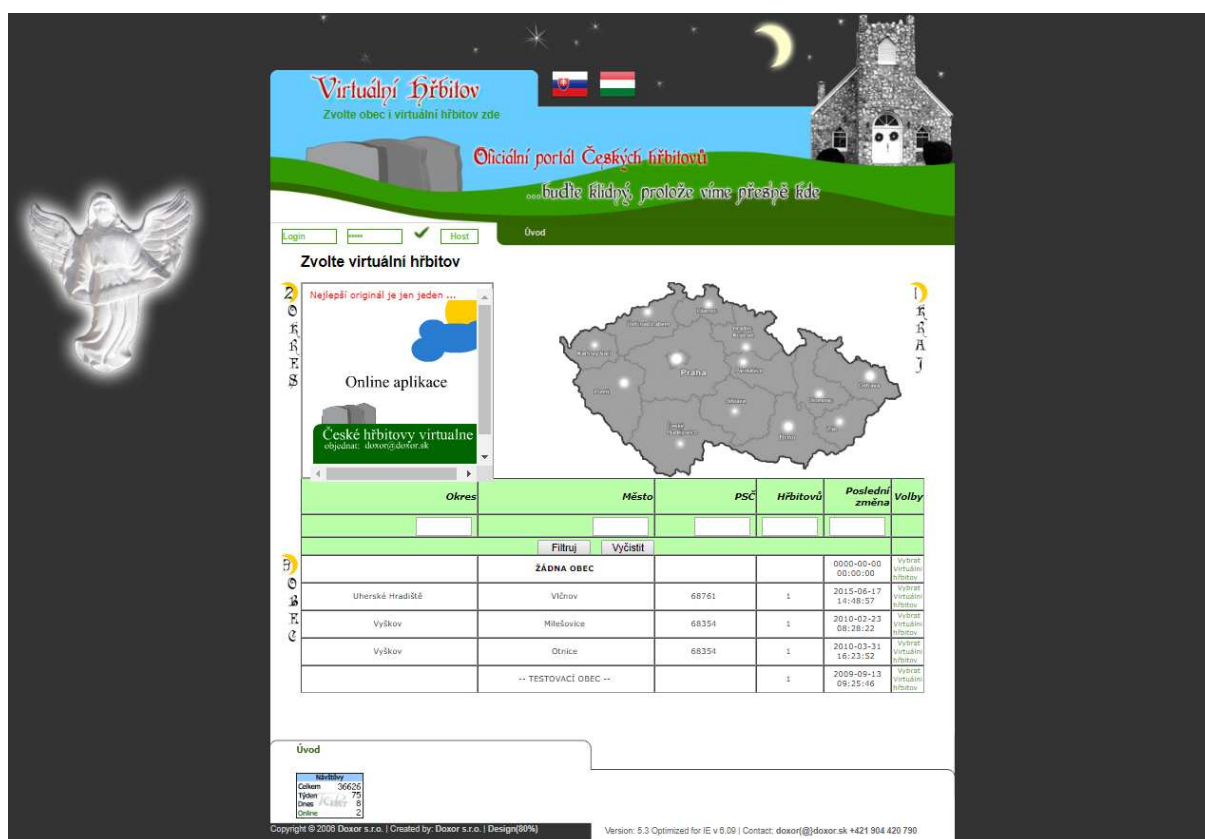

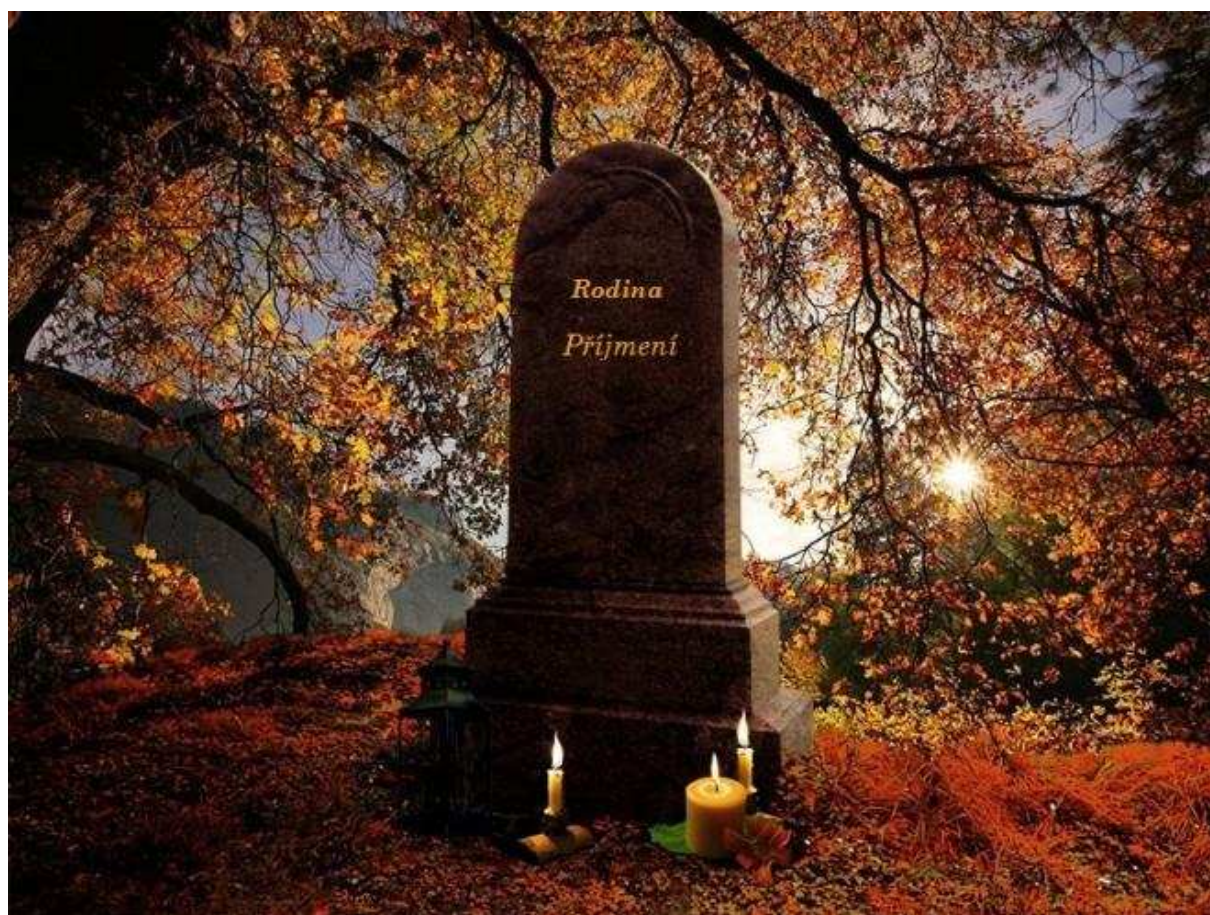
Obrázek 7: Náhled designu webových stránek virtuálního hřbitova Virtualnecropolis.cz

Obrázek 8: Náhled designu webových stránek virtuálního hřbitova Virtualnihřbitovy.cz

Obrázek 9a, 9b: Návrhy vizuálu webové aplikace projektu virtuálního hřbitova na Startovac.cz

Obrázek 10: Pomníček u silnice, kromě klasické výzdoby (svíce, nádoby na ně, přírodniny, květiny) bývají použity také součásti automobilu

Obrázek 11: Personalizované hroby s osobními předměty těch, kteří zemřeli nečekaně v dopravní nehodě.

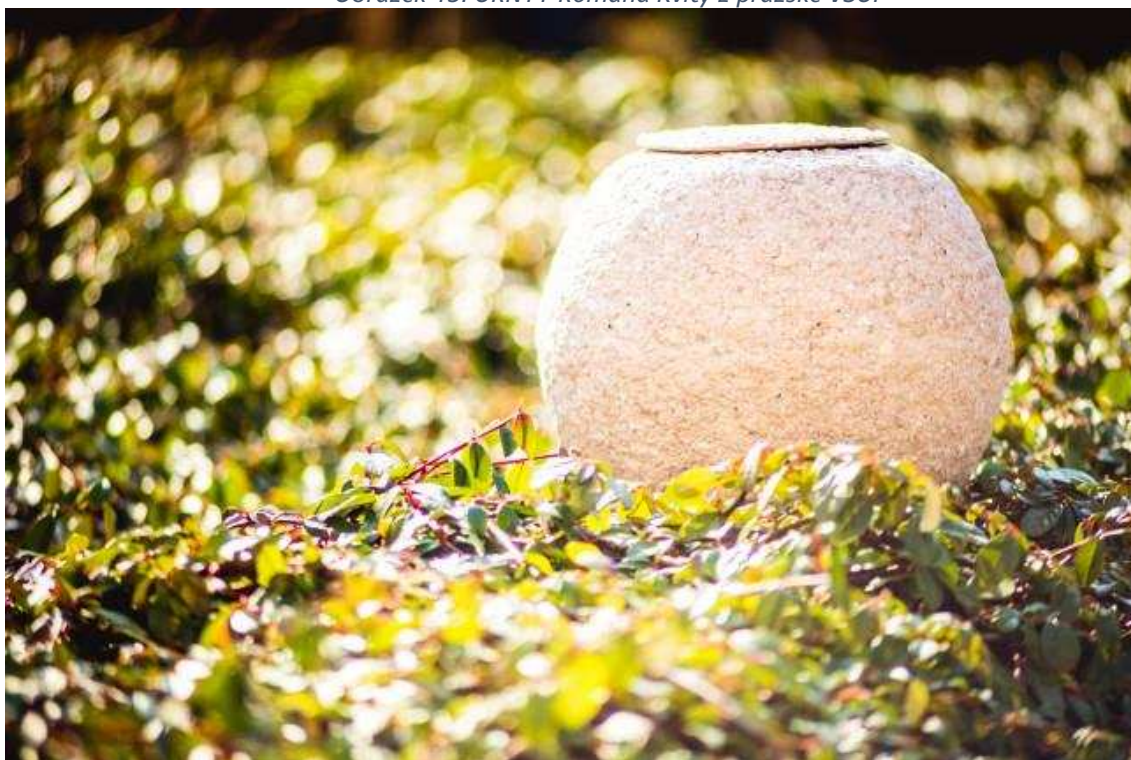

Obrázek 12: Partnerské urny od Zuzany Knapkové

Obrázek 13: URNYY Romana Kvity z pražské VŠUP

Obrázek 14: Ekologická urna od Tomáše Rybníčka pro první přírodní hřbitov Les vzpomínek v Praze

Obrázek 15: Kobaltem ručně zdobené urny Hany Vinklárkové neboli Artistky

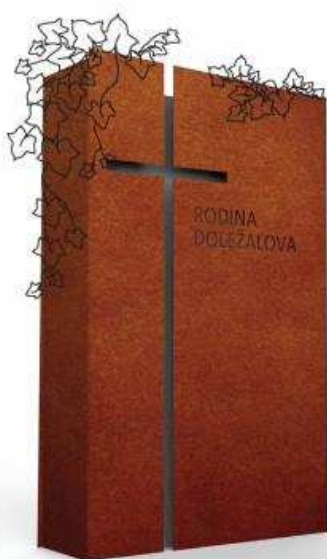
Obrázek 16: Žertovná kolekce nádob „The very last collection“ od Silvie Luběnové

Obrázek 17: Vkusné bio urny od výrobce Memory urny

Obrázek 18: Náhrobek ze korodované oceli, tzv. cor-tenu, od Veroniky Šilhavé.

Obrázek 19a, 19b: V grafickém designu začala dokonce dvojice tvůrců Tereza Bredlerová a Jiří Hanek navrhovat nové podoby parte. Jejich iniciativou vznikl také projekt „Umění se rozloučit“.

Obrázek 20: Skleněná urna Blažek Glass

Obrázek 21: „Vejce“ – urna nominovaná na národní cenu za studentský design v r. 2013, tavený čedič, sklo

Obrázek 22a, 22b: Diplomová práce Lenky Tomanové – kolumbárium Aeternum, Ateliér Karel – Šafařík

Obrázek 23: Táňa Kubiková, Povídkář, náhrobek, zdroj: archiv autorky

Obrázek 24: Táňa Kubiková, Neukončená, náhrobek

Obrázek 25: Sochařsky pojaté urny Martina Chmelaře „Otisk“, urny na míru

Obrázek 26: ‚Kukla‘ – rakev pro entomologa od Hanuše a Zlaty Lamrových

Obrázek 27: Designér Jakub Berdych, návrh rakve: „Skromný dům jako poslední útočiště po celoživotním boji s náklady za vlastní prostor. Koncepce posledního domu je tou nejlevnější variantou na závěru celoživotní etapy.“

Obrázek 28: Jiří Ďuriš a jeho cesta ke zmírnění smutku: „Odejít stylově, to je, oč tu běží. Vystoupit z řady, být jiný, ať už tvarem, či volbou optimisticky laděné barevnosti.“ Rakev Rose.

Obrázek 29: "Víte vane, kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš odkud přichází a kam směřuje. Tak je to s každým, kdo se narodil z Ducha." Mlha symbolizuje pomíjivost, mizivost a prázdňý prostor.
Autor: Sochař Jan Stolin

Obrázek 30: Osobní rakev designéra a výtvarníka Antonína Hepnara, nazvané Raketa do vesmíru

Obrázek 31: Ladislav Plíhal – Turisticko-vlastenecká rakev ze smrkového dřeva

Obrázek 32: Rakev pro nedonošené děti, autorem návrhu sochař Ladislav Plíhal

Obrázek 33: „Když budeš ležet i stát“ – návrh rakve od malířky a typografky Marty Špinkové

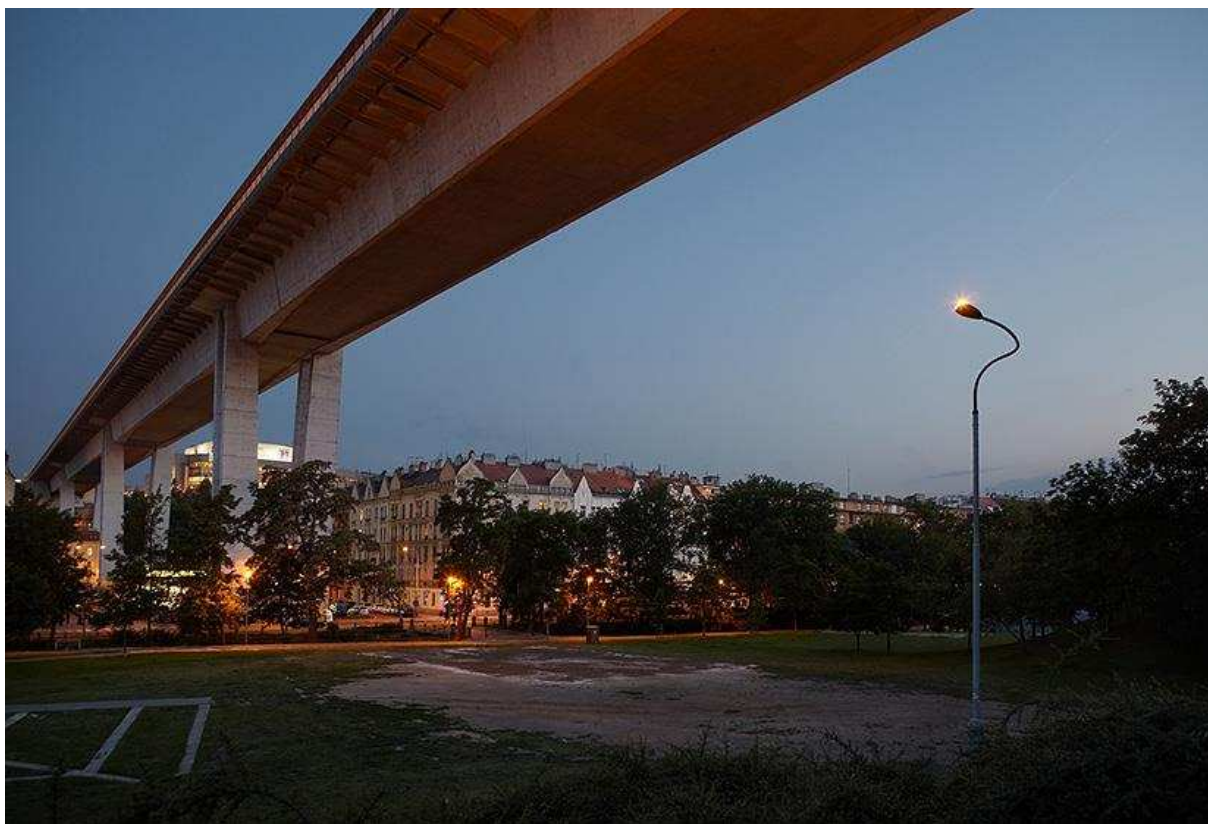

Obrázek 34: Roman Týc – Tři kila osudu

Obrázek 35: Krištof Kintera – Memento mori/ „Z vlastního rozhodnutí“ (2009-2011), Nuselský most, Praha

Obrázek 36: Capsula Mundi

Obrázek 37: POETREE funeral urn is the physical manifestation of emotional stages of grief od Margaux Ruyant

Obrázek 38: Eko urna od Marieke Havermans, hlavními vlastnostmi jsou udržitelnost a cenová dostupnost

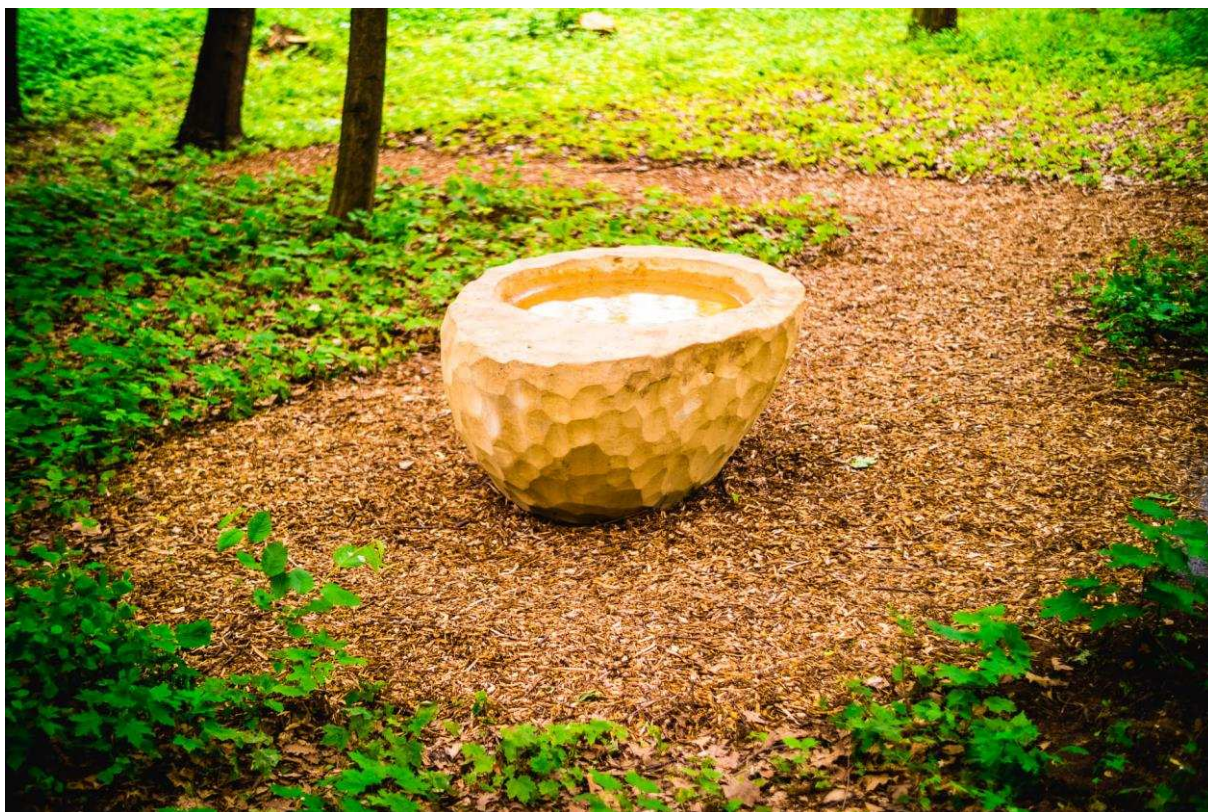

Obrázek 39: Bios urna se semenem stromu

Obrázek 40: Umělecké dílo „Skořápka“ v Lese vzpomínek

Obrázek 41a, 41b: Eternal Reef – umělé korály z křemáčního popela

Obrázek 42: Biologicky rozložitelná urna z materiálu ARBOFORM

Obrázek 43a, 43b: Šperky obsahující popel zemřelého

Obrázek 44: Diamanty z křemáčního popele. Typický namodralé zbarvení je způsobeno přítomností boru.

Obrázek 45a: Sebastian Sticzay – Family Chapel – pohřební schránka

45b: Sebastian Sticzay – Family Chapel – pohřební schránka

Obrázek 46: urna firmy Acheron

PŘÍLOHY II. OBRAZOVÁ DOKUMENTACE K PRAKTICKÉ ČÁSTI

NÁVRH OBJEKTU PRO PROSTOR S FUNERÁLNÍ FUNKCÍ

OBRAZOVÁ REŠERŠE

Princip zobrazení siluety je založen na odrazu světla v zrcadle částečně překrytém obrazem člověka z profilu.

Jako světelného zdroje je využíváno **sluneční světlo**. Tvář člověka se v nejzřetelnější a nezkreslené podobě zjeví v poledne **k datu, kdy zobrazený zemřel** (nebo v den jiného životního jubilea).*

Světelný paprsek je usměrněn mezerou k průchodu světla a koncentrován dopadá na plochu zrcadla, která je nepatrně nakloněná tak, aby následný odraz pokrýl celou vnitřní plochu v rámu určenou k promítání. Aby byla stínová silueta na zadní stěně v potřebný okamžik nezkreslená, je potřeba její podobu umístěnou na zrcadle zkreslit v příslušné perspektivní zkratce.

Vlivem úhlové inklinace rotační osy Země v průběhu kalendářního roku musí být každý objekt natočen tak, aby jeho oblouk kopíroval sluneční dráhu odpovídající danému dni kalendářního roku.

Model je složen ze dvou válců a podstavce. rámu a zadní desky. Rám slouží k vytvoření stínu a k zostření paprsku slunečního světla.

mezera k průchodu světla

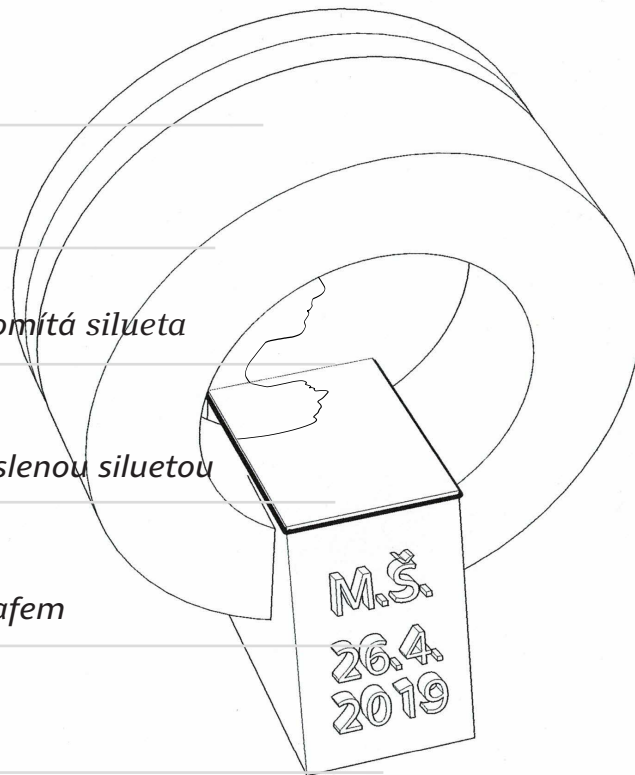
stínící rám

zadní plocha, na níž se promítá silueta

nakloněné zrcadlo se zkreslenou siluetou

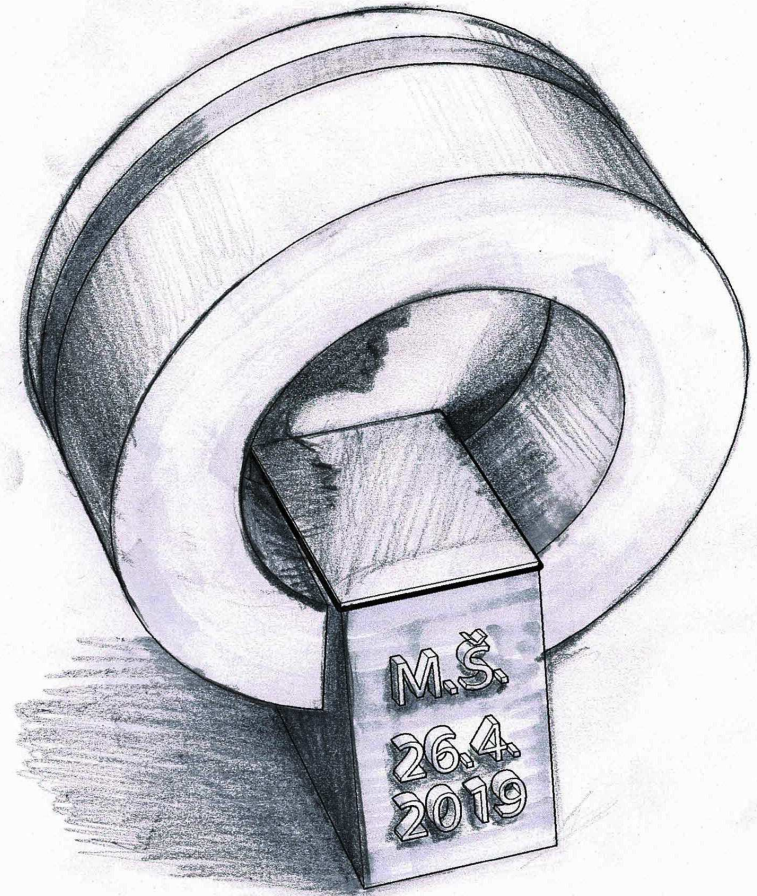
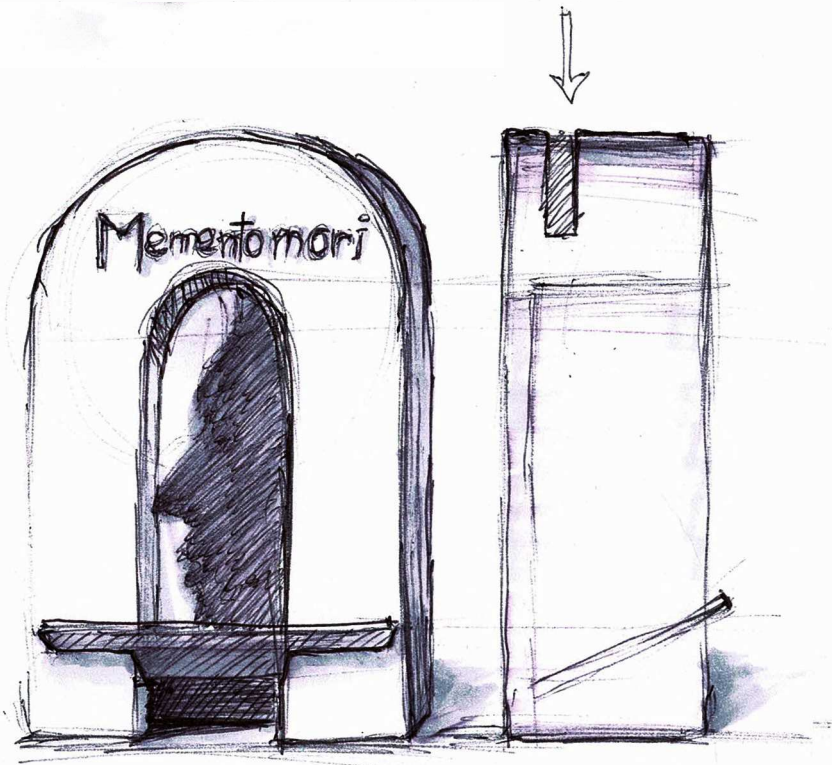
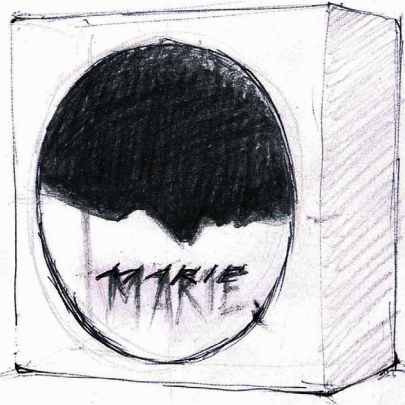
čelní strana s údaji či epitafem

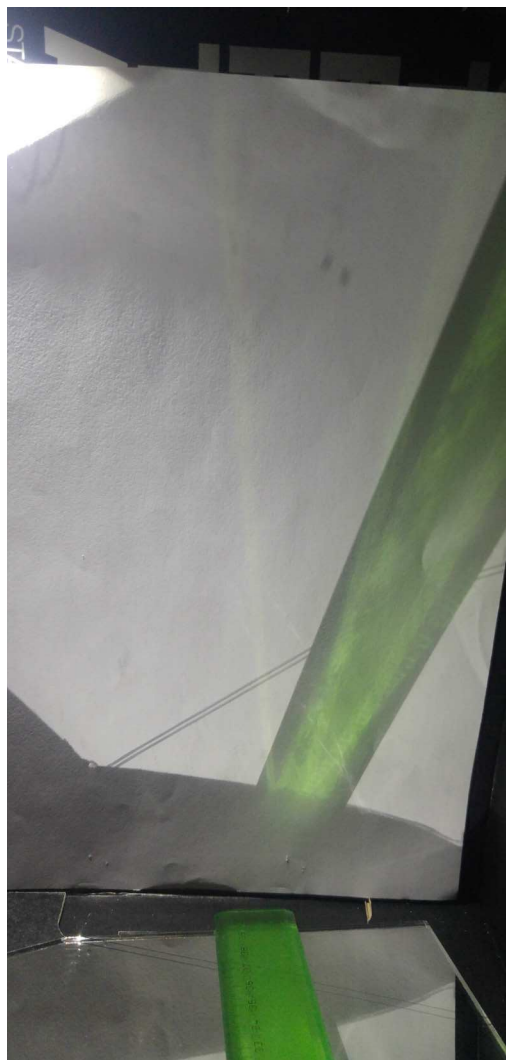
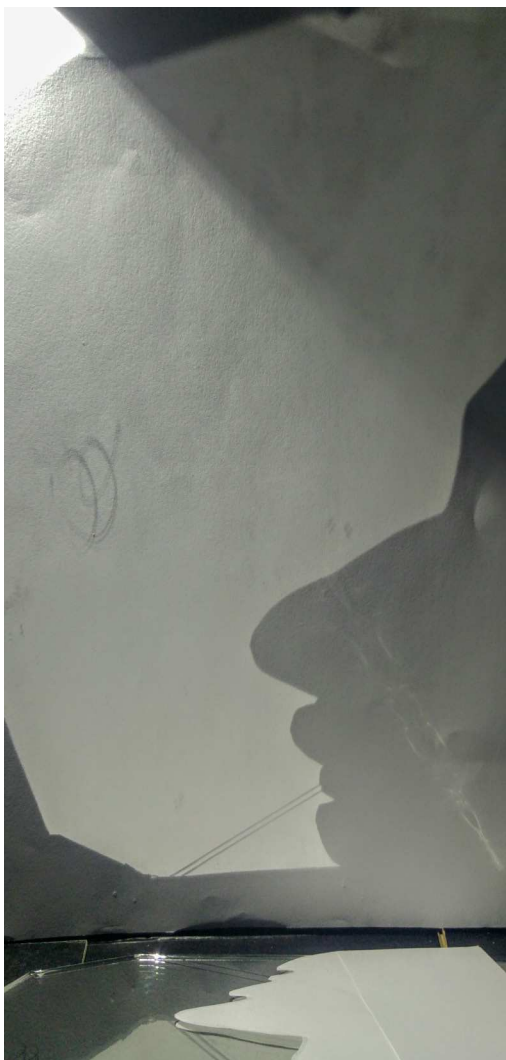
stabilizující podstava

*Při nedostatečné intenzitě přirozeného světla lze nahradit zdroj diodou v chytrém telefonu.

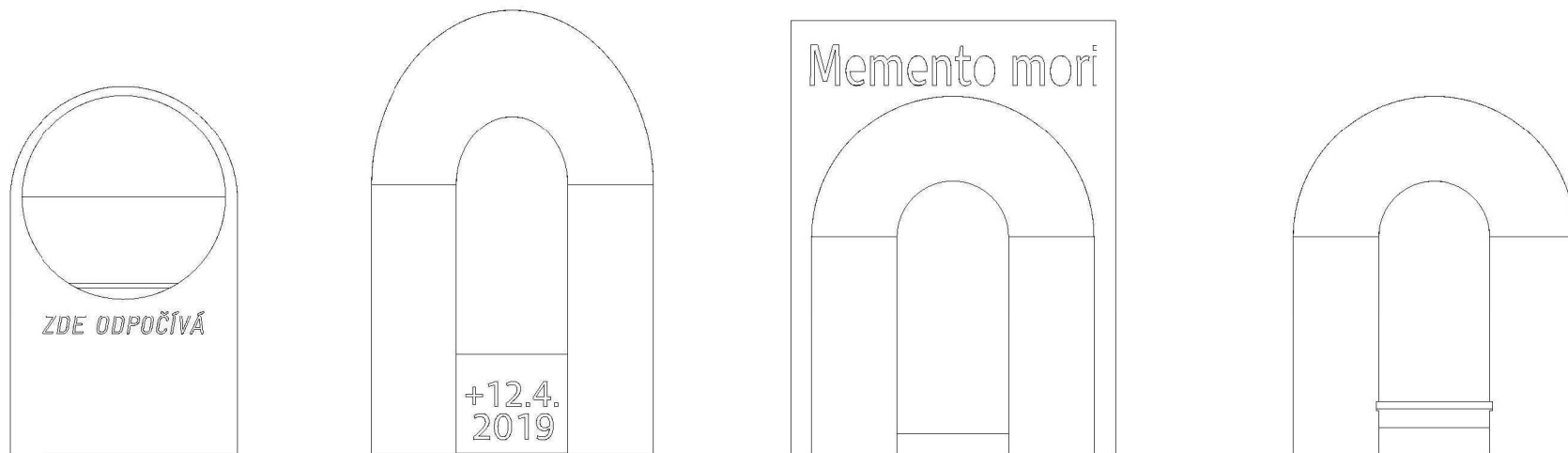
ZHOTOVOVÁNÍ MODELU 1:2

1. experimentace s perspektivním zkresením siluety v zrcadlovém odraze
2. zkoušení různě transparentních materiálů
3. odlévání modelářské sádry do forem

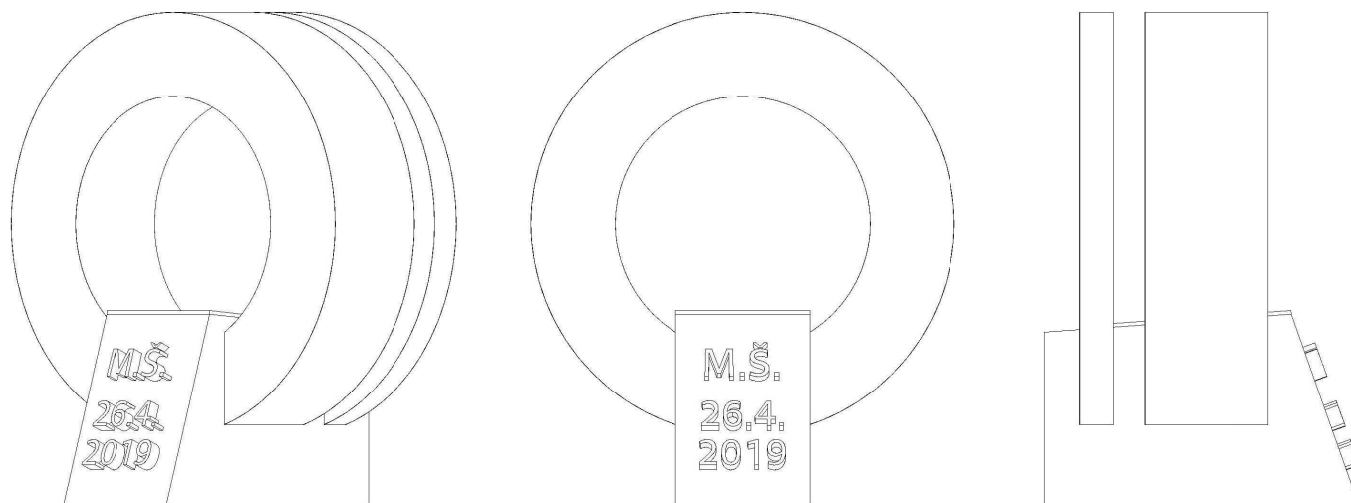

REALIZOVANÝ MODEL: *modelářská sádra (sprejovaná akrylovým tmelem a bez povrchového ošetření), písmo - laserovaná překližka, zrcadlová část - odřezek zrcadla s papírem, kovové montovací prvky: ocelové L profily, vruty, hliníkové trubky*

nákresy tvarových variant

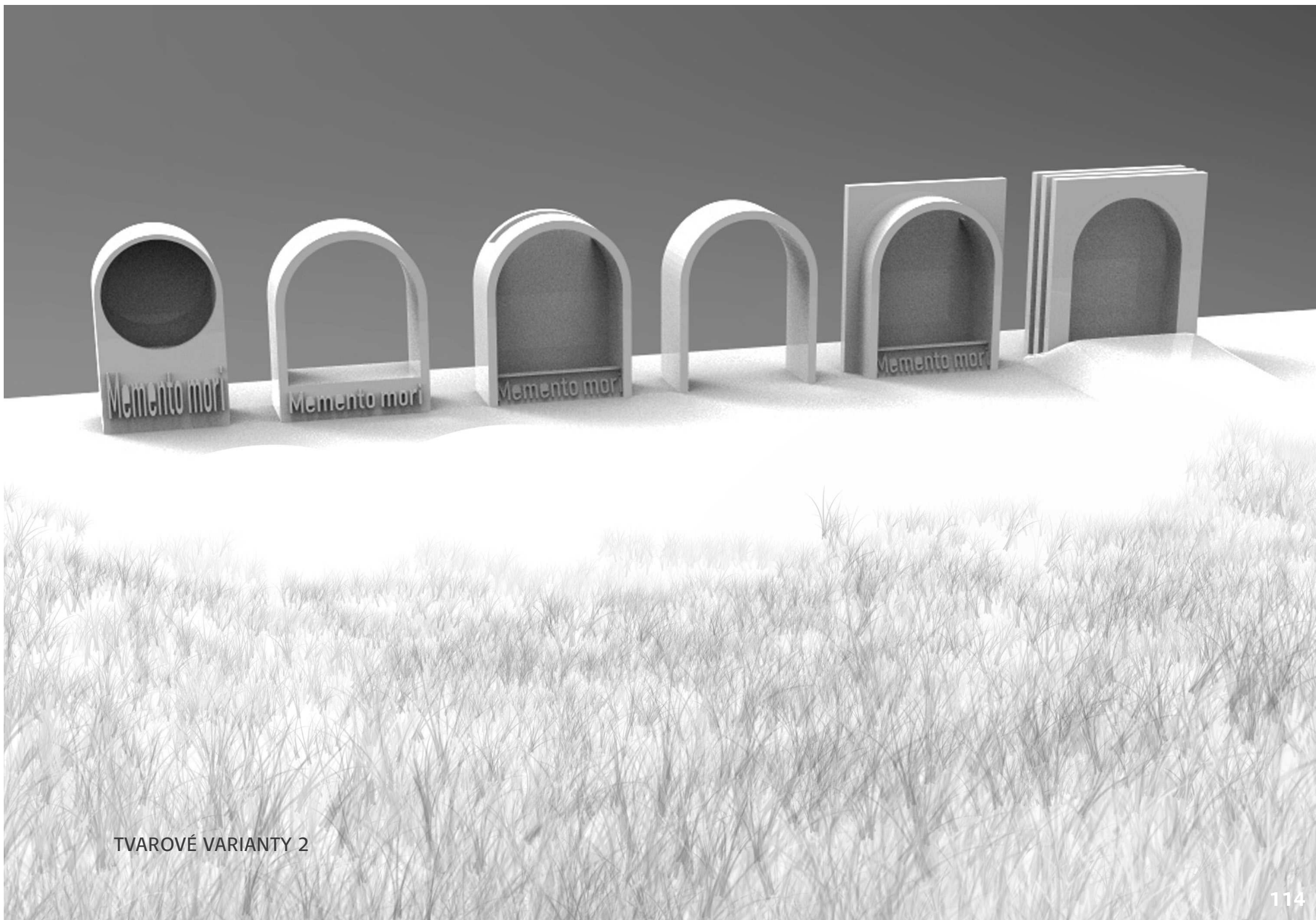

technický nákres realizované varianty

TVAROVÉ VARIANTY 1

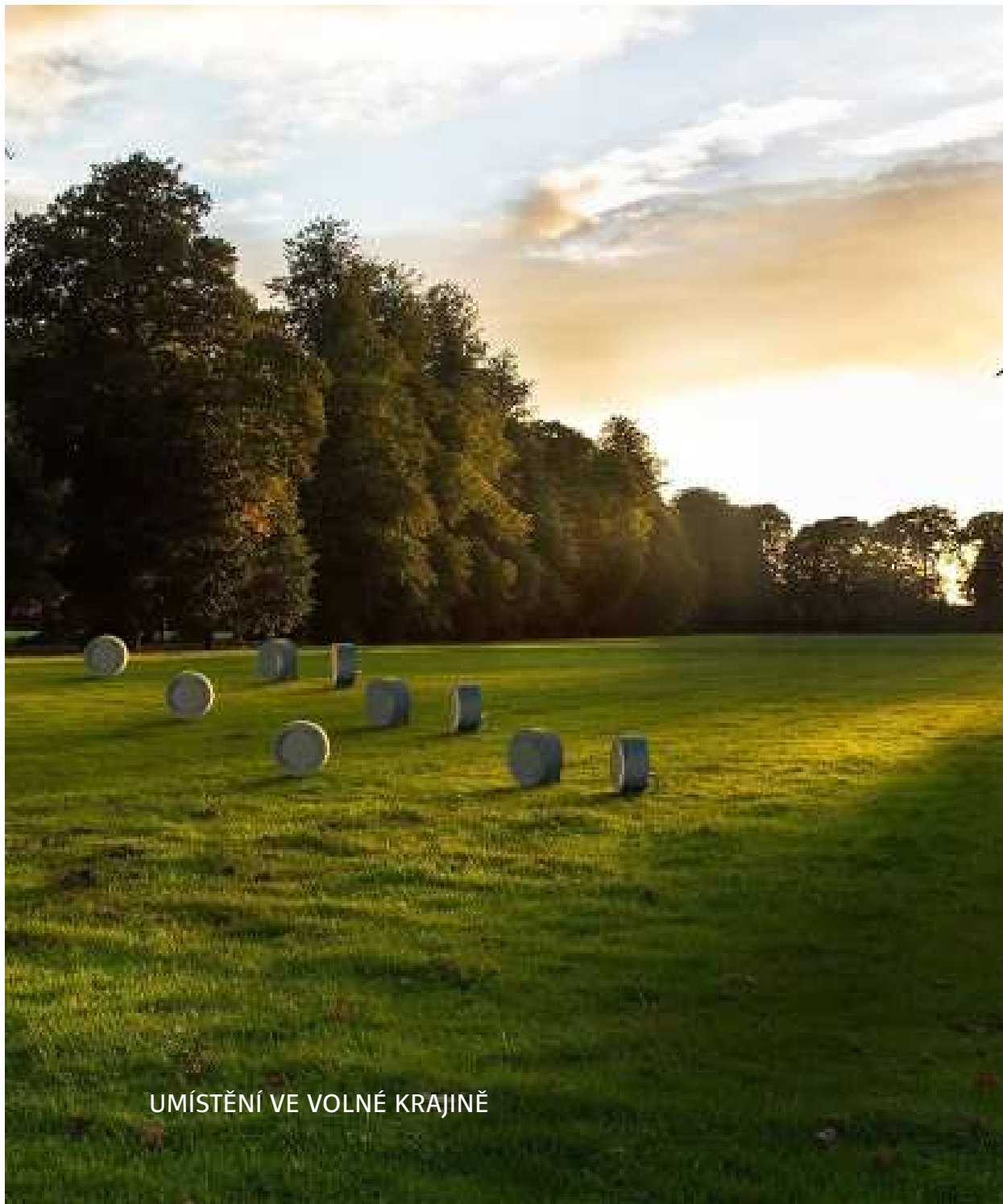
TVAROVÉ VARIANTY 2

NÁVRH POHŘEBIŠTĚ

ZDROJE OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

TEORETICKÁ ČÁST

1. Obrázek 1: moderní jednoduché formy náhrobku (Vršovický hřbitov):
Archiv autorky
2. Obrázek 2a, 2b: figurální výzdoba: postava plačky z původní Viktorie se štítem (Vršovický hřbitov): Archiv autorky
3. Obrázek 3: Gotizující náhrobek císaře Vladislava I. z dílny Mathiase Brauna, klášter Kladruby u Stříbra.

Dostupné z: <http://krumlov-net.cz/kct/foto2017-2/24.-6.-klaster-kladruby-a-zamek-kozel.html>
4. Obrázek 4: Ukázka péče o vzhled zvířecího hrobu.

Dostupné z: <https://zviricipohrebnictvi.cz/domaci-zvirata/>
5. Obrázek 47a, 5b: Ukázky materiálového zpracování zvířecích rakví – lepenka/dřevo s kovem.

5a dostupné z: <http://www.donnpet.com/public-eshop/detail?id=12>
5b dostupné z: <http://www.memories.cz/>
6. Obrázek 6: Zvířecí krematorium v Praze.

Dostupné z: <https://www.krematoriumzviratpraha.cz/galerie>
7. Obrázek 7: Náhled designu webových stránek virtuálního hřbitova Virtualnecropolis.cz

Dostupné z: <http://www.virtualnecropolis.cz/faq.php>
8. Obrázek 8: Náhled designu webových stránek virtuálního hřbitova. Virtualnihřbitovy.cz.

Dostupné z: www.virtualnihrbity.cz/////

- 9.** Obrázek 9a, 9b: Návrhy vizuálu webové aplikace projektu virtuálního hřbitova na Startovac.cz. Dostupné z:

<https://www.startovac.cz/projekty/virtualni-hrbity-vzpominky-na-vase-blizke-na-jednom-miste/>

- 10.** Obrázek 10: Pomníček u silnice, kromě klasické výzdoby (svíce, nádoby na ně, přírodniny, květiny) bývají použity také součásti automobilu.

Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/pomnicko-kolem-silnic-jsou-nezakonne-silnicari-je-tise-toleruji.A101101_095007_In_domov_mev

- 11.** Obrázek 11: Personalizované hroby s osobními předměty těch, kteří zemřeli nečekaně v dopravní nehodě.

Dostupné z: <http://www.joemax.cz/obrazky/pomnicko.jpg>

- 12.** Obrázek 12: Partnerské urny od Zuzany Knapkové

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 13.** Obrázek 13: URNY Romana Kvity z pražské VŠUP

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 14.** Obrázek 14: Ekologická urna od Tomáše Rybníčka pro první přírodní hřbitov Les vzpomínek v Praze.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 15.** Obrázek 15: Kobaltem ručně zdobené urny Hany Vinklárkové neboli Artistky.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

16. Obrázek 16: Žertovná kolekce nádob „The very last collection“ od Silvie Luběnové.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

17. Obrázek 17: Vkusné bio urny od výrobce Memory urny.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

18. Obrázek 18: Náhrobek ze korodované oceli, tzv. cor-tenu, od Veroniky Šilhavé.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

19. Obrázek 19a, 19b: V grafickém designu začala dokonce dvojice tvůrců Tereza Bredlerová a Jiří Hanek navrhovat nové podoby parte. Jejich iniciativou vznikl také projekt „Umění se rozloučit“.

19a dostupné z:

<http://zivechebsko.cz/2017/02/27/v-hospici-pomohou-navrhnout-parte/>

19b dostupné z:

https://www.google.com/search?q=PARteo&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjA9-23m-bhAhWSYVAKHb5pAiwQ_AUIDigB&biw=1280&bih=566#imgrc=XxlcyQB ydFV29M:

20. Obrázek 20: Skleněná urna Blažek Glass.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/ohlednuti-se-za-sklem-designblok-2016>

21. Obrázek 21: „Vejsce“ – urna nominovaná na národní cenu za studentský design v r. 2013, tavený čedič, sklo.

Dostupné z: <http://www.designmag.cz/udalosti/43697-na-cenu-za-studentsky-design-nominovano-sto-praci.html#&gid=1&pid=1>

- 22.** Obrázek 22a, 22b: Diplomová práce Lenky Tomanové – kolumbárium Aeternum, Ateliér Karel – Šafařík.

22a dostupné z: <https://1url.cz/aMsm9>

22b dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/kalendar-akci/vystava-novy-zbozi-2017-v-praze>

- 23.** Obrázek 23: Táňa Kubiková, Povídkář, náhrobek.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 24.** Obrázek 24: Táňa Kubiková, Neukončená, náhrobek.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 25.** Obrázek 25: Sochařsky pojaté urny Martina Chmelaře „Otisk“, urny na míru.

Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/pamatka-zesnulych-s-ceskym-designem>

- 26.** Obrázek 26: ‚Kukla‘ – rakev pro entomologa od Hanuše a Zlaty Lamrových.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

- 27.** Obrázek 27: Návrh rakve od designéra Jakuba Berdycha.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

- 28.** Obrázek 28: Rakev Rose, autorem je Jiří Ďuriš.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

29. Obrázek 29: *Koncept funerálního rakevního objektu*, Autor: Sochař Jan Stolín.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

30. Obrázek 30: Osobní rakev designéra a výtvarníka Antonína Hepnara, nazvané Raketa do vesmíru.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

31. Obrázek 31: Ladislav Plíhal – Turisticko-vlastenecká rakev ze smrkového dřeva.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

32. Obrázek 32: Rakev pro nedonošené děti, autorem návrhu sochař Ladislav Plíhal

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

33. Obrázek 33: „Když budeš ležet i stát“ – návrh rakve od malířky a typografky Martiny Špinkové.

Dostupné z: <http://www.insidecor.cz/blog/mezera-v-designu-aneb-konec-pohrebniho-pesimismu/>

34. Obrázek 34: Roman Týc – Tři kila osudu.

Dostupné z: http://www.esac.cz/cz/roman_tyc/

35. Obrázek 35: Krištof Kintera – Memento mori/ „Z vlastního rozhodnutí“ (2009-2011), Nuselský most, Praha.

Dostupné z: <http://kristofkintera.com/pages-work/memento-mori.htm>

36. Obrázek 36: Capsula Mundi.

Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2017/05/03/world/eco-solutions-capsula-mundi/index.html>

- 37.** Obrázek 37a, 37b: POETREE – funerální urna má být fyzickým manifestem emocionálních stádií truchlení, autorkou je Francouzka Margaux Ruyant.

Dostupné z: <http://www.tuvie.com/poetree-funeral-urn-by-margaux-ruyant/>

- 38.** Obrázek 38: Eko urna od Marieke Havermans, hlavními vlastnostmi jsou udržitelnost a cenová dostupnost.

Dostupné z: <http://www.whiteboardmag.com/from-heinz-to-eco-coffins-innovating-in-the-undertaking-business/>

- 39.** Obrázek 39: Bios urna se semenem stromu.

Dostupné z: <http://nowydzialkowiec.pl/bio-urna-powrot-natury-1527>

- 40.** Obrázek 40: Umělecké dílo „Skořápka“ v Lese vzpomínek. Dostupné z: Dostupné z: <http://lesvzpominek.cz/>

- 41.** Obrázek 41a, 41b: Eternal Reef – umělé korály z kremačního popele.

41a dostupné z: <https://www.deviantart.com/katemb19/art/Frankie-Huller-s-Eternal-Reef-592917954>

41b dostupné z: <https://www.advancedaquarist.com/blog/spend-eternity-as-part-of-a-coral-reef>

- 42.** Obrázek 42: Biologicky rozložitelná urna z materiálu ARBOFORM.

Dostupné z: <https://www.weburny.cz/wp-content/uploads/2017/09/1150.jpg>

- 43.** Obrázek 43a, 43b: Šperky obsahující popel zemřelého.

Dostupné z: <https://www.weburny.cz/kategorie-produktu/sperky-s-popelem/>

- 44.** Obrázek 44: Diamanty z kremačního popele.

Dostupné z: <http://www.algordanza.cz/#vyber>

45. Obrázek 45a, 45b: Sebastian Sticzay – Family Chapel – pohřební schránka.

Dostupné z: <http://www.designcabinet.cz/acheron>

46. Obrázek 48: urna firmy Acheron.

Dostupné z: <http://www.designcabinet.cz/acheron>

PRAKTICKÁ ČÁST

47. Str. 108 (zleva doprava):

1. dostupné z: <http://www.umeniserozloucit.cz/hithit/hrobovemisto/>
2. vlastní archiv
3. dostupné z: <http://www.vlastas.cz/fotoalba/galerie/63>
4. dostupné z: <http://www.vlastas.cz/fotoalba/galerie/63>
5. dostupné z: <http://www.vlastas.cz/fotoalba/galerie/63>

48. Str. 112: Fotografie použitá ve vizualizaci. Dostupné z:

https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjfmsmpv_XhAhUPIIAKHR7GB94QjRx6BAGBEAU&url=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.com%2Fpin%2F570057265305467499%2F&psig=AOvVaw3ay67KdzIAa0UPk5P4jNS6&ust=1556633899886253

49. Str. 113: Umístění ve volné krajině: Fotografie použité ve vizualizacích (zleva doprava). Dostupné z:

https://s2.best-wallpaper.net/wallpaper/iphone/1609/Nature-sunset-lawn-grass-trees-clouds-bird_iphone_750x1334.jpg

https://images.wallpapersden.com/image/wxl-valley-grass-sunset_14639.jpg

<https://i.pinimg.com/564x/34/11/75/34117515a56d538f0d28867f2cc42b90.jpg>